

Keszeg Erika, Toró Tibor

A fakultatív magyar nyelvoktatás helyzete Erdélyben

kutatási jelentés és közpolitikai javaslatok

A kutatásszervezésért, valamint a terepmunka kivitelezéséért (adatbázis építés, interjúk, interjúleiratok, adatlapok kitöltése és bevezetése), valamint az első szintű kutatási jelentés elkészítésért az Integratio Alapítvány és Bálványos Intézet megrendelésében és koordinációjában a *TT Research & Communication* szociológiai közvéleménykutatásokat és kvalitatív kutatásokat végző cég felelt.

A kutatásban interjúkészítőként, vagy adatfeldolgozóként részt vettek még: Gecse-Madaras Júlia, Erdei Gergő, Keszeg Jenő, László Barna István, Lengyel Brigitta, Lingvay Julianna és Varga Szilvia. Folyamatos szakmai konzultációt nyújtott Erdei Ildikó.

Megvalósult
a Magyar Kormány
támogatásával

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

Tartalomjegyzék

Vezetői összefoglaló.....	3
Bevezető.....	5
I. A kutatás menete és módszertana	7
1. Oktatási helyszínek lokalizálása.....	7
2. Oktatók megkeresése.....	8
3. Adatfeldolgozás	9
4. Szakmai műhely megyei és helyi oktatási döntéshozókkal.....	10
II. A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás jogi háttere.....	11
III. A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás mennyiségi jellemzői	14
IV. A fakultatív magyar nyelvoktatás helyzete Romániában. Kvalitatív adatfeldolgozás.....	18
1. Idegennyelv oktatási helyszínek.....	18
2. Előrehaladott nyelvvesztési helyszínek	22
3. Nyelvi revitalizációs helyszínek	27
4. Oktatási migrációs helyszínek.....	29
5. Szigettelepülések.....	33
6. Hídtelepülések.....	36
7. Roma-oktatási helyszínek	40
8. „Káros” helyszínek.....	43
V. A megyék helyzetének vizsgálata	46
1. Arad megye.....	47
2. Beszterce-Naszód megye	49
3. Bihar megye	51
4. Brassó megye	53
5. Maros megye	54
6. Máromaros megye.....	55
7. Szatmár megye	57
8. Szilágy megye.....	59
9. Temes megye	60
VI. Problémakatalógus	62
1. Strukturális problémák.....	62

2. Személyi jellegű problémák.....	65
3. A nyelvi hierarchiák újratermelésének problematikája	66
Következtetés.....	72
Közpolitikai javaslatok	74

Vezetői összefoglaló

Kutatásunk célja az volt, hogy *feltérképezzük a fakultatív magyar oktatási helyszíneket*, adatot gyűjtsünk arról, hogy hogyan valósul meg helyi szinten, illetve milyen intézményes feltételek és diskurzusok övezik a megjelenését. A kutatás tehát három dimenzió mentén valósult meg, melyek a következők:

Közpolitikai keretek feltárása, melynek során összegyűjtöttük és elemeztük ezen oktatási formára vonatkozó jogi normákat, külön kitérve azok hiányosságaira, valamint a végrehajtás szempontjából fontos következményeire. Feltártuk, hogy honnan kerülnek elő a gyerekek, milyen a nyelvtudásuk, valamint milyen a társadalmi hátterük.

Az **intézményes keretek** szempontjából feltártuk, hogy melyek azok az intézményes feltételek, amelyek facilitálják megjelenését, illetve melyek gátolják azt. Azonosítottuk a főbb szereplőket, akik résztvesznek a fakultatív magyar nyelvoktatás létrehozásában és fenntartásában.

A **diskurzív keretek vizsgálata**, melynek során feltárjuk azokat a tanári diskurzusokat, melyek a fakultatív magyar nyelvoktatást övezik. Elemeztük a tanári narratívák hangsúlyos elemeit, külön kitéve azok gyakorlati következményeire.

Erdélyben a 2017/2018-as tanévben 64 helyszínen folyt fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás. Ebből 53 település esetében sikerült kitölteni az adatlapot (települések 82,8%-a). Adataink alapján a fakultatív oktatásban körülbelül 1509–1692 diák tanul az ország 9 megyéjében.

Az egyes helyszíneken szerzett adatok alapján, a strukturális és szocio-demográfiai háttér adatok (diákok száma, származása és nyelvtudása), valamint az oktatók által megadott információk segítségével kategorizáltuk az oktatási helyszíneket. A létrejött **nyolc kategóriában** szereplő helyszínek hasonló problémákkal küzdenek, valamint hasonlóak az oktatók által megfogalmazott célok és narratívák. Emellett a beavatkozási lehetőségek is közősek.

- 1) *Idegennyelv oktatási helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol a fakultatív oktatási programon belül dominánsan nem magyar származású gyerekek tanulnak és az oktatás inkább magyar mint idegennyelv-oktatást jelent.
- 2) *Előrehaladott nyelvvesztési helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol habár a gyerekek dominánsan magyar származásúak, de nyelvtudásuk nagyon rossz állapotban van, tehát előrehaladott nyelvvesztésről beszélhetünk.
- 3) *Nyelvi revitalizációs helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol dominánsan magyar származású gyerekek járnak a fakultatív magyar órákra, azonban nyelvtudásuk nem a legjobb, de ellentétben az előző helyszínnel megvan a nyelvi revitalizációnak a lehetősége.
- 4) *Oktatási migrációs helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol a fakultatív oktatásban olyan diákok vannak, akiket valamilyen oknál fogva nem vittek el (még) más szomszédos településeken működő magyar iskolába. Ezekben a helyszíneken inkább az oktatási migráció a megszokott gyakorlat.
- 5) *Szigettelepülések*: olyan oktatási helyszínek, ahol a fakultatív oktatásban szereplő gyerekek nyelvtudása jó, azonban a környéken nincsen magyar oktatási intézmény ahová beiratkozhatnának és ezért román iskolában kezdik el, vagy folytatják tanulmányaikat.
- 6) *Hídtelepülések*: olyan oktatási helyszínek, ahol a fakultatív nyelvoktatásba iratkozó gyerekek egy jelentős része később magyar nyelven tanul tovább, tehát a magyar- nyelv és irodalom oktatásnak híd-szerep van a magyar oktatási hálózat felé.

- 7) *Káros-helyszínek*: olyan oktatási helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol valamilyen oknál fogva a fakultatív oktatás gyengíti vagy veszélyezteti a településen vagy kistérségben működő magyar nyelvű oktatást vagy iskolahálózatot.
- 8) *Roma-oktatási helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol a fakultatív a magyar oktatásban főleg román iskolába járó magyar anyanyelvű romák kerülnek.

A települések kategorizálását követően létrehoztunk egy olyan **probléma-katalógust**, amely túlmutatott a kategóriákon és általánosan a települések zömét érintette. Itt rendszerszintű és személyfüggő problémákat különítettünk el. Az első kategóriába (**rendszerszintű problémák**) olyan kihívások és kérdések kerültek, amelyek az oktatási hálózat működéséből és a törvényi keret pontatlanságaiból, vagy rossz végrehajtásából következtek. Itt elsősorban a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás alacsony szintű szervezettsége, a csoportok magas differenciáltsága, valamint a tanterv és tankönyvhiány emelhető ki. A második kategóriába (**személyfüggő problémák**) az oktató személyéhez, szerepértelmezéséhez és tevékenységéhez kötődő problémákat soroltunk fel. Itt elsősorban a feladattal szemben érzett bizonytalanság, a módszertani hiányosságok, valamint a sikertelenség-érzet jelenik meg.

Sajátos problémaként azonosítottuk a **nyelvi hierarchiák újratermelődését**. Mivel a diákok román nyelven tanulnak, számukra a magyar nyelvnek rövid távon látszólag nincs funkcionális haszna, ehhez csak jobb esetben érzelmi értéket csatolnak. A kettő ilyen típusú elkülönítése világos hierarchiába rendezi a román és a magyar nyelvet, funkcionalitásából adódóan a román fontosabbá válik. A nyelvi hierarchiák újratermelését több tényező is befolyásolja, ezek között jelenik meg az iskola hozzáállása, a diákok hozzáállása, mely nagyrészt kötődik a fakultatív tárgyak státusához is, valamint a oktatók hozzáállásához és szerepértelmezése.

A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás hatékonyságának növelése, valamint a magyar oktatási hálózatra gyakorolt pozitív hatásának erősítése szempontjából potenciális beavatkozási területként azonosítottuk a **településkategóriák közötti pozitív átjárás** lehetőségeinek megteremtését, valamint a magyar oktatási hálózat és a fakultatív helyszínek közötti **hidak létrehozását**.

Ezek megvalósításához a következő intézkedésekre lenne szükség:

1. Román anyanyelvű diákok külön csoportokba való sorolása, számukra a magyar mint idegennyelv tanulásához szükséges törvényi keret kidolgozása
2. A fakultatív magyar nyelv- és irodalom oktató tanárok pénzügyi támogatása az óraszámok növelése és a csoportok differenciálása érdekében
3. Nyelvtudás és életkor szerint differenciált tanterv létrehozása, ezek alapján pedig tankönyv-csomagok, online feladatgyűjtemények kidolgozása
4. A pedagógus, az egyházak, valamint a helyi értelmiségi és politikai elit együttműködése iskolán kívüli kizárólag magyar nyelven folyó tevékenységek, programok megvalósítása céljából.
5. A fakultatív magyar nyelv- és irodalom oktató tanárok hálózatának és levelezőlistájának létrehozása
6. A fakultatív magyar oktatás formai szabályait összesítő információs csomag létrehozása elérhetővé tétele a tanárok számára

Bevezető

A fakultatív nyelvoktatás lényege, hogy azon diákok, akik valamilyen okból kifolyólag román nyelvű iskolába járnak, lehetőséget kapjanak mégis a magyar nyelv tanulására. Kérésre, valamint, ha megfelelő számban összegyűlnek heti rendszerességgel magyar nyelv és irodalmat, magyarságismeretet és/vagy zenét tanulhatnak magyar nyelven.

Habár ez a típusú oktatás az erdélyi magyar diákok kb. 1-2%-át érintheti, vizsgálata mégis fontosnak mondható, hiszen keveset tudunk működéséről, részlegesen, vagy egyáltalán nem illeszkedik a magyar oktatási hálózatba és egyes szerzők szerint kifejezetten károsan érintheti a magyar oktatást.¹ Az oktatáspolitikai szakemberek sajátosan szórványproblémának tekintik a fakultatív magyar nyelvoktatást, amely olyan helyszíneken jelentkezik, ahol megszűnt, vagy nem is volt soha magyar iskola. Előzetes pilótakutatásaink azt mutatták, hogy a gyakorlatban a kép ennél sokkal árnyaltabb: a fakultatív oktatás nem minden esetben tekinthető károsnak és nem csak szórványprobléma, hanem egy változatos rendszerrel állunk szemben.

Jelen kutatás tehát elsősorban feltáró jellegű. Legfontosabb célja az volt, hogy *feltérképezze a fakultatív magyar oktatási helyszíneket*, adatot gyűjtsünk arról, hogy hogyan valósul meg helyi szinten, honnan kerülnek elő a gyerekek, milyen a nyelvtudásuk, valamint milyen a társadalmi hátterük. Továbbá fontos kérdés az is, hogy mi motiválja a szülőket, hogy a román oktatási hálózatot és a fakultatív magyar nyelvoktatást válasszák a magyar nyelvű iskolahálózat helyett. Kutatásunkban tudatosan az erdélyi helyszínekre fókuszálunk, nem foglalkozunk a csángó oktatási helyszínekkel. Habár tisztában vagyunk, hogy Bákó megyében is jelentős számú diák tanul magyarul fakultatív órák keretében, a csángó oktatási hálózat problémái és céljai különböznek az Erdély más megyéiben működő fakultatív oktatástól, az egy külön kutatást igényelne. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy jelen kutatás csak az iskolai keretek közt működő oktatási formákra terjed ki, az egyéb szerveződések (pl. egyházi keretek között működő oktatás, vasárnapi iskolák stb.) nem kutattuk.

Egy másik fontos kérdés, amire választ kerestünk, hogy melyek a fakultatív magyar oktatás megjelenésének és működésének *intézményes keretei és feltételei*. Előzetes adataink azt mutatják, hogy habár inkább a szórvány megyékre jellemző a fakultatív magyar nyelvoktatás megjelenése, egyes megyékben (Brassó, Fehér, Hunyad, Kolozs, Szeben) alig van olyan helyszín, ahol kérelmezik, míg más megyékben (Arad, Beszterce-Naszód, Máramaros, Temes) jelentős számú diák ezt az utat választja. Továbbá magas a fakultatív magyar nyelvoktatásban résztvevő diákok száma Szatmár megyében is. Releváns kérdésnek számított, hogy milyen intézményes feltételek facilitálják megjelenését és melyek gátolják azt, kik a főbb szereplők és intézményes aktorok, akik részt vesznek a létrehozásában és fenntartásában valamint, hogy hogyan befolyásolja a fakultatív magyar nyelvoktatás alakulását a magyar állam által nyújtott oktatás-nevelési támogatás?

A kutatás harmadik kérdése a *fakultatív magyar oktatás és a magyar oktatási hálózat kapcsolatára* vonatkozott. Célja az volt, hogy megállapítsa, hol helyezkedik el (amennyiben egyáltalán beletartozik) a fakultatív magyar nyelvoktatás a magyar oktatási hálózatban, milyen a viszony a kettő között, mennyiben igaz az a kijelentés, hogy megjelenése veszélyezteti a magyar oktatási hálózat meglétét, Továbbá választ kerestünk arra a kérdésre, hogy mennyire tekinthető

¹ lásd például Kapitány Balázs problémafelvetését a Barna Gergő, Kapitány Balázs, Kiss Tamás, Márton János, Toró Tibor (2016): *Iskolák veszélyben: tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet tanulmánykötetben

hasznosnak ez a típusú oktatás a magyar oktatás fenntartása, valamint a magyar nyelvoktatás szempontjából?

A negyedik kérdés a fakultatív nyelvoktatás diszkurzív kereteihez kötődött. A nyelvpolitika, a nyelvi gyakorlatok és helyi oktatáspolitikai döntések megértésében fontos szerepet játszhatnak az ezeket alátámasztó diskurzusok. A fakultatív magyar oktatás mélyebb megértése érdekében, diszkurzív szempontból a következő kérdések tűntek relevánsak: Milyen diskurzusok övezik a fakultatív magyar nyelvoktatás megjelenését? Vannak-e konkurens értelmezések a program hasznosságáról? Kik, és milyen típusú diskurzusokat tartanak fenn?

A kutatás ötödik kérdése a közpolitikai kerethez kötődött. Céljaink között szerepelt olyan közpolitikai javaslatok megfogalmazása, amelyek erősíthetik a fakultatív oktatás hasznos jegyeit, valamint esetenként visszaszorítanák a káros, vagy fölösleges elemeket. Mint ahogy látni fogjuk ez nem jelent egységes stratégiát, hanem eseti, legjobb esetben megyei beavatkozási stratégiák kidolgozását feltételezi.

A kutatás keretén belül a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség rendelkezésére álló adatokból indultunk ki, amit a tanfelügyelőségek magyar képviselőinek és helyi pedagógus-szövetségi vezetők segítségével tisztítottunk meg. Az így kialakult település-listán minden egyes helyszínt megkerestünk és interjút készítettünk a magyar nyelvet fakultatívan tanító oktatóval, valamint közösen kitöltöttünk egy iskolai adatlapot. Az interjúkat egy egységes interjúfeldolgozó vázlat segítségével dolgoztuk fel, az adatlapokon begyűjtött információt egy adatbázisba összesítettük. A rendelkezésünkre álló adatok alapján létrehoztunk a fakultatív magyar oktatás 8 ideáltípusát, amelyek sajátos strukturális és szocio-demográfiai feltételek között működnek, valamint aránylag egységes képet mutatnak.

A dolgozat szerkezete a következő. Az első részben részletesebben bemutatjuk a kutatás módszertanát, kitérve az adatgyűjtés alatt tapasztalt rendszerszintű problémákra. A második rész a törvényi kerettel foglalkozik, külön kitérve annak hiányosságaira, valamint a végrehajtás szempontjából fontos következményeire. A harmadik rész kvantitatív adatok segítségével próbál egy egységesebb képet mutatni a fakultatív magyar nyelvoktatásról. A negyedik rész a dolgozat legterjedelmesebb része, hiszen itt kerülnek bemutatásra a fakultatív magyar nyelvoktatás ideáltípusai. Ezek olyan kategóriák, amelyek hasonló strukturális és tartalmi jellemzőkkel bírnak és hasonló beavatkozási stratégiát igényelnek. Az ötödik rész a kvantitatív adatok és az előző részben bemutatott kategóriák alapján megpróbálja egységesen vizsgálni a megyék helyzetét. Arra keres választ, hogy létrehozható-e egy egységes megyei stratégia a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás tekintetében. A dolgozat hatodik része egy probléma-katalógus keretén belül összesíti a terepen tapasztal általánosnak vélt problémákat és kihívásokat. A probléma-típusokat két nagy kategóriába soroltuk. Az első kategóriába tartoznak azok a kihívások, amelyek a rendszer működéséhez köthetőek, míg a második kategóriába az oktató személyéhez és szerepértelmezéséhez köthető problémákat soroltuk. A jelentés utolsó része a kutatás következtetéseit, valamint közpolitikai javaslatokat tartalmaz.

I. A kutatás menete és módszertana

A kutatás öt fontos lépésben valósult meg, amelyekhez sajátos problémák és tapasztalatok köthetők. Ezek összefoglalása több szempontból fontos. Egyrészt rávilágít a kutatás hiányosságaira, másrészt megmutatja, hogy hol helyezkedik el a fakultatív oktatás az oktatási rendszeren belül. A lépések a következők: 1) oktatási helyszínek lokalizálása, 2) oktatók megkeresése, 3) adatfeldolgozás, 4) szakmai műhely megyei és helyi döntéshozók részvételével.

1. Oktatási helyszínek lokalizálása

A kutatás megkezdésekor nem rendelkezünk információval arra vonatkozólag, hogy milyen településeken és milyen román tannyelvű iskolákban tanítanak magyar nyelvet és irodalmat fakultatívan. Fontos megjegyezni, hogy ez nem a kutatócsapat mulasztása, hanem az, hogy jelenleg sem létezik egy nyilvánosan elérhető adatbázisa ezeknek a településeknek. Ennek értelmében a kutatás legnagyobb kihívása pont az oktatási helyszínek lokalizálása volt. A helyszínek összegyűjtésére három adatbázist használtunk fel: az oktatás-nevelési támogatási adatbázist, a tanfelügyelőségek által rendelkezésünkre bocsátott helyszínek adatbázisát, valamint a minisztérium által használt SIIIR-adatbázist².

Kiindulópontként az oktatási nevelési adatbázist használtuk. A kiírás értelmében azok a diákok is jogosultak a támogatásra, akik nem magyar iskolába járnak, hanem fakultatív vagy opcionális módon tanulják a magyar nyelvet.³ A diákok a támogatási úrlapon be kell jelöljék, hogy milyen képzési típusban vesznek részt, és az oktatási intézményt is, ahol tanulnak. A támogatóval folytatott előzetes egyeztetés után a támogatást kezelő Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége⁴ rendelkezésünkre bocsátotta a 2017/2018-es tanévre szóló oktatás-nevelési adatbázis fakultatív magyar oktatásra vonatkozó adatait (oktatási helyszínek, ahonnan ilyen típusú támogatási kérelem érkezett, támogatást igénylő diákok száma, magyar nyelv és irodalom órák száma).

Második körben a helyi RMPSZ vezetőket és megyei szaktanfelügyelőket kerestük meg,⁵ hogy ellenőrizzék az általunk kapott listát. Felkérésünkre minden megyéből megkaptuk azon iskolák listáját, ahol a megyei oktatáspolitikai szakemberek szerint a 2017/2018-as tanévben fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás folyt. Ennek értelmében újabb helyszínekkel bővült az adatbázisunk, míg egyes esetekben kiderült, hogy nem folyik fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás az illető intézményben.

Adatainkat összehasonlítottuk az oktatási minisztérium adatbázisával (SIIIR) is. A SIIIR egy olyan, az iskolák által frissített adatbázis, amely információt tartalmaz többek között a román nyelven tanuló diákok anyanyelvére is. Az oktatáskutató szakemberek eddigi feltételezése

² Sistemul Informatic Integrat al Învățământului din România

³ Az oktatás-nevelési támogatási úrlapon az általunk fakultatív Magyar nyelv- és irodalomoktatásnak definiált képzési forma opcionális képzésként fut. Lásd a „Szülőföldön magyarul” program kitöltési útmutatóját a nevelési, oktatási valamint tankönyv- és taneszköz támogatás igénylésére szolgáló romániai adatlap kitöltéséhez dokumentum megfelelő passzusát: “Opcionális: hivatalos képzési rendszerben választható magyar nyelven folyó oktatás, mely a választást követően előírt óraszámot tartalmaz.” (p. 2). A dokumentum a <http://www.szulofoldonmagyarul.ro/documents/nevelesi-utmutato-2018-5a65ba7b35661.pdf> oldalon érhető el.

⁴ Ezúton is köszönjük az RMPSZ vezetőségének a kutatás irányába tanúsított érdeklődést és támogatást.

⁵ Fontos megemlítenünk, hogy minden megkeresett személy nyitottnak és segítőkésznek bizonyult és rendelkezésünkre bocsátotta az általa ismert adatokat.

értelmében ez az adat a kisebbségi nyelvet és irodalmat fakultatívan tanuló diákokra vonatkozott, azonban a helyszíneket és a diáklétszámokat összehasonlítva az addig rendelkezésünkre álló adatokkal elmondható, hogy az oktatási minisztérium nem rendelkezik – ezen adatbázison belül legalábbis – adatokkal arra vonatkozólag, hogy mely helyszíneken folytatnak fakultatív nyelv- és irodalomoktatást, valamint ez a típusú oktatás hány diákot érint.

Az adatbázis véglegesítésével kapcsolatos legnagyobb kihívás az volt, hogy a későbbi fázisokban, az oktatókkal folytatott interjúk vagy oktatáspolitikai szakemberekkel folytatott beszélgetések után is folyamatosan „kerültek elő” újabb és újabb helyszínek, amelyek addig egyik adatbázisban sem szerepeltek. Továbbá volt olyan eset is, amikor a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás már megszűnt, mire oda jutottunk, hogy interjút készítsünk az oktatóval. Ez arra engedett következtetni, hogy ez a típusú oktatási forma nem prioritás a tanfelügyelőségek és a tanügyminisztérium számára, és sokszor pontatlanul kerülnek az adatok begyűjtésre. A végleges adatbázisba végül 65 oktatási helyszín került be (lásd melléklet).

2. Oktatók megkeresése

A kutatás elsődleges célja az volt, hogy első sorban az oktatókkal való beszélgetésekből próbáljunk meg egy képet kapni a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás helyzetéről Erdélyben. Ez több szempontból tűnt indokoltnak. Egyrészt, úgy gondoltuk, hogy az oktató látja legközelebről azt, hogy hogyan működik a rendszer, milyen problémákkal találkozik a helyszínen, valamint arra is kíváncsiak voltunk, hogy milyen narratív keretbe helyezik és hogyan értékelik saját munkájukat.

A helyszínek lokalizálása után az oktatók elérhetőségét első körben újra a szaktanfelügyelők és helyi RMPSZ vezetőkön keresztül próbáltuk megszerezni. Ahol az oktatáspolitikai szakemberek nem rendelkeztek pontos adatokkal az iskolák vezetőségét kerestük meg ezzel az igénnyel.

Az oktatói kör elérhetőségeinek összegyűjtése alatt tapasztalt problémák alapján több fontos következtetés levonható. Egyrészt, mind az oktatáspolitikai szakemberek, mind pedig az iskolák nyitottak bizonyultak az együttműködésre: egy helyszín kivételével minden esetben szívesen osztottak meg információt a fakultatív oktatásról és probléma nélkül továbbírták az adatokat az oktatókhoz. Másrészt, sok esetben a központból közölt adatok pontatlannak bizonyultak. Ez általában azt jelentette, hogy a megadott oktató már nem foglalkozott a fakultatív oktatással, a tárgyat már más tartotta. Sok helyszínen az oktató mindössze pár éve kapta meg ezeket a tárgyakat, nem volt rálátása arra, hogy azelőtt ki tartotta. A tapasztaltak alapján elmondható, hogy ezen a téren jellemzőek a folyamatos személyi változások, sokan óraadóként vagy szakképzetlenként ideiglenesen kerülnek be a rendszerbe.

Az oktatói adatbázis összeállítása után minden oktatót megkerestünk. Míg a kutatás első fázisában személyesen próbáltunk az oktatókkal találkozni, az adatbázisok véglegesítésével kapcsolatos problémák elhúzódása után a második fázisban az oktatókkal telefonon beszélgettünk. Minden oktatóval interjút készítettünk és kitöltettünk egy, az oktatási helyszínrre vonatkozó adatlapot.⁶ Míg az interjú a problémafeltárára, valamint az oktatói narratívára fókuszált, addig az adatlapok segítségével az oktatási helyszín strukturális és szocio-demográfiai jellemzőire próbáltunk rákérdezni. Minden adat a 2017/2018-as tanévre vonatkozik.

Összességében elmondható, hogy az oktatók nyitottak voltak a beszélgetésre, nyíltan elmondták az oktatás alatt tapasztalt nehézségeket. Fontos megemlíteni azonban, hogy többszörös

⁶ Az interjúvezető és az adatlap megtalálható a mellékletben.

próbálkozásaink, az oktatáspolitikai szakemberek és iskolák pozitív hozzáállása ellenére sem minden oktatót sikerült elérnünk. Több olyan esettel (11 helyszínen) találkoztunk, ahol az oktatók elérhetőségei megváltoztak, de voltak olyan helyzetek is, amikor az oktató nem vállalta a beszélgetést.

3. Adatfeldolgozás

A kutatás negyedik része az adatfeldolgozás volt. A feldolgozás döntően az interjúk kvalitatív adatelemzéséből állt, azonban az adatlapokból nyert információkat kvantitatívan is összesítettük. Az összesítés egy adattisztázással kezdődött, amikor azokat az információkat is, amely más, rendelkezésünkre álló pontosabb adatbázisból is kinyerhető volt leellenőriztük és esetenként javítottuk. Ezután a strukturális és szocio-demográfiai háttér adatok (diákok száma, származása és nyelvtudása), valamint az oktatók által megadott információk segítségével kategorizáltuk az oktatási helyszíneket. A létrejött nyolc kategóriában szereplő helyszínek hasonló problémákkal küzdenek, valamint hasonlóak az oktatók által megfogalmazott célok és narratívák. Továbbá a beavatkozási lehetőségek is közősek. A megállapított kategóriák a következők:

- 9) *Idegennyelv oktatási helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol a fakultatív oktatási programon belül dominánsan nem magyar származású gyerekek tanulnak és az oktatás inkább magyar mint idegennyelv-oktatást jelent.
- 10) *Előrehaladott nyelvvesztési helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol habár a gyerekek dominánsan magyar származásúak, de nyelvtudásuk nagyon rossz állapotban van, tehát előrehaladott nyelvvesztésről beszélhetünk.
- 11) *Nyelvi revitalizációs helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol dominánsan magyar származású gyerekek járnak a fakultatív magyar órákra, azonban nyelvtudásuk nem a legjobb, de ellentétben az előző helyszínnel megvan a nyelvi revitalizációnak a lehetősége.
- 12) *Oktatási migrációs helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol a fakultatív oktatásban olyan diákok vannak, akiket valamilyen oknál fogva nem vittek el (még) más szomszédos településeken működő magyar iskolába. Ezek a helyszíneken inkább az oktatási migráció a megszokott gyakorlat.
- 13) *Szigettelepülések*: olyan oktatási helyszínek, ahol a fakultatív oktatásban szereplő gyerekek nyelvtudása jó, azonban a környéken nincsen magyar oktatási intézmény ahová beiratkozhatnának és ezért román iskolában kezdik el, vagy folytatják tanulmányaikat.
- 14) *Hídtelepülések*: olyan oktatási helyszínek, ahol a fakultatív nyelvoktatásba iratkozó gyerekek egy jelentős része később magyar nyelven tanul tovább, tehát a magyar-nyelv és irodalom oktatásnak híd-szerep van a magyar oktatási hálózat felé.
- 15) *Káros-helyszínek*: olyan oktatási helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol valamilyen oknál fogva a fakultatív oktatás gyengíti vagy veszélyezteti a településen vagy kistérségben működő magyar nyelvű oktatást vagy iskolahálózatot.
- 16) *Roma-oktatási helyszínek*: olyan helyszínek kerültek ebbe a kategóriába, ahol a fakultatív a magyar oktatásban főleg román iskolába járó magyar anyanyelvű romák kerülnek.

Voltak olyan települések, ahol annyira komplex helyzettel találkoztunk, hogy több mint két kategóriába is besorolhattuk volna, ezeket külön próbáltuk bemutatni.

A települések kategorizálását követően létrehoztunk egy olyan probléma-katalógust, amely túlmutatott a kategóriákon és általánosan a települések zömét érintette. Itt rendszerszintű és személyfüggő problémákat különítettünk el. Az első kategóriába (*rendszerszintű problémák*) olyan kihívások és kérdések kerültek, amelyek az oktatási hálózat működéséből és a törvényi keret pontatlanságaiból, vagy rossz végrehajtásából következtek. A második kategóriába (*személyfüggő problémák*) az oktatókat érő szakmai és személyes kihívások kerültek, amelyek kihatással vannak az oktatói munkára és a magyar nyelv- és irodalomtanítás hatékonyságára.

A fentiek mellett egy sajátosan megjelenő komplex problémát, a nyelvi hierarchiák újratermelését, külön esettanulmányként tárgyaltuk, hiszen ennek mind strukturális, mind pedig személyfüggő okai is vannak.

4. Szakmai műhely megyei és helyi oktatási döntéshozókkal

A jelentés első verzióját egy 2018. december 14-én megszervezett nem nyilvános oktatáspolitikai fórumon mutattuk be és vitattuk meg. A résztvevők között szerepeltek az érintett megyék szaktanfelügyelői, valamint a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének helyi és regionális vezetői vagy azok megbízottjai. A fentiek mellett a találkozón részt vettek a Magyar Tudományos Akadémia Kolozsvári Akadémiai Bizottságának a kérdés iránt érdeklődő vezetői, valamint meghívást kaptak más hasonló témában kutató kutatócsoportok vezetői is. Emellett a találkozóra meghívást kapott az RMDSZ oktatásért felelős ügyvezető alelnöke is. A találkozón a kutatás megvitatása mellett sor került a lehetséges közpolitikai megoldások átbeszélésére is. Ezeket a kategóriák sajátos kihívásainak, valamint a problémakatalógusból következő általános problémáknak a figyelembevételével a jelentés végén mutatjuk be.

Mindent egybevetve a kutatás egy sajátos, oktató-centrikus képet mutat a fakultatív oktatás helyzetéről. Az így kapott kép árnyalása érdekében a kutatás folytatásaként fontosnak tartjuk más szempontok bevonását (oktatási intézmény, oktatáspolitikai szakértők, szülők, helyi magyar elit, stb.), valamint az oktatók rendelkezésére álló oktatási anyagok és módszertanok kritikai vizsgálatát.

II. A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás jogi háttere

A fakultatív magyar nyelvtanuláshoz való jogot a 2011/1-es tanügyi törvény 46(7)-es cikke szavatolja, amely kimondja, hogy azoknak a nemzeti kisebbségekhez tartozó diákoknak, akik nem anyanyelvű oktatásban vesznek részt, jogában áll opcionálisan (kérésre) az anyanyelv és irodalom, valamint a kisebbségek történelme és hagyományai tárgyakat anyanyelvükön tanulni.

A fakultatív magyar nyelvoktatás rendszerét a 10.09.2012/5671 miniszteri rendelet, valamint annak függeléke szabályozza. Ez alapján több fontos következtetés levonható a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás jogi hátteréről és végrehajtási keretéről.

1) A rendelet függelékének 36. cikke hangsúlyozza, hogy nem megengedett az anyanyelv tanulásának korlátozása, valamint minden tanulónak, nemzetiségétől függetlenül jogában áll tanulni az anyanyelv és irodalmat, amennyiben a szülő vagy gyám ezt kéri. A törvény logikájából következően az anyanyelv és irodalom tanulásának korlátozását a kisebbségekhez tartozó gyerekek esetében tiltja, ugyanakkor a megfogalmazás ezt nem teszi egyértelművé. A miniszteri rendelet tehát nem specifikálja, hogy a tanulók saját anyanyelv és irodalmukat tanulhatják, ehhez pedig hozzájárul, hogy az említett 36. cikk a továbbiakban megjegyzi, hogy a diákok azt az anyanyelv és irodalmat tanulhatják, melyet az iskolájukban tanítanak.⁷ A „bármely nemzetiséghez tartozó tanuló” megfogalmazás értelmezés alapot szolgáltat arra, hogy a román nemzetiségű és anyanyelvű diákokra is vonatkoztassák azt. A 36. cikk az érvényben lévő 2011/1-es tanügyi törvény logikáját követi, ugyanis a tanügyi törvény 45. cikkének 3. bekezdése kimondja, hogy bármely román vagy uniós állampolgár beiratkozhat a román vagy valamely nemzeti kisebbségi nyelven folyó romániai állami oktatásba.

Fontos adalék, hogy a magyar nyelv és irodalom nem választható idegennyelvként. Ezt látszik bizonyítani az a tény, hogy a román érettségi rendszerben a tanulóknak érettségi vizsgát kell tenniük román nyelv és irodalomból, (magyar) anyanyelv és irodalomból, amennyiben az iskolát nem román tannyelven végezték, illetve valamely idegennyelvből. Az idegennyelvek között a magyar azonban nem jelenik meg választási lehetőségként. Ugyanakkor erre enged következtetni az a tény is, hogy a magyar nyelv nem szerepel az államilag elismert nyelvvizsgák listáján. A tanügyminisztérium az 5905/2016-os rendelettel szabályozza az államilag elismert nyelvvizsgákat, melyek adott esetben kiválthatják az idegennyelvből való érettségit. Ezen a listán szerepel több olyan nyelv is, amely fakultatívan és idegennyelvként is választható (pl. német, orosz), azonban a magyar nincs közöttük.

Mindazonáltal nem jellemző, hogy román diákok magyar vagy más, nem román tannyelven folyó oktatásban vennének részt. A magyarul tanulni akaró román anyanyelvű és nemzetiségű diákok magyar oktatási hálózatban való részvétele többnyire a fakultatív magyar oktatásra korlátozódik.

2) A 10.09.2012/5671 miniszteri rendelet alapján a tanulók bármelyik oktatási szinten beiratkozhatnak a fakultatív magyar nyelvoktatásra, amennyiben pedig beiratkoztak, a tantárgy az adott oktatási ciklus egészére kötelezővé válik (35 és 37. cikk). Ez azt jelenti, hogy a törvény értelmében, ha a tanulók szülei az adott ciklusban már kérvényezték a fakultatív magyar oktatást, ezt nem kell minden évben újra és újra megtenniük. Az iskolák azonban, amennyiben nem támogatják a magyar nyelv oktatását, sok esetben a hivatalos ügyintézésel, a kérvények évről-évre

⁷ Este interzisă condiționarea accesului la studiul limbii materne. Părinții și elevii optează în mod liber pentru studiul limbii materne. Orice elev, de orice naționalitate, poate studia disciplina Limba și literatura maternă, care se predă în unitățile de învățământ în care studiază, dacă acesta și părintele sau tutorele legal instituit consideră că acest lucru este benefic elevului.

való megújításával próbálkoznak elbátorítani a szülőket a magyar nyelv- és irodalomoktatás igénylésétől.

3) A 37. cikk értelmében továbbá a tanulók bármely oktatási szinten iratkozzanak is be, a magyar nyelvtanulást bármely szintről (kezdő, középhaladó, haladó) elkezdhetik. A fakultatív magyar nyelvoktatás csoportjait azonban az 1/2011-es tanügy törvény 63. cikkének 1 és 2. bekezdése határozza meg. A tanügyi törvény a csoportlétszámra vonatkozóan megengedő, ugyanis nem határozza meg a csoport minimálisan szükséges létszámát, sőt kiemeli, hogy ez a szám lehet kisebb, mint az egyes oktatási szakaszokban meghatározott minimum létszám. A valóságban azonban a minimálisan szükséges csoportlétszám alatt ritkán indul el a fakultatív csoport.

4) Az említett miniszteri rendelet kimondja, hogy az egyes oktatási intézményeknek kell biztosítaniuk a fakultatív magyar nyelvórákon tanító tanárokat. Azon román nyelvű iskolákban, ahol a fakultatív tantárgy nem képezi a tanári katedra kötelező részét, a tanároknak a megtartott órákat külön kell fizetni (34. cikk). Amennyiben egy adott intézményben nem biztosítható a megfelelő szakképesítéssel rendelkező pedagógus, a fakultatív magyar nyelvórákat érettségi diplomával rendelkező, magyarul beszélő személyek is taníthatják (41. cikk).

5) A miniszteri rendelet értelmében a magyar nyelv és irodalom tartalmát a tanügyminisztérium által jóváhagyott tantervek és azok alapján kidolgozott tankönyvek szabályozzák. A fakultatív magyar oktatás vonatkozásában jellemzően nem készültek tankönyvek, az egyetlen kivétel a második osztály számára jelent meg 2018-ban. A tanterv, valamint a kiadott tankönyv több szempontból is szembe megy az előbb ismertetett miniszteri rendelet több rendelkezésével, hiszen eszerint a tanulók a magyar nyelv tanulását bármely oktatási szakaszban bármely szintről elkezdhetik, a tantervi szabályozás azonban ezt nem teszi lehetővé. Az érvényben lévő tantervek ugyanis a kezdő szintet automatikusan az 1–4, a középhaladót az 5–8, a haladót pedig a 9–12. osztályokhoz rendelik. A tartalmi szabályozás és módszertan további hiányossága, hogy a tankönyvek nincsenek kidolgozva az egyes szinteknek megfelelően. A tantervekre a funkcionális nyelvszemlélet érvényesítése jellemző, a fakultatív magyar nyelvoktatást elsősorban a kommunikációs képességek fejlesztésében látják. Fontos megemlíteni, hogy a tanterv értelmében a csoportokat a nyelvtudás szintje szerint kell kialakítani, amennyiben ez nem lehetséges a csoporton belül a differenciált oktatást kell alkalmazni.

A magyar nyelv- és irodalom fakultatív tárgyként oktató tanárokkal készített interjúk során kiderült, hogy a tanárok túlnyomó többsége nem tud arról, hogy létezik minisztérium által jóváhagyott, érvényben lévő tanterv a fakultatív magyar oktatás számára. Legtöbbször, amennyiben a gyerekek nyelvtudása lehetővé teszi, a magyar tagozat tantervei alapján szervezik a tananyagot. Ugyanakkor hozzá kell tennünk, hogy ha a tanárok ismernék is a tantervet, nem valószínű, hogy érdemben tudnák használni a tervezés során. A gyakorlatban ugyanis több (sok esetben akár négy, nyolc vagy tizenkét) évfolyam egyetlen csoportban való összevonására is sor kerül, a tanárok pedig kiemelik, hogy az életkor és a nyelvtudás szintje nem feltétlenül függenek össze. A tanterv elsősorban életkor szerint differenciál, és életkorhoz rendeli az egyes tartalmakat, amennyiben azonban egy 7-8. osztályos gyerek nyelvtudása csak kezdő szintnek felel meg, a tanterv használhatatlanná válik.

6) A miniszteri rendelet 34. cikke kitér arra is, hogy az anyanyelv és irodalom órának kötelezően benne kell lenniük az órarendben. A gyakorlatban azonban ez sokszor nem kivitelezhető. Amennyiben a magyar órák benne (is) vannak az órarendben, megtartásukra legtöbbször órák után, mintegy utolsó óráként, vagy reggel, az iskolai oktatás megkezdése előtt kerül sor. Ennek oka elsősorban az, hogy amennyiben az egy, vagy összevont fakultatív csoportok esetén több,

évfolyamról érkező gyerekeknek a nap közepén lenne a magyar órája, a magyar órára nem járó gyerekeknek valamilyen más, plusz órát kellene biztosítani, melyen a magyar órára járó gyerekeknek nem kell részt venniük. Az órák utáni magyar óra viszont más szempontból is problematikus. Azokban az esetekben, amikor a gyerekek nem helyben, hanem más településen tanulnak, iskolabuszszal kell, hogy hazamenjenek. Az iskolabusz programja pedig általában nem igazodik a magyar órákhoz, így amikor a magyar órára nem járó gyerekeknek a tanítás véget ér, ha más, egyéni megoldás nem lehetséges, a magyar gyerekeknek is el kell menniük az iskolabuszszal. Így előfordul, hogy egyes gyerekek ténylegesen ritkán tudnak részt venni a magyar órákon.

Esetenként arra is van gyakorlat, hogy a magyar órákra a nap közepén kerül sor. Ennek azonban elengedhetetlen velejárója, hogy a magyar órák az egész osztály számára, magyar és román gyerekeknek egyaránt, nyelvtudástól függetlenül kötelezőek. Amennyiben egyes településeken a magyar mellett más kisebbségi nyelveket is oktatnak (rendszerint az ukránt) fakultatív tárgyként, akkor a magyar órákra az ukrán órákkal párhuzamosan kerül sor. Ez azonban legtöbb esetben azt jelenti, hogy a se magyarul, se ukránul nem tudó román gyerekek azon az órán vesznek részt, ahol eredetileg kevesebb diák van. Az általunk vizsgált települések esetében ez a magyar óra volt. A román gyerekek megjelenésével pedig – amint korábban már említettük – gyengül a magyar anyanyelv és irodalomoktatás minősége.

A jogi keret szempontjából, valamint a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás formális megszervezésének szempontjából tehát a legnagyobb kihívás a nem magyar anyanyelvű gyerekek megjelenése a csoportban. Ez a gyakorlatban számos problémát eredményez a fakultatív magyar órák csoportjainak kialakítása, illetve a differenciálás nehézsége miatt. Számos településen ugyanis a román gyerekeknek a fakultatív magyar oktatásban való megjelenése miatt a magyar anyanyelv és irodalom tanulása az idegennyelv-oktatás irányába mozdul el. Más szóval a fent említett paragrafus és maga a magyar nyelv nem magyar nemzetiségű diákok általi tanulásának lehetősége mindenképpen módosításra szorul. Egyrészt, fontos lenne, hogy a törvény ne biztosítson jogalapot a román diákoknak a fakultatív magyar oktatásban való részvételre, hiszen ez nem egy idegennyelv-tanulási lehetőség, hanem a kisebbséghez tartozó személyek egy szavatolt joga. Másrészt, a román diákok számára szervezett magyar mint idegennyelv-oktatás ötlete nem elvetendő, azonban ezt az angol, német, francia stb. nyelvekhez hasonlóan második idegennyelvként vagy választható tantárgyként kell(ene) tanítani az iskola keretében. Erre jelenleg a romániai törvénykezés nem biztosít lehetőséget, a magyar mint idegennyelv tantervei, minisztérium által elfogadott tankönyvei nincsenek kidolgozva.

III. A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás mennyiségi jellemzői

Erdélyben a 2017/2018-as tanévben 64 helyszínen folyt fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás (1. táblázat). Ebből 53 település esetében sikerült kitölteni az adatlapot (települések 82,8%-a). Legtöbb helyszín Máramaros, Szatmár és Temes megyében van, innen származik a vizsgált települések körülbelül kétharmada. Jelentősebb számú helyszínről (4-6) beszélhetünk még Arad, Beszterce-Naszód és Bihar megyében is. A diáklétszámot tekintve a felsorolt 9 megyében kb. a diákok 2-2,2%-a fakultatív magyar oktatás keretén belül találkozhat a magyar nyelvvel. Számszerűleg a legtöbb diák Máramaros, Szatmár és Temes megyékben van, de a helyszínek számát is figyelembe véve Arad és Beszterce-Naszód megyék is jelentős fakultatív központokkal rendelkeznek. Ha a kapott adatokat a magyar oktatási hálózatban tanuló diákok számához hasonlítjuk, akkor észrevehető, hogy a fakultatív magyar oktatás kérdése négy megyében jelent akkora oktatáspolitikai kihívást: Máramaros, Temes, Beszterce-Naszód és Arad. Ezek mind olyan megyék, ahol a magyar nyelven tanuló diákok egy jelentős aránya ezen oktatási hálózat keretén belül kerül kapcsolatba intézményes formában a magyar nyelvvel. Máramaros megyében a diákok 17,6-22,9%-a van ebben a helyzetben, Temes megyében 17,6-20,7%, Beszterce-Naszód megyében 10,3%, Arad megyében pedig 7,6-8%

1. táblázat: A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás helyszínei és az érintett diákok száma megyei bontásban a 2017/2018-as tanévben

Megeye	Helyszínek száma	Elért helyszínek száma	Diáklétszám	0-4 osztály	5-8 osztály	9-12 osztály	Magyar nyelven tanuló diákok száma
Arad	6	5	185–195	67–71	102–105	16–19	2 247
Beszterce-Naszód	4	4	119	16	71	32	1 037
Bihar	5	5	70	9	61	0	17 238
Brassó	2	2	25	14	11	0	2 872
Máramaros	12	9	308–428	200–262	88 - 131	20–35	1 442
Maros	2	1	8*	8	0	0	27 233
Szatmár	14	13	445**	181	264	0	15 178
Szilágy	3	2	68***	0	28	40	6 703
Temes	16	12	281–353	193–223	78–113	10–17	1 354
Összesen	64	53	1509–1692	688–784	743–824	118–143	75 304

* Gogánról, az elért oktató csak a 2018/2019-es tanévtől van az iskolában, nem tudott az előző tanévről adatot szolgáltatni ** Tasnádcványról nincs semmilyen adat, *** Krasznahorváttról nincs semmilyen adat

Adataink alapján a fakultatív oktatásban körülbelül 1509–1692 diák tanul. Az 1. táblázatban egyes megyékben intervallumként adtuk meg a diáklétszámot. Ezekben az esetekben az intervallum alsóértéke az adatlapokon begyűjtött diáklétszám összesítését jelenti. Mivel a települések 17,2%-áról nem rendelkezünk adatokkal, a diáklétszámokat megpróbáltuk más adatforrásokból (RMPSZ oktatás nevelési adatbázis, tanfelügyelői adatok stb.) rekonstruálni. A követett módszer az volt, hogy a rendelkezésünkre álló adatokból mindig a nagyobb számot tekintettük valószínűnek.⁸ Az 1. táblázatban az intervallum felső értéke tehát minden esetben ezt a kibővített számot jelenti. Fontos

⁸ Ez azért tűnt indokoltnak, mert a többi település esetében is az általunk gyűjtött diáklétszámok az esetek többségében nagyobbak voltak, mint az oktatás-nevelési adatbázisban, vagy a szaktanfelügyelők által rendelkezésünkre bocsájtott adatok.

megemlíteni, hogy a reális diáklétszám vélhetően ennél is nagyobb, hiszen három településről semmiféle mennyiségi adattal nem rendelkezünk.

A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatásban részt vevő diákok legnagyobb része 5-8 osztályba jár. Ez azzal is magyarázható, hogy sok településen működik magyar nyelvű 0-4 osztály, azonban a gyerekek több mint 45%-a így is már az iskolahálózatba való bekerülésekor arra kényszerül, hogy a magyar nyelvet opcionálisként válassza. Legkevesebben a középiskolai osztályokban válasszák a magyar nyelv tanulását. Ez azzal is magyarázható, hogy sokan, amennyiben IX. osztályban nem iratkoznak át magyar iskolába, már nem tartják fontosnak, hogy magyarul tanuljanak, vagy nincsenek elegendően ahhoz, hogy az általuk választott középiskolában egy magyar csoport beinduljon.

Mint ahogy a 2. táblázat is mutatja, román oktatási intézmény minden településen van. A helyszínek 98,5%-án óvoda, 96,9%-án elemi, 89,2%-án általános iskola, valamint 33,8%-án középiskolai osztályok is vannak. Ezzel szemben magyar óvoda a települések 32,3%-án működik, 0-4. osztály pedig a helyszínek 30,8%-án. Felsőbb oktatás csak pár településen van (5-8. osztály – 3,1%, 9-12. osztály – 1,5%). A nagyobb probléma, hogy a helyszínek 60%-a semmilyen formában nincs bekapcsolva a magyar oktatási hálózatba, ami azt jelenti, hogy semmilyen magyar nyelvű oktatási intézmény nem működik ezeken a településeken.

2. táblázat: A magyar és román oktatási intézmények jelenléte a különböző helyszíneken

	Óvoda	0-4. osztály	5-8. osztály	9-12. osztály	bármelyik szint
Helyszínek száma	65	65	65	65	65
Román oktatási intézmény jelenléte	98,5%	96,9%	89,2%	33,8%	100,0%
Magyar oktatási intézmény jelenléte	32,3%	30,8%	3,1%	1,5%	40,0%

A jelentősebb megyék esetében elmondható, hogy a Temes megyei helyszínek vannak a legkevésbé becsatornázva a magyar oktatási hálózatba (mindössze 16,6%-ukon működik magyar oktatási intézmény). Ezt Máramaros követi 22,2%-al. A legjobb helyzetben Bihar megye van, ahol a helyszínek 80%-án működik 0-4. osztály.

Az oktatókat minden esetben megkértük, hogy azonosítsák a diákjaik hány százaléka származik tiszta magyar vagy román családból, illetve vegyes házasságból, illetve hány százaléka tekinthető romának. Hasonlóan rákérdeztünk a diákok nyelvtudására is. Az így kialakult hetero-identifikáció alapján elmondható, hogy a diákok többsége (62,2%) magyar, vagy magyar vegyes házasságból származik, míg 21,6%-ot romának kategorizáltak az oktatók. A diákok 14,7%-a tiszta román családból származik (lásd 3. táblázat). A nyelvhasználat tekintetében elmondható, hogy az oktatók úgy ítélték meg, hogy diákjaik 60,1%-a jól beszél magyarul, 23,3% százalék azonban egyáltalán nem tud magyarul, tehát számukra a magyar nyelv oktatását alapfokon kellett elkezdni.

3. táblázat: A diákok származásának és nyelvtudásának megoszlása (% átlagok)

	tiszta magyar család	vegyes házasság	magyar nyelvű roma	román nyelvű roma	tiszta román család	jól beszél magyarul	nem beszél jól magyarul	egyáltalán nem beszél magyarul
Esetszám	53	53	53	53	53	53	53	53
Átlag	35,5	26,7	16,5	5,1	14,7	60,1	14,7	23,3

A fenti adatok megyei bontásban való vizsgálata alapján több fontos megállapítást is megfogalmazhatunk. A magyar vagy magyar vegyes házasságból származó gyerekek aránya Bihar és Máramaros megyében a legnagyobb (91%, valamint 81,8%). Szatmár megyében a fakultatív oktatásban résztvevő gyerekek 54,8%-a roma származású. A román gyerekek aránya Temes és Beszterce-Naszód megyékben a legnagyobb (32,1%, valamint 24,2%). Nyelvtudás szempontjából Szatmár és Bihar megyében a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatásban részt vevő gyerekek túlnyomó többsége (92,9%, valamint 85,1%) jól beszél magyarul. A spektrum másik végén Temes és Beszterce-Naszód megye helyezkedett el, ahol a gyerekek mindössze 29,8%, valamint 26,5%-áról állították ugyanezt az oktatók. A nyelvtudás hiánya Beszterce-Naszód, Temes és Máramaros megyében nagy kihívás, hiszen ezekben a megyékben a gyerekek 50%, 43,7%, illetve 39,5%-a nem beszél magyarul.

Mint ahogy már a kvantitatív adatok is mutatják egy megyénként, de esetenként megyén belül is változatos helyzetet figyelhetünk meg. A kilenc megyéből, ahol a jelenség megjelenik, 3 esetben (Brassó, Szilágy, Maros) mindössze egy marginális kérdésről beszélhetünk, Máramaros, Szatmár és Temes megyében azonban a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás kérdése akár központi kérdésnek is tekinthető.

Egy általános probléma, hogy a fakultatív magyar nyelv- és irodalomórákat ritkán tartja megfelelő végzettséggel rendelkező személy, ez csak az esetek 9,3%-ára jellemző (lásd 4. táblázat). A legjellemzőbb megoldás, hogy az órákat egy tanító⁹, vagy pedagógiai végzettséggel rendelkező személy tartja (38,9%). hogy A helyszínek kb. egy ötödén a magyar órákat vallás szakos tanár tartja. Az esetek 11,1%-ában más nyelvtanár tartja. Az esetek negyedében olyan személyek tartják az órát, akik nem rendelkeznek semmilyen nyelvtanári végzettséggel, vagy egyáltalán nincs pedagógiai végzettségük.

4. táblázat: A fakultatív magyarórákat tartó tanárok végzettsége

	Esetszám	%
magyar	5	9,3
tanítóképző, pedagógia	23	42,6
vallástanári	11	20,4
nyelvtanári (nem magyar)	6	11,1
más szaktantárgy	5	9,3
nincs pedagógiai képzettsége, érettségi	8	14,8

Az esetek majdnem felében (44,4%) az iskolák „házon belül” próbálják megoldani a magyar órákat (lásd 5. táblázat), míg 9,5%-ban más iskolából hoznak segítséget. Az esetek majdnem 30%-ában a magyar tanár a rendszeren kívülről érkezik: nem dolgozik az oktatásban vagy már nyugdíjas.

5. táblázat: A fakultatív magyarórákat tartó tanárok munkahelye (Esetszám: 63)

	Esetszám	%
az iskolában tanít	28	44,4
más iskolában tanít	6	9,5

⁹ Egy esetben az is előfordult, hogy elemi osztályokban az órákat magyar szakos tanítónő tartja, aki az elemi osztályokban szakképzettnek minősül.

nincs az oktatásban	11	17,5
nyugdíjas	7	11,1
nincs adat	11	17,5

Érdekes módon nincs különbség az iskolán belülről és kívülről jövő személyek végzettségében, egyik, a 4. táblázatban megjelenő kategória sincs felülreprezentálva.

IV. A fakultatív magyar nyelvoktatás helyzete Romániában. Kvalitatív adatfeldolgozás

A kvalitatív adatfeldolgozás a települések strukturális jellemzői, a fakultatív magyar oktatásban részt vevő diákok szocio-demográfiai jellemzői, valamint az oktatók által nyújtott – az oktatás menetére, az iskola hozzáállására, és egyéb tényezőkre vonatkozó – információk alapján létrehoztunk 8 település-kategóriát, amelyek véleményünk szerint hasonló helyzetben vannak, hasonló problémákkal és kihívásokkal küzdenek, valamint hasonló beavatkozási módszereket igényelnek. A fejezet első részében ezek részletes bemutatására vállalkozunk. Az összehasonlíthatóság végett, mindegyik kategória esetében ugyanazt a struktúrát követjük. A kategóriába tartozó települések felsorolása után bemutatjuk a fakultatív nyelv- és irodalomóra járó gyerekek főbb jellemzőit, illetve az oktatás menetét befolyásoló strukturális sajátosságokat (csoportok nagysága és száma, magyar órák száma, oktató végzettsége, óra nyelve). A strukturális jellemzők tárgyalása után megvizsgáljuk milyen célt fogalmaz meg az oktató a magyaróráknak, valamint melyik a domináns narratíva, amit követ. Ezután bemutatjuk az oktatás menetével kapcsolatos legfontosabb információkat: használt módszerek, differenciálás módja – amennyiben szükséges, stb. Az esettanulmányok záró részében a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás, valamint az iskola vezetősége közötti kapcsolatot, valamint a helyszín magyar iskolahálózatba való becsatornázottságát vizsgáljuk.

A következőkben a fejezet kilenc részre tagolódik. Egyrészt bemutatásra kerülnek a kidolgozott kategóriák – (1) Idegennyelv oktatási helyszínek, 2) Előrehaladott nyelvvesztési helyszínek, 3) Nyelvi revitalizációs helyszínek, 4) Oktatási migrációs helyszínek, 5) Szigettelepülések, 6) Hídtelepülések, 7) Roma-oktatási helyszínek, 8) „Káros” helyszínek –, valamint azon települések, amelyeket sajátosnak vagy nagyon komplexnek tekinthetünk, hiszen vagy egyik kategóriába sem illeszthetők, vagy egyszerre több mint két kategóriában is megtalálnák a helyüket.

1. Idegennyelv oktatási helyszínek

A kategóriába a következő településeket tartoznak: *Csene, Facsád, Gyertyámos, Óbesenyő, Újvár* (Temes megye), *Naszód, Óradna* (Beszterce-Naszód megye), *Fernezej* (Máramaros-megye)

Ezen kategóriába azokat a településeket soroltuk, melyeken a fakultatív magyar nyelvórákra dominánsan román vagy román anyanyelvű roma (*Óradna* és *Fernezej*) gyerekek járnak, akik nagyon rosszul, vagy egyáltalán nem beszélnek, illetve értenek magyarul. Előfordul, hogy a csoportban van pár vegyes házasságból vagy magyar családból jövő gyerek is, de azok nyelvtudása sem kiemelkedő. Az órák keretében magyar mint idegennyelvoktatásként folyik. A tanárok szakképzetlenek a magyar nyelvoktatás szempontjából (angol- vagy más szaktanárok tanárok, tanítók). A településeken jellemzően nem működik semmilyen szinten magyar nyelvű oktatási intézmény.

A nyolc településen összesen 232 gyerek vesz részt a magyar órákon, a tanárok mindössze a diákok 15%-ról állították, hogy jól beszélnek magyarul. A magyarul jól beszélők aránya *Újvár* esetében a legmagasabb (45%), ezek a gyerekek többnyire a közeli Magyarszentmártonból érkeznek a településre tanulni.

A kategóriába tartozó települések iskoláira jellemző, hogy nagy létszámú iskolák, ahol 8., esetenként 12. (*Facsád, Óbesenyő, Óradna*) osztályig van román tannyelvű oktatás. *Óradna*

kivételével, ahol a 2017/18-as tanévben működött magyar óvodai csoport, a többi településen semmilyen iskolai szinten nincs magyar tannyelvű oktatás. A fakultatív magyar nyelvoktatás már 0. osztálytól elkezdődik a településeken.

Az ide tartozó településeken több évvel ezelőtt még voltak magyar anyanyelvű gyerekek is, azonban a nyelvváltás már befejeződött, sőt a magyar identitást vállalók is kisebbségbe kerültek. A nyelv és identitásváltás okát elsősorban a vegyes házasságok nagy arányában látják a tanárok, ezek azok a családok ugyanis, akik később elrománosodnak. A fakultatív magyar órákra járó gyerekek szülei sem beszélnek magyarul, már ők is román iskolában végeztek. Egyes esetekben a nagyszülők magyarok vagy tudnak még magyarul.

A magyar közösség Facsádon eléggé megfogyatkozott, mert startból románba írták a gyerekeket, és nem ezt a generációt, hanem az előzőt, akik már gondolkodás nélkül románba írták a gyerekeiket, ezért sokan elrománosodtak. S akkor még akarnának valamilyen esélyt adni a gyerekeknek, hogy azért tanuljon meg magyarul. (18. interjú)

A gyerekek tehát sem a családban, sem egymás között, sokszor még az egyház kereteiben sem beszélnek magyarul. A magyar nyelv használata kizárólag a magyar órákra korlátozódik, esetenként a nagyszülőkkel való kommunikációra.

Vannak olyan helyek, ahol magyar családok is teljesen elrománosodnak, s elhanyagolják a magyar nyelvet, de viszont vannak olyan családok, ahol mind a két fél román, és meglepően szeretnék azt, hogy a gyermekük más nyelven is megtanuljon, mert talán még hasznát veheti a későbbiekben is. (18. interjú)

Az gyerekek nem beszélnek otthon magyarul, sőt, még a polgármester unokája se, akik tiszta magyarok. (8. interjú)

Magyarul nagyon ritkán hallottam őket megszólalni órán kívül, ami kicsit elszomorít, mert nem gyakorolják a nyelvet, de most nem lehet mindenkire ráerőltetni. (18. interjú)

A vallásórákon a gyerekek a Miatyánkot sem tudták magyarul. (40. interjú)

A gyerekek mondták, hogy most akkor megyek haza és beszélgetek nagymamával. De csak a nagymamával, mert az anyuka már nem tud magyarul. (40. interjú)

A tanárok kiemelik, hogy bár a családok elrománosodtak, mindenki szeretné, hogy a gyereke részt vegyen a magyar órákon:

Én, ahogy ott vagyok az iskolában, tudom, hogy körülbelül melyik gyerek van vegyes házasságból az elsőöknél. Minden évben megyek, és beszélek a szülőkkel. Persze vannak olyan szülők, hogy tiszta románok, és szeretnék beírtni a gyereket. Elfogadom." (11. interjú)
Mindenki szeretne magyart tanulni, annak ellenére, hogy román." (8. interjú)

A tanítónő első nap elmondja, hogy van az a lehetőség, hogy a gyerek tanuljon magyart is. Nincs az a szülő, aki azt mondja, hogy az ő gyereke ne tanuljon magyar nyelvet." (8. interjú)

A fakultatív magyar órákon vegyesen használják a magyar és román nyelvet, azonban a magyar nyelv használatának aránya nem haladja meg a 60%-ot. A csoportok nagyon vegyesek,

sokszor 1-8 osztályok évfolyamok, esetenként 0-tól 12. osztályig vannak összevonva a csoportok. Van olyan település (*Gyertyámos*), ahol két csoport működik, ilyenkor a 0-4, illetve az 5-8-as évfolyamok kerülnek egy-egy összevont csoportba. A magyar nyelv és irodalom órára általában heti egy-két alkalommal kerül sor.

A tanárok narratívájában a magyar mint idegennyelv-oktatás hangsúlyos, az órák céljaként az írás-olvasás elsajátítását, valamint az alap kommunikációs helyzetekben való boldogulás elősegítését nevezik meg:

Bármikor el merem őket engedni mondjuk Magyarországra egy üzletbe, hogy mondják el, hogy mit szeretnének, mert biztos megoldják. (18. interjú)

Dacára annak, hogy román vagy cigány családból származtak, szépen kezdtek olvasgatni. (40. interjú)

Motivál, hogy ha nem is [tud] sokat, de találkozik egy magyarral és tud köszönni, vagy be tud mutatkozni, vagy [elmondja], hogy hol lakik. Legalább ennyit elértem a románoknál is. (23. interjú)

Az idegennyelv-oktatás mellett megjelenik az identitásépítés is, mint narratíva, ezek a próbálkozások azonban kudarcba fulladnak, ugyanis a gyerekeknek (már) nincs magyar identitásuk, sőt, esetenként akár ellenségesen viszonyulnak ezekhez a próbálkozásokhoz.

Készítettem nekik magyar ruhát. Fel kellett, hogy öltözzenek egy magyar nap alkalmából, és valósággal visszautasították, hogy nem veszik fel.” (40. interjú)

A magyar mint idegennyelv-oktatáshoz kudarc, illetve sikerélmények egyaránt kötődnek. Esetenként a tanárok kiemelik, hogy román gyerekek megtanulnak magyarul, ez a tudás pedig a későbbiekben, egyetemi tanulmányaik során is hasznukra válik.

Volt egy diákom, aki a teológián van. Nálam volt nyolc évet. Tiszta román gyerek volt, a szülei sem beszélnek magyarul egyáltalán. Nem beszél 100%-osan, de már tud írni, olvasni, és nagyon-nagyon jól beszél. (8. interjú)

Más esetekben a tanárok a magyar nyelv nehézségét hangsúlyozzák, és kudarcként élik meg, hogy sem a vegyes házasságból jövő, sem a román gyerekek nem akarnak vagy nem tudnak megtanulni magyarul.

Az utcán és szünetekben is megpróbálták magyarul köszönni, de a román gyerekek hozzáállása nagyon negatív, valósággal kikacagták azokat, akik magyarul próbáltak beszélgetni. (40. interjú)

Igényelték, hogy menjenek Válaszútra táborba, de ott sem akartak magyarul beszélgetni. Amikor hazamentek valósággal szégyellték azt, hogy magyarul megszólaljanak. (...) Otthonról is van olyan féltékenység, hogy nem akarok magyarul beszélni. (40. interjú)

A magyar nyelv megtanulásának sikertelensége több okkal is magyarázható, elsősorban pedig azzal, hogy a gyerekek az iskolán kívül sehol nem használják a magyar nyelvet. A heti egy-két magyar óra pedig nem elegendő a hatékony nyelvtanulásra.

Ha a gyerek otthon nem beszélget, az az egy óra nagyon kevés, hogy a magyar nyelvet elsajátítsák. (40. interjú)

Ehhez azonban minden bizonnyal hozzájárul a tanár felkészületlensége, magyar órákhoz való hozzáállása is. Arra is van példa ugyanis, hogy a tanár saját gyereke sem tudott megtanulni magyarul sem otthon, sem pedig a fakultatív magyar órákon.

Nagy szégyenemre a lányom csak keveset beszél magyarul. Románul is, bolgárul is, angolul is beszél, és magyar fakultatívrá is jár, de keveset használja a magyart. (39. interjú)

A tanárok maguk is engedékenyebbek a követelmények és elvárások tekintetben, nem adnak házi feladatot a gyerekeknek mondván, hogy úgysem végeznék el. A szigorúbb elvárások hiányát azzal indokolják, hogy nincs, aki otthon segítsen a gyerekeknek a tanulásban. Ezek helyett inkább igyekeznek játékosabbá, érdekesebbé tenni a magyar órákat, ami azonban a hatékonyság kárára megy.

Házi feladatokat is szoktam adni, de nagyon kevesen csinálják meg. És tanulni se nagyon tanulnak. Ugyanez a szerb nyelvnél is, mert a szerbeknél is ugyanígy van fakultatív, és ott is panaszkodik a tanárnő, hogy nem tanulnak. Nem tudjuk, hogy próbálkozzunk, hogy jobb legyen, érdekesebb legyen. (11. interjú)

Én a magyarórákat összekötöttem egy kis kézimunkával (barkácsolás), mert máshogy nem tudtam a gyerekek figyelmét fenntartani, mert órák után ők már fáradtak, főleg, ha kicsik. Reggel még álmosak, ezért muszáj volt, hogy reggel egy kicsit énekeljünk, vagy valami mást csináljunk, amit ők órán talán nem nagyon csinálnak. (8. interjú)

A kategóriába tartozó településeken nem jellemző, hogy magyar tannyelven tanuljanak tovább a gyerekek, a diákok rossz nyelvtudása, valamint a fakultatív magyar oktatás rossz minősége miatt erre nem is lenne reális lehetőség. Egyes esetekben azonban a tanárok kudarcként élik meg, hogy habár ők felhívják a vegyes házasságból származó gyerekek figyelmét a lehetőségre, senki nem választja a magyar tagozatot.

A magyar tagozaton való továbbtanulás a gyerekek nyelvtudása szempontjából Újvár (a Magyarszentmártonból jövő gyerekek esetében) látszik reálisnak, a tanár elmondása alapján ugyanis a magyarszentmártoni gyerekek „megállnák a helyüket az óteleki magyar iskolában”. Mivel azonban nincs iskolabusz, ami Ótelekre vinné a gyerekeket, kénytelenek az újvári iskolabusszal az újvári román tagozaton tanulni. Ezt minden bizonnyal a fakultatív magyar oktatás működése is erősíti.

A településeken a tanárok általában támogatónak mondják a román iskolavezetést, ezt azonban leginkább abban tapasztalják, hogy az igazgató elismeri, hogy sokat készül a magyar órákra, vagy hogy a román kollégák „nem nézték ki, azért mert magyar oktató”. Egy település esetén ellenezte az iskolaigazgató fakultatív magyar oktatás bevezetését, mivel úgy gondolta, hogy román iskolában nincs szükség a magyar oktatásra. Miután azonban azt tapasztalta, hogy a kézműves

tevékenységeknek köszönhetően a román gyerekek is jól érzik magukat a fakultatív magyar órán. elfogadta azok működését.

Ők úgy gondolták, hogy mivel tiszta román iskola, hogy erre nincs szükség. Nekem nem is volt tapasztalatom. Mikor kezdődött az iskola, én jelentkeztem. Azt mondták, jöjjen vissza egy hét múlva, mikor kész az órarend. Egy hét múlva visszamentem, azt mondták, még várjak, még nincs kész az órarend. Akkor visszamentem három vagy négy nap után, akkor azt mondták, hogy késő, nincs szükség ilyesmire, mert megvan az órarend, és nem lehet semmit változtatni. [...] Az igazgatónő úgy fogadott el engem, hogy volt egy első osztályos kislánya (abból az első osztályból mindenki járt magyaróra, egyedül az ő kislánya nem járt). Mi nagyon sokat rajzoltunk, ragasztottunk. A gyerekek persze másnap mutatták a tanítónéninek, hogy mit csináltak magyarórán. Egy magyarórán bejött hozzám az igazgatónő a kislányával, és megkért, hogy fogadjam el a lányát magyaróra. Attól a naptól kezdve megváltozott velem szemben. A kislány nyolc éven keresztül hozzám járt magyaróra. (8. interjú)

2. Előrehaladott nyelvvesztési helyszínek

A kategóriába a következő településeket tartoznak: *Aurélháza, Gátalja, Fény és Varjas* (Temes megye), *Borosjenő* (Arad megye), *Teke* (Beszterce-Naszód megye), *Borsabánya* és *Misztótfalu* (Máramaros megye)

Ezen kategóriába azon településeket soroltuk, melyeken a fakultatív magyar nyelvórákra magyar vagy magyar-román vegyes házasságból származó gyerekek járnak, akik egyáltalán nem, vagy nagyon rosszul beszélnek a magyar nyelvet. Az órák általában magyar mint idegennyelv-oktatásként vannak összeállítva. A tanárok jellemzően szakképzetlenek, vagy nyugdíjas oktatók. A településeken jellemzően nem működik magyar nyelvű oktatási intézmény semmilyen szinten.

A nyolc településen összesen 295 gyerek vesz részt a magyar órákon, 29%-ban tiszta magyar családból, 46%-ban pedig magyar-román vegyes családból jönnek a gyerekek. Emellett románok is részt vesznek a magyar órákon. A fakultatív magyar nyelv és irodalom órákat tartó tanárok a tanulók 65%-ról mondták, hogy egyáltalán nem beszélnek magyarul.

A kategóriába tartozó települések iskoláira jellemző, hogy nagy létszámú iskolák, ahol 8 vagy 12. osztályig van oktatás magyar nyelven. Ez alól kivételt képez *Aurélháza*, ahol csak 4. osztályig van oktatás, 5-től a gyerekek *Újváron* tanulnak, ahol szintén részt vesznek a fakultatív magyar órákon. Három település kivételével, ahol a 2017/2018-es tanévben működött magyar óvodai csoport (*Teke* – megszűnt a 2018/19-es tanévtől, *Gátalja, Nagyszentmiklós*) az iskolákban egyáltalán nincs magyar tagozat, így a gyerekek nem tanulnak semmilyen iskolai szinten magyar nyelven. Ennek ellenére a településekre nem jellemző, hogy 0. vagy 5. osztálytól elvigyék a gyerekeket magyar tagozatra valamelyik közeli településre. A települések között *Misztótfalu* részben kivételnek számít, ugyanis a fakultatív magyar órákon itt lényegesen nagyobb a román családokból származó diákok aránya (47%). Itt részleges oktatási migrációról is beszélhetünk, hiszen azon szülők, akik szeretnék, hogy gyerekük magyar tagozaton tanuljon, beviszik a gyerekeket a közeli Nagybányára.

A fakultatív magyar órákon részt vevő gyerekek rossz nyelvtudásához hozzájárul, hogy egymás között, és az esetek többségében a családban is román nyelven beszélnek, a magyar nyelv használata többnyire a magyar órákra korlátozódik, a gyerekek esetleg a nagyszülőkkel beszélhetnek magyarul.

Akik vegyes házasságból származnak, azok értenek szavakat, értik, hogy mit mondok, de nehezebben tudnak válaszolni. (34. interjú)

Akinek a nagyszülei magyarok, és a nagyszülőknél van, mivel a szülők dolgoznak, azok használják a magyar nyelvet. De tudok olyan családot, tiszta magyar család, és nem használja a magyar nyelvet otthon sem, és a gyerek sem tud magyarul. (8. interjú)

A tanórákon a tanár a magyar és román nyelvet egyaránt használja, általában fele-fele arányban, előfordul azonban is, hogy csak 30%-ban beszél magyarul a tanár. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a tanárnak mindent el kell mondania románul is ahhoz, hogy a gyerekek megértsék.

Én mindent elmondtam románul is. Mert ha magyarul mondtam, csak néztek rám, és nem tudtak, és akkor elmondtam románul, és akkor megértették. (51. interjú)

(...) ha mesét mondtam, azt is elmagyaráztam románul, és aztán magyarul, vagy fordítva. Próbáltam úgy is, hogy elkezdtem magyarul, és kérdeztem, hogy na, most megértettétek, miről van szó? Nu. Na, hát ha nu, akkor elmondtuk románul is. És akkor elkezdtem visszakérdezni a farkast, és az állatokat, amik a mesében szerepeltek, magyarul, persze, hogy valami maradjon meg bennük. (51. interjú)

A magyar nyelv és irodalmat általában heti két órában tanulják, a tanárok többnyire szakképzetlenek, jelentős részük tanító vagy óvónő, de van közöttük biológia-földrajz, vallás-, vagy matematikatanár, illetve könyvelő is, sokan már nyugdíjas oktatók.

Az órák céljainak megfogalmazása során a tanároknak egy sajátos ellentmondással kell szembenéznük. Egyrészt azt igyekeznek hangsúlyozni hogy a magyar órák a beiratkozott magyar gyerekek szempontjából fontosak („Hangsúlyozom, hogy inkább őértük [magyar családból származó gyerekekért] vállaltam én is.”), tehát a magyart mint anyanyelvet akarják tanítani, ugyanakkor azt is felismerik, hogy a magyar származú gyerekeknek sem anyanyelve a magyar.

Vannak gyerekek, románok, amelyiknek az egyik szülője magyar, de van olyan, hogy nem tud egy szót magyarul. Semmit. Még azt se, hogy szia, vagy viszontlátásra, vagy jó napot! (54. interjú)

A tanárok narratívájában tehát a nyelvi revitalizáció jelenik meg hangsúlyosan, azonban többen közülük azt is megfogalmazzák, hogy mivel a tanulók többnyire kizárólag a magyar órákon használják a magyar nyelvet, a nyelvi revitalizáció nem tud sikeres lenni. Az órák konkrétan, reálisabb céljaként az írás-olvasás megtanulását tekintik, különösen azon esetekben, amikor a gyerekeknek magyar nyelven kell konfirmálniuk, ehhez pedig szükséges, hogy el tudják olvasni és meg tudják tanulni magyar nyelven a heidelbergi kátét.

Tanulunk olyan dolgokat, amiket lehet, hogy otthon nem tanulnak, vagy nincs idejük a szülőknél ilyesmikkel foglalkozni, mesélni. Legtöbbször későig dolgoznak, egész nap a gyerek román meséket néz. És akkor magyar órára el kell olvasson egy mesét, vagy meg kell tanulja a verset. (34. interjú)

Azért tartom fontosnak, mert a gyerekek elérik azt, hogy tudjanak olvasni, rövid beszélgetéseket folytatni. S máshol nincs, ahol megtanulják ezt. Mert a családban nem

fogják megtanulni, ritka az a család, ahol magyarul beszélnek. Ha az egyik szülő magyar is, nem fog beszélni a gyerek. (7. interjú)

A településeken oktató tanároknak kevés sikerélményük van a fakultatív magyar órákkal kapcsolatban. Ennek oka egyrészt a diákok rossz nyelvtudása, valamint a nyelvtudás szempontjából magasan differenciált csoportok, másrészt vélhetően a rosszul megfogalmazott célok. Jellemző ugyanis, hogy az órákon idegennyelv-oktatás és az írás-olvasás megtanulása történik, miközben a tanárok nyelvi revitalizációs és identitás erősítő célokat fogalmaznak meg. Ennek következtében pedig a tanár elvárásai és az elért eredmények nem találkoznak.

...a nyelvtudásuk még a tiszta magyar gyerekeknek is nagyon szegény. Próbáltam velük olvastatni, a tiszta magyar gyerekekkel, a másikat pedig megkezdtem az ábécétől. Hogy valami maradjon meg bennük. De a nyelvtudásuk, amit ott elmondtunk és elismértünk ezekkel a fél gyermekekkel, másik órán újból kellett. Otthon, ha nem volt ki foglalkozzon velük, annyi volt. (51. interjú)

...nem voltam én sem megalégedve a saját teljesítménnyel, mindig többet akartam. De a mostani gyerekeket nem lehet összehasonlítani a régiekkel. Azt hiszem, évről évre esik a színvonal. (51. interjú)

A gyerekek jönnek, de sokat nem tanulnak. Én adok nekik 5-6 szót, de többet nem adok, mert úgyse tanulják meg. Nincs értelme. A következő órán megkérdezem: megtanultátok? Nem. Jó, megint adok 5-6 szót. Következő órán: nem. Hát akkor így... (54. interjú)

A tanárok narratívájában az identitás erősítés is megfogalmazódik, a nyelvi revitalizációhoz hasonlóan azonban ez sem tud igazán sikeres lenni. A magyar-román vegyes házsságból jövő gyerekekre a tanárok igyekeznek úgy tekinteni, mint magyar gyerekekre, ugyanakkor azt is tapasztalják, hogy ezen elvárásukat a gyerekek nyelvi szocializációja, nyelvtudása, valamint identitása legtöbb esetben nem tükrözi vissza. A célként megfogalmazott magyar identitásépítésnek rendszerint ellenállnak a diákok.

Ez fáj a legjobban az embernek, hogy nem büszkék arra, hogy kik vagyunk, ezzel a sok vegyes házassággal, és hogy magyarok vagyunk, és hogy milyen a mi történelmünk. (51. interjú)

Ne felejtsük el, hogy kik vagyunk. Hogy magyarnak születtünk. És valahogy bele kell a gyerekekbe véteni. Úgy vettem észre, hogy ha román tagozaton járnak, valahogy szégyellik is, hogy beszéljenek. És annyiszor elmagyaráztam nekik, hogy ez nem úgy van. (51. interjú)

A sikerélmények hiányához ugyanakkor az is hozzájárul – vélhetően részben amiatt, hogy a tanár az évek során nem tud valós eredményeket felmutatni – hogy a tanárok maguk sem fogalmaznak meg komoly elvárásokat a diákokkal szemben. Önmaguk számára már nem a nyelvtanítást fogalmazzák meg elérendő célként, hanem sokkal inkább azt, hogy megfelelően tudják motiválni a diákokat az órákon való részvételre. Ez leginkább abban jelenik meg, hogy a magyar órát a többi órához képest érdekesebbé igyekeznek tenni játékok, kézműves tevékenységek bevezetése által, valamint jó jegyekkel és az ösztönzés növelésével motiválják a diákokat.

Reggel még álmosak, ezért muszáj volt, hogy reggel egy kicsit énekeljünk, vagy valami mást csináljunk, amit ők órán talán nem nagyon csinálnak. (8. interjú)

Az motiválja, hogy nem annyira szigorúak az órák, s érdekes dolgokat tanulnak, nem csak azt, amit az iskolába (7. interjú)

Mivel fakultatív, nem minden órén olvasunk és írunk. Varrunk, rajzolunk, hogy egy kicsit a magyar népszokásokat is tudják. Megtanítottam nekik a csárdást, s akkor azt nagyon szeretik. Azért is nőtt meg a gyerekek száma. (7. interjú)

Rossz jegyet nem szeretnék adni nekik magyarból, mert odaadóak és pluszban dolgoznak. Ők a többiekhez képest még két órát gyúrnak pluszban. (19. interjú)

A magyarból való jó jegy ugyanakkor más tanárok részéről is elvárást jelent:

A jegyekkel is baj van, egyszer megtörtént, hogy nem jött valaki egész évben, 8-ra zártam le. Nagy baj volt, mert a román osztályfőnökök azt mondták, hogy elrontom a médiájukat. Így én 10-essel zárok le mindenkit, mert hanem probléma van. Hogy igen, mert a magyar és úgyszincs jövője. (21. interjú)

Az értékelés nem annyira szigorú. Nehogy elrontsam én. Lehet, hogy nem érdemli meg a legjobbat, de ha első tanuló nem szabad én elrontsam. (7. interjú)

Az előbb elmondottakból is következik, hogy esetenként a valós és mérhető elvárások helyett a tanárok olyan célokat fogalmaznak meg, melyek túlmutatnak a magyar órák keretein, ugyanakkor önmagukban is sikerélményt jelenthetnek a tanárok számára. Ilyen például a román gyerekek érdeklődésének felkeltése a magyar órák iránt, vagy a román-magyar kapcsolat erősítése. Mivel a legtöbb településen (kivéve *Aurélháza* és *Varjas*) jellemző, hogy románok is beiratkoznak a magyar órákra, az előbbiekkal kapcsolatban megfogalmazott célok sikerélményként könyvelhetőek el a tanár számára.

Ha látom azt, hogy az a román szülő adja a gyermekét magyar órára, nem azt jelenti, hogy tényleg szeretjük egymást? Szeretik a románok a helyi magyarokat. (19. interjú)

Aki román és beiratkozik, vagy bármilyen nemzetiség – török, szlovák, ukrán – az legalább nem lesz magyargyűlölő. (21. interjú)

Már az is nagy eredménynek számít, hogy jól érzik magukat közöttünk [ti. a román gyerekek]. (6. interjú)

Az előbb elmondottakból is kitűnik, hogy van egyfajta törés a tanári narratív és a valós gyakorlat, választott módszertan között. Annak ellenére, hogy esetenként a tanárok azt hangsúlyozzák, hogy a magyar órákat a beiratkozott magyar gyerekek szempontjából fontosak, tehát magyar mint anyanyelvet szeretnének tanítani, a rossz nyelvtudás miatt többnyire csak idegennyel-
oktatásra van lehetőség. Az órai tevékenységek is – szavak tanulása, fordítás, ének, esetleg vers tanulása, írás-olvasás – ebbe az irányba mutatnak. Az elméletben megfogalmazott célok és gyakorlat közötti törés miatt azonban ez sem tud igazán sikeres lenni. Valószínű, hogy egy jobban átgondolt módszertan, mely a diákok előrehaladott nyelvesztése következtében ténylegesen idegennyel-
oktatás jelentene, több eredmény elérésére adna lehetőséget.

A településekre nem jellemző, hogy a gyerekek a fakultatív magyar nyelvoktatás után egy későbbi iskolai szinten magyarul tanuljanak tovább. Ennek oka elsősorban az, hogy a családban nem

magyarul beszélnek, a fakultatív magyar órákon pedig nem tud olyan mértékben fejlődni a nyelvtudásuk, hogy valamikor magyar tagozatra iratkozhasanak.

Ha otthon nem beszélsz a gyerekkel, az a gyerek nem tud megtanulni azon a heti két fakultatív órán magyarul. (54. interjú)

A szülők azzal is indokolják a gyerek román tagozatra való íratását, hogy ha magyar tagozaton tanulna a gyerek, ők nem tudnának otthon segíteni a tanulásban, mivel ők maguk is román iskolában tanultak. Egy-egy esetben előfordul, hogy a gyerek magyar tagozatra iratkozik, ez azonban csak olyan gyereknél fordult elő, ahol mindkét szülő magyar anyanyelvű, a líceumban pedig a magyar tanár külön is foglalkozik a gyerekkel, hogy fel tudjon zárkózni azon gyerekekhez, akik korábban is magyar tagozaton tanultak. A magyarul való továbbtanulás kapcsán azt is megfogalmazták a tanárok, hogy amennyiben a településen a gyerekeknek lehetőségük lenne 0-4 osztályban magyar tagozaton tanulni, a fakultatív magyar oktatás nagyobb eséllyel válhatna híddá a magyar tagozatra felsőbb iskolai szinten.

Az említett településeken az iskola vezetősége általában pozitívan viszonyul a fakultatív magyar órákhoz, ez azonban többnyire a tanár személyes és szakmai elismerését, valamint a konfliktus hiányát jelenti. Érdemi pozitív intézkedésekre nem kerül sor. Ha az óraszámok csökkentésére kerül sor, a fakultatív magyar órák számát is csökkentik, a magyar órákon használt tanszereket nem az iskola szerzi be. Az órák az esetek nagy részében délután, az iskolai oktatás után vannak, így az is előfordul, hogy egyes diákok nem tudnak maradni, mert az iskolabusszal kell hazautazniuk, vagy kéthetente a magyar órákon párhuzamosan más óráik is vannak.

Fontos továbbá kiemelni, hogy eseteként az iskola vezetősége is az idegennyelv-oktatást erősíti a fakultatív magyar órák kapcsán. Így a fakultatív magyar nyelvoktatásra nem úgy tekintenek, mint törvény által szavatolt kisebbségi jogra, hanem mint amely lehetőséget teremt egy újabb idegennyelv megtanulására:

Év elején bemegyek az osztályba, s mondom, hogy a magyar fakultatív nem kötelező, az jön, aki akar. De akkor mondja az igazgatónő, hogy mégis egy idegen nyelv, jó lenne, hogy mindenki jöjjön. (7. interjú)

Továbbá egyes esetekben az is előfordul, hogy a vezetőség a fakultatív magyar órákat is felhasználja az iskola népszerűsítéséhez, illetve a magyar gyerekek iskolában való megtartásához (ez különösen olyan helyszíneken jellemző, ahol egyes szülők már aránylag hamar, akár 5. osztálytól a közeli magyar nagyobb városok magyar tannyelvű iskoláiba viszik tanulni a gyereket):

Év elején kérdezik, hogy milyen lehetőségeik vannak a gyerekeknek, ha ide járnak. S akkor mondjuk, hogy van tánc, van magyar óra. (34. interjú)

Bár azon lehetőség törvényes megteremtése, hogy a magyar mint idegennyelv iskolai keretek között oktatható legyen – értelemszerűen a nem magyar gyerekek számára – egy járható út lehetne, a jelenlegi román törvények ezt nem teszik lehetővé. A fakultatív magyar nyelvoktatás keretei között zajló idegennyelvoktatás azonban sem a román gyerekek, sem pedig a magyarul rosszul beszélő gyerekek szempontjából nem tud sikeres lenni. Ennek oka többnyire az, hogy a tanárok tudják, hogy a fakultatív magyar nyelvoktatásnak célja szerint anyanyelvoktatásnak kellene lennie, és bár a

gyakorlatban ezt nem tudják megvalósítani, megfogalmazott céljaik mégis ebbe az irányba mutatnak. Így a gyakorlatban sem az anyanyelvoktatás, sem pedig az idegennyelvoktatás nem tud sikeres lenni.

A településeken a tanárok a differenciálás nehézségét emelik ki legfőbb problémaként. Azáltal ugyanis, hogy a magyarul jobban tudó, illetve a román gyerekek együtt vannak a csoportban, a tanárnak a magyar mint idegennyelv, valamint a nyelvi revitalizációt segítő módszerek közül kell folyamatosan váltogatnia, így a gyakorlatban egyik cél sem tud eredményesen megvalósulni. A probléma lehetséges megoldása lehetne a nyelvtudás szempontjából homogénebb csoportok kialakítása. A magyarul valamennyire tudó gyerekek külön csoportba való elválasztása lehetőséget teremtene arra, hogy a tanárok más-más, csoportspecifikus célokat fogalmazzanak meg a magyarul valamilyen szinten tudó, illetve a román vagy azon vegyes családból származó gyerekeknek, akik egyáltalán nem beszélnek magyarul. A homogénebb csoportalakítás segítene a tanároknak abban, hogy konkrét, elérhető célokat fogalmazzanak meg (nyelvi revitalizáció a magyarul tudóknak, idegennyelv-oktatás a románoknak), az elvárások és módszertan egymáshoz való közelítése pedig vélhetően hozzájárulna mind az eredmények, mind pedig a tanárok sikerélményének növeléséhez.

3. Nyelvi revitalizációs helyszínek

A kategóriába a következő települések tartoznak: *Bodola* (Brassó megye), *Aranyosmeggyes* (Szatmár megye), *Aknasugatag* (Máramaros megye), *Buziásfürdő* és *Nagyszentmiklós* (Temes megye)

Ezen kategóriába azon településeket soroltuk, melyeken a fakultatív magyar órákra dominánsan magyar vagy magyar-román vegyes házasságból származó gyerekek járnak. A gyerekek valamelyest beszélnek magyarul, nyelvtudásuk azonban nem mondható jónak, sok esetben keverik a magyar és román nyelvet. Az órák célja a magyar nyelven történő kommunikáció és beszédfejlesztés, valamint az írás-olvasás elsajátítása. Magyar nyelvű oktatás jellemzően ezeken a településeken sincs.

Az öt településen összesen 65 gyerek vesz részt a magyar órákon, 28 (45%) tiszta magyar családból, 33 (51%) gyerek magyar-román vegyes családból származik, illetve 5%-ban román gyerekek is megjelennek.

A kategóriába tartozó települések iskoláira jellemző, hogy nagy létszámú iskolák, ahol általában líceumi/szakiskolai szintig van román tannyelvű oktatás, magyar tagozat azonban a bodolai magyar óvodai csoport és *Nagyszentmiklós* kivételével a többi iskolában semmilyen iskolai szinten nincs. *Nagyszentmiklós* esetében van ugyan magyar elemi, a magyar tagozatra azonban kizárólag magyar anyanyelvű roma tanulók járnak, a magyar családokból származó gyerekek a román tagozaton tanulnak. Az egyes iskolákban tanuló magyar gyerekek közül általában mindenki jár a magyar órákra.

A fakultatív magyar órák kis létszámú csoportokban zajlanak, illetve jellemző, hogy sok csoport van összevonva, esetenként 0-12 osztályig minden évfolyamról vannak gyerekek a csoportban. A magyart nyelv és irodalmat általában heti két órában tanulják, *Bodolán* heti négy óra van, emellett pedig egy kisebbségtörténelem és egy zeneóra is.

A gyerekek nagy része a családban magyarul beszél, mivel azonban már óvodától román tagozaton tanulnak, sok esetben keverik a magyar és román nyelvet, valamint egymás között románul beszélnek. A tanár a magyar órákon kizárólag magyarul vagy dominánsan (80-90%-ban) magyarul beszél.

Főleg a kicsikkel kell beszélgetni, mert keverik a nyelvet. Ők csak otthon beszélnek magyarul, iskolában, óvodás kortól végig csak román nyelven. (2. interjú)

A kisebbek sokszor fele román, fele magyar szavakkal fejezik ki magukat. A nagyok meg bebetesznek egy-egy román szót. Azok már jobban tudnak beszélni magyar nyelven is. (2. interjú)

A tanárok narratívájában a nyelvi revitalizáció jelenik meg hangsúlyosan. Mivel legtöbb esetben a magyar és román nyelv használatának a terei világosan szétválnak (magyar a családban használt nyelv, míg román az iskola nyelve) a magyar órák lehetőséget biztosítanak a magyar nyelvhasználat tereinek kiterjesztéséhez, a magyar nyelven történő írás-olvasás elsajátításához. A településeken tehát a nyelvi revitalizáció reális célként jelenhet meg, ugyanis segít a kétnyelvűség kialakításában azáltal, hogy a magyar nyelv használati színterét a családon kívülre is kiterjeszti, és a magyar nyelvhasználatához olyan funkciókat is hozzárendel (pl. írásbeliség, irodalmi nyelv), melyekre a családban nem lenne lehetőség.

Gyerekek ismerjék az anyanyelvüket. Tudjanak írni-olvasni, valamennyire a néphagyományokat is. (2. interjú)

Van értelme, mert máshol, azt utcán már nem beszélnek magyarul, csak otthon; ott, ahol még vannak anyák vagy nagymamák. Ők azok, akik még megteremtik ezeket a lehetőségeket. (9. interjú)

Mivel mindenki, aki fakultatív órára jár, korábban román óvodában és 1-4-ben volt, nagyon fontos a kétnyelvűség, és megtanítani őket szépen magyarul beszélni. (2. interjú)

A nyelvi revitalizációval szorosan összekötődik az identitáserősítés is a tanári narratívákban. Bár a magyar óra önmagában kevésnek bizonyulna a magyar identitás kialakításához, mivel az előző, nyelvvesztéses helyszínekkel ellentétben a ketagóriába tartozó településeken létezik egyfajta magyar identifikáció, az identitás magyar hagyományokkal, magyar irodalmi és történelmi ismeretekkel való megalapozása reálisabb célként jelenhet meg.

Mégis magyar község, s szeretnék, hogy gyerekek is tudjanak magyarul. (1. interjú)

Tudják, hogy nekünk is vannak nagyjaink, költőink, íróink, s főleg érezzék azt, hogy ők magyarnak születtek. (2. interjú)

Az identitás megtartásáért és azért, hogy a hagyományainkat, amik még vannak és amit még lehet azt megtartsuk és továbbvigyük, mert lassan minden-minden kimarad, mert megfeledezzünk róla és kényelmesek is vagyunk, de amit lehet azt még ápolunk. (5. interjú)

A tanárok elmondása alapján továbbá azért is válik fontossá a fakultatív magyar óra, mert ez által a magyar gyerekek anyanyelve is megjelenhet a román iskolában, igaz ugyan, hogy a magyar nyelvhasználat leginkább a fakultatív magyar órákra és a templomi ünnepekre korlátozódik. Az identitáserősítés és hagyományok megismerése továbbá azért is hangsúlyos a tanári narratívákban, mert a magyar gyerekeknek is részt kell venniük az iskolai román ünnepeken (pl. december 1.), a fakultatív magyaros csoportban pedig saját, akár csak magyar vonatkozásban releváns ünnepeikre is készülnek és megünnepelik azt a templom keretében (március 15, farsang, húsvéti locsolkodás, karácsonyi műsorok).

Az órai tevékenységek az írás- és beszédfejlesztés köré épülnek: sokat olvasnak az órákon, tollbamondást írnak, magyar írókról és költőkről beszélgetnek.

A településeken nem jellemző, hogy a fakultatív után magyar tannyelven tanuljanak tovább a gyerekek, amit a tanárok esetenként maguk is kudarcként élnek meg:

...nekem ez egy elégtelenség a munkámban, mert nem vállalják azt, hogy habár felajánlottam, mert volt két olyan ügyes gyerekem, aki megérdemelte volna, hogy azért magyar oktatásban folytassa a tanulmányait, mert azt mondta, hogy ez neki külön tantárgy a vizsgákon. Nem csak a nyolcból kilencedikbe, hanem azután is és ő nem vállalja azt, hogy ő magyarul tanul tovább. (5. interjú)

A magyarul való tovább tanulás esélyét továbbá az is gyengíti, hogy a gyerekeknek általában 12., de mindenképp 8. osztályig lehetőségük van helyben tanulni a román tagozaton. A tanárok több szemponttal is magyarázzák, hogy a diákok miért nem tanulnak tovább magyar nyelven. Ezek között jelenik meg, hogy a szülők maguk is román iskolában jártak, nem tudnának érdemben segítenie a gyerekeknek, illetve magyar tagozatra való iratkozás megterhelő, ugyanis plusz vizsgákat és tantárgyat jelent. Ezen magyarázatok esetében jól látszik, hogy a tannyelv választás generációról-generációra hagyományozódik, ha ugyanis a szülők maguk is román tannyelven tanultak, általában nem merül fel a gyerek magyar tannyelvre való iratásának lehetősége.

A magyarázatok között lehangsúlyosabban mégis azon hiedelem jelenik meg, miszerint a diákok nem ismerik magyar nyelven a szaktantárgyak (matematika, biológia, kémia) szókincsét, emiatt pedig hátránnyal indulnának a korábbi iskolai szinten is magyarul tanuló társaikkal szemben.

Valószínű nehezebb lenne nekik a többi szaktantárgy, mert azokból nem tudják ők a kifejezéseket: matematika, kémia. (2. interjú)

Bár a szülők és diákok valószínűleg tényleg érvként használják a szakszókincs nem ismerését, a híd kategóriába tartozó települések esetén jól látszik, hogy a magyarul tovább tanuló diákoknak az említett tantárgyak nem jelentenek nehézséget. Ezen hiedelem leépítését azonban segíthetné, ha a magyar órák keretében a tanár hangsúlyt fektetne arra, hogy a diákok elsajátítsák a legfontosabb szakkifejezéseket az illető tantárgyakból. Ehhez azonban a magyar órák számának növelésére, illetve olyan segédanyagok kidolgozására lenne szükség, amely eligazítaná a tanárokat arra vonatkozóan, hogy egy 9-es gyereknek milyen kifejezések ismeretére van szükség a felzárkózáshoz.

A fent említettek végrehajtását is nehezíti továbbá a differenciálás nehézsége. A fakultatív magyar csoport ugyanis általában több évfolyam összevonásából áll össze. A tanárok kiemelik, hogy a tanórákon egy időben kell(ene) az életkori sajátosságokat és a nyelvtudás szintjét is figyelembe véve differenciálni. Mindehhez pedig hozzájárul, hogy nem áll rendelkezésükre olyan módszertan, tanterv vagy tankönyv, amely ebben segítségükre lehetne.

4. Oktatási migrációs helyszínek

A kategóriába a következő településeket tartoznak: *Sofronya* (Arad megye), *Köröskisjenő* (Bihar megye), *Gogán* (Maros megye), *Érszakácsi*, *Kismajtény*, *Domahida* és *Érendréd* (Szatmár megye), *Szilágynagyfalu* (Szilágymegye)

Ezen kategóriába azon településeket soroltuk, melyeken jellemző, hogy a szülők egy része már korai iskolai szakaszban (0 vagy 5. osztálytól) elviszi a gyerekeket egy közeli településre, magyar tagozatra. A helyben maradó és fakultatív magyar órákra járó gyerekekre jellemző, hogy dominánsan magyar szülők gyerekei, egyes településeken a magyar-román vegyes és magyar nyelvű roma családok gyerekei is jelen vannak. A magyar órára járó gyerekek jól beszélnek magyarul. Az órák általában anyanyelvoktatásként vannak összeállítva, a nyelvfelkészítés és magyar műveltség átadása köré épülnek. A tanárok általában szakképzetlenek a magyar oktatás szempontjából, többnyire vallástanárok. Legtöbb településen működik magyar tagozat legalább elemi szinten.

A nyolc településen összesen 206 gyerek vesz részt a fakultatív magyar nyelvoktatásban, a gyerekek valamivel több mint fele (54%) tiszta magyar családból származik, 37%-ban vannak jelen magyar nyelvű roma gyerekek, míg kisebb számban románok és vegyes családból származó gyerekek is megjelennek. A diákok 92%-ról állították a tanárok, hogy jól beszélnek magyarul.¹⁰

Az interjúk alapján elmondható, hogy mivel a szülők egy része elviszi a gyerekeket az iskolából, helyben, a román tagozaton általában a roma vagy a szegényebb családból származó gyerekek maradnak, ahol a szülők nem tudják biztosítani az ingázást, ezek a gyerekek pedig fakultatív magyar nyelvoktatásban vesznek részt.

Azok maradnak a román tagozaton, akik gyengébb képességűek. Ők nem mennek Tasnádra se, Károlyba se, hanem maradnak itt a román tagozaton. és itt végzik el a 8 osztályt, s utána elmennek szakiskolába, vagy sehova.(15. interjú)

Bár a fakultatív magyar órákon dominánsan magyar, esetenként magyar-román vegyes családból származó gyerekek vesznek részt, a Szatmár megyei helyszíneken nagyobb arányban jelennek meg magyar nyelvű romák is. *Köröskisjenő* kivételével a gyerekek magyar nyelvtudása jónak mondható, általában egymás között és a családban is magyar nyelven beszélnek. *Köröskisjenőben* a vegyes házasságból származó gyerekek nem beszélnek jól magyarul, vannak akik kizárólag a magyar órán használják a nyelvet: „Általában itt a családok fele román, fele magyar, de nem szeretnék elhagyni a magyar részt.” (28. interjú)

A kategóriába tartozó települések iskolái nagyon változatos képet mutatnak, vannak egészen kis, összesen 65 gyerekekkel működő iskolák, de olyan iskola is, ahol szakiskolai szintig van oktatás. *Köröskisjenő* és *Szofronya* kivételével minden településen van magyar óvoda és/vagy elemi,

A Szatmár megyei településeken heti 3-4 órában tanulják a gyerekek a magyar nyelv és irodalmat, a többi településen heti 1 órában. Az órákon kizárólag, vagy *Köröskisjenő* esetében dominánsan magyar nyelven beszélnek, viszont egyik településen sem szakképzett a magyar órát tartó pedagógus. A fakultatív magyaros csoportok több évfolyam összevonásával jönnek létre, általában négy, azonban előfordul, hogy nyolc évfolyam (1-8 osztály) egyetlen csoportba való összevonására is sor kerül. *Szilágynagyfalu* esetében minden évfolyamnak külön van magyar órája.

Mivel a gyerekek jól beszélnek magyarul a tanárok narratívájában az irodalmi nyelv elsajátítása, valamint a magyar irodalom megismerése jelenik meg. Ezek a településeken a magyar órák ténylegesen megteremtik a lehetőségét annak, hogy a diákok többé-kevésbé elsajátítsák azokat az ismereteket, melyeket a magyar tagozatos társaik a magyar nyelv és irodalom órák keretében tanulnak.

¹⁰ Gogánról nem állnak rendelkezésünkre számszerűsíthető adatok a diákok számára, nyelvtudására és nemzetiségére vonatkozóan. A 2017/18-as tanévben tanító lelkészt nem sikerült elérnünk, így a 2018/19-es tanévben a magyar órát tartó tanárral beszélgettünk.

Beszélnék magyarul, csak azért ragaszkodtunk a fakultatív magyar órákhoz, hogy ne felejtsek el az irodalmi beszédet, tehát kicsit az irodalmi magyart is használják, mert arra szükség van. Vagy ne felejtsek el az íróknak a nevét, munkásságát. (15. interjú)

Magyar gyerek tovább folytassa a magyar nyelvnek a tanulását, hogy hallja az irodalmi magyart, a költőknek, íróknak nevét legalább megjegyezni. (15. interjú)

Az órák felépítése, az órai tevékenységek is ezen célnak megfelelően vannak összeállítva, megjelennek a nyelvtani gyakorlatok, a helyesírás gyakorlása, szövegolvasás. A településeken a gyerekek nyelvtudása és ismeretei megengedik, hogy az órák anyagának összeállításában a tanárok a magyar tagozatos tantervet és tankönyveket használják. Egyes településeken a tanárok maguk is kiemelik, hogy az órák többnyire ugyanúgy vannak felépítve, mint a magyar tagozat esetében:

Ugyanolyan metodikával zajlanak az órák, mint más magyar órák, csak kicsit alkalmazkodunk a gyerekekhez is. Figyelembe vesszük az évi munkatervet. (49. interjú)

Köröskisjenő, Sofronya és Domahida esetében, ahol a gyerekek nem járnak magyar elemiben, célként jelenik meg az írás-olvasás elsajátítása is, a gyerekeknek ugyanis problémát jelent a magyar szórend, a helyes mondatalkotás, illetve azon betűk elsajátítása, melyek nincsenek meg a románban:

Az írással van baj, nem írnak magyarul. (28. interjú)

Korrigáljuk azokat a dolgokat, melyekben a gyerekek hiányosa, beszédben, helyesírásban. (49. interjú)

A tanári narratívában hangsúlyosan jelenik meg továbbá az identitáserősítés is. Mivel a legtöbb településen a magyar órákra járó diákok és családjaik esetében létezik magyar identifikáció, a tanárok fontosnak látják, hogy román (iskolai) környezetben a diákok anyanyelve és kultúrája is képviselve legyen, valamint hogy ismeretekkel is megalapozzák a gyerekek magyar identitását.

Magyarul meséltem, hogy mi az, hogy magyar. Próbáltam kis tradíciókat is bevinni a dologba. (28. interjú)

Nagy felelősség hárul ránk magyar oktatókra. Tudatosítanunk kell bennük, hogy mennyire fontos a magyar kultúra, a nyelv a hagyományok, népdalaink, és hogy ők ezt megkóstolják és továbbadják. Csak így lehet, hogy az iskolában kapcsolatban vannak vele. (49. interjú)

Ezek az órák is lehetőséget kínálnak a magyarságuk megerősítésében. Egy lehetőséggel több, hogy magyar szót halljanak. (46. interjú)

A településeken nem jellemző, hogy a gyerekek a fakultatív magyar oktatás után magyar tagozaton tanuljanak tovább, ennek oka főként az, hogy sok gyereket már 5. osztálytól elvisznek a közeli magyar tagozatokra. Esetenként a magyar tanítónők maguk is nehezményezik, hogy elviszik, a gyerekeket az iskolából, ez főként azon iskolák esetében jellemző, ahol a román tagozat is kis létszámmal működik, amennyiben pedig elmennek a gyerekek, osztályösszevonásokra kerülhet sor, amely a tanítók/tanárok katedróját is veszélyezteti.

Egyre többem beviszik a gyerekeket Váradra. Azt hiszik, hogy ott többet foglalkoznak a gyerekekkel, pedig nem igaz. (28. interjú)

Évekkel ezelőtt volt szó arról, hogy mivel a gyereklétszám csökken, próbálták volna a magyar gyerekeket oda csábítani. Ki is mentek felmérni a helyzetet a településen, de semmi sikerrel, mert az a szülő, aki akarta, úgyis elvitte saját magától. (46. interjú)

Ott [ti. a közeli magyar iskolában] is vannak gyerekek és be tudják tölteni a helyeket. Inkább azt mondják, hogy maradjon meg itt is az iskola, és tudjon működni. (22. interjú)

Esetenként szempontként jelenik meg a magyar tagozatra iratkozás ellenében azon szülői hozzáállás is, hogy a gyerek számára a magyar tagozatra való iratkozás plusz terhet és vizsgákat jelent, valamint azon hiedelem, hogy román tagozaton a gyerek jobban tud érvényesülni:

Nem, mert nekik kellene akkor vizsgázni magyar nyelvből is, és mindenki román tagozatra akar tovább menni. (22. interjú)

Sokan azt mondják, hogy nem sok értelme van a magyar oktatásnak, Romániában élünk és meg kell tanulni románul. (46. interjú)

A települések nagy részéről elmondható, hogy a magyar órára járó gyerekek bár román tagozaton tanulnak, kezdetekben a román tannyelv nehézséget jelent számukra. Ezért a fakultatív magyar órákon a tanár feladatának érzi, hogy segítsen a gyerekeknek megérteni, elsajátítani más tantárgyak anyagát is.

Magyart is tanultunk, meg az angolt is ismételtük, a tiszta magyar gyerekek meg a románt is. Segítettem nekik a románban is, mert láttam, hogy ott is van probléma. (28. interjú)

A tanári kar is főként ezen szerepe miatt támogatja a fakultatív magyar órákat, ugyanis a tanár meg tudja magyarázni a diákoknak azt is, amit más órákon a tannyelv miatt nem értenek meg. Eltekintve attól, hogy a magyar órák ezen szerepe a diákok számára is fontos lehet, illetve minden bizonnyal a fejlődésüket szolgálja, világos, hogy a magyar órák a tanári testület vagy akár az iskola vezetősége szempontjából nem önmagukban fontosak, hanem elsősorban a román iskola érdekeinek vonatkozásában.

Annak ellenére, hogy a tanárok minden településen támogatóknak mondták az iskola vezetőségét, az interjúkból az látszik, hogy egyes településeken az ügyintézés, beiratkozás megnehezítésével próbálják távol tartani a gyerekek szüleit a fakultatív magyar órákra való beiratkozástól. Ennek egyik példája, hogy a szülőknek évről évre meg kell újítani a kérést, melyben igénylik a fakultatív magyar órákat, ugyanis az iskola vezetősége nem veszi figyelembe a törvény vonatkozó szakaszát, miszerint ha valaki beiratkozik a fakultatív magyar órákra, az az adott iskolai ciklus végéig kötelezővé válik számára. Esetenként az óraszámok csökkentésére is sor került, ugyanakkor az is előfordul, hogy az igazgató nehezményezi az oktatás-nevelési támogatás romáknak való megadását, ami burkoltan azt is jelenti, hogy enélkül nem kellene a fakultatív magyar órákat is tartani.

Az igazgatók is órákat kellett lecsökkentsenek, és ilyenkor mindig olyan óraszámokat csökkentenek le, amit nem tartanak fontosnak. (46. interjú)

Ebből is kitűnhet, hogy a települések egy részén elsősorban nem a magyar kisebbség jogainak biztosítása a fő érv a magyar órák mellett, hanem azon tény, hogy ezekből valamilyen formában az iskolának is előnye származik. Az iskola vezetősége ugyanis főként azon településeken igazán támogató, amikor a diáklétszám stabilizáláshoz szükség van a magyar gyerekekre.

5. Szigettelepülések

A kategóriába a következő településeket tartoznak: *Szászlekenca* (Beszterce-Naszód megye), *Belényes*, *Magyarremete* (Bihar megye), *Sárkány* (Brassó megye), *Sülelmed* (Máramaros megye), *Csengerbagos* (Szatmár megye).

Ezen kategóriába azon településeket soroltuk, melyeken a fakultatív magyar órákra dominánsan magyar vagy magyar-román vegyes házasságból származó gyerekek járnak, akik többnyire jól beszélnek magyarul, nyelvtudásuk azonban fejlesztendő, esetenként keverik a román és magyar nyelvet. Az órák általában anyanyelvoktatásként vannak összeállítva. A tanárok szakképzetlenek a magyar oktatás szempontjából. Legtöbb településen nem működik magyar oktatás semmilyen iskolai szinten.

A hat településen összesen 124 gyerek vesz részt az órákon, 56%-ban tiszta magyar családból, 32%-ban pedig magyar-román vegyes családból jönnek a gyerekek. *Csengerbagos* esetében magyar nyelvű romák is jelen vannak 21%-ban. A gyerekek egymás között és általában a családban is magyarul beszélnek, a vegyes családokban is használják a magyar nyelvet.

A kategóriába tartozó települések iskoláira jellemző, hogy *Csengerbagos* és *Magyarremete* kivételével nagy létszámú iskolák, legtöbb esetben 8. osztályig van oktatás, *Szászlekenca* és *Sülelmed* esetében líceumi szinten is. Legtöbb helyszínen semmilyen szinten nincs magyar oktatás. Ez alól a Bihar megyei helyszínek (*Belényes* és *Magyarremete*) képeznek kivételt, ahol elemi szinten vannak magyar tannyelvű osztályok is. Ugyanakkor, mivel azonban a kategóriába tartozó iskolák egy része a községközpontban működik, iskolabuszok biztosításával a község más iskoláiból is begyűjtenek gyerekeket, akik előző szinten magyar tannyelven tanultak. *Sülelmedre* 9. osztálytól Szamosardórol is járnak gyerekek, akik Ardóban 1-8 osztályban magyar tannyelven tanultak, ők a fakultatív magyar órákra járó gyerekek majdnem felét teszik ki. *Szászlekencén* a fakultatív magyar órákra járó gyerekek 13%-a Szentmátéból érkezik, akik az 1-8 osztályt úgyszintén magyar tannyelven végezték. Belényesen és nagy részben *Magyarremetén* is a fakultatív magyar órákra azok a gyerekek iratkoznak, akik korábban magyar elemiben tanultak. A kategóriába tartozó másik két iskola esetében azonban a fakultatív magyar oktatás már elemi szinten elkezdődik, a gyerekek pedig magyar óvoda hiányában korábbi iskolai szinten nem tanultak magyarul.

A fakultatív magyar nyelvórákat összevont csoportokban tartják, többnyire négy/öt évfolyam (0-4, 5-8, 9-12) összevonására kerül sor, *Magyarremete* esetén két-két évfolyam (5-6, 7-8) összevonásával jönnek létre a fakultatív magyaros csoportok. A magyar nyelv és irodalom órákra általában heti 1-2 alkalommal kerül sor, kivétel *Sülelmed*, ahol heti 4 órában tanulják a magyart.

A gyerekek minden településen beszélnek magyarul, nyelvtudásuk azonban fejlesztendő, esetenként keverik a román és magyar nyelvet („*Ilyen fele apa, fele víz*”), amennyiben előző iskolai szinten nem magyar tannyelven tanultak problémáik vannak a helyesírással, helyes mondatalkotással: „*Nekünk az kell, hogy mondatokat alkossunk helyesen, vagy helyesen írjunk.*” (31. interjú) A vegyes családból származó gyerekek is beszélnek magyarul, általában már a családban megtanulják a nyelvet, ellenkező esetben barátaiktól, osztálytársaiktól.

Mivel a gyerekek jól beszélnek magyarul, az órákon kizárólag a magyar nyelvet használják, a tanárok elmondása szerint nincsen számottevő különbség az órákon részt vevő gyerekek nyelvtudása között. Az órák céljaként elsősorban a magyar nyelven való kommunikáció, nyelvfejlesztés, helyesírás gyakorlását nevezik meg az oktatók, következésképpen az órai tevékenységek között a kommunikáció, a tollbamondás, versek, mesék, novellák olvasása kap hangsúlyos szerepet.

Beszédben és kiejtésben is kell tanítani őket. (16. interjú)

Nekik a helyesírás kéne, mert ettől nagyon elmaradnak. (31. interjú)

Nagy hangsúlyt fektettem arra, hogy beszéltessem őket. (47. interjú)

Év elején a 9. vagy 10-es tőmondatban válaszol egy kérdésre, 12-re pedig 5 percen keresztül magyarul szépen, folyékonyan beszél. (47. interjú)

A nyelvfejlesztés mellett ugyanakkor megjelenik az identitáserősítés is mint narratíva, melyhez kapcsolódik a magyar kultúra és irodalmi ismeretek átadása.

A célom az volt, hogy a gyerekek tudják, hogy ők magyarok. (47. interjú)

Mindenkinek legyen fontos, hogy helyesen beszéljen és írjon, és ismerje meg a saját irodalmát. (16. interjú)

A tanárok továbbá azt is kiemelik, hogy mivel a gyerekeket teljes mértékben román iskolai környezet veszi körül, az iskola keretében részt vesznek a román ünnepeken, a fakultatív magyar órák által úgy érezhetik, hogy az ő nyelvük, kultúrájuk is képviselve van az iskolában, ez pedig segíti őket a magyar identitás felvállalásában, megtartásában.

December 1-re megkértem a magyar fiúkat és lányokat, hogy megértettem, hogy nagy ünnepség lesz, de legyenek felöltözve magyar ruhába, hogy lássák, hogy mi is, a magyarok ott vagyunk. (48. interjú)

Nagyon fontos a gyerekeknek az, hogy egy román iskolában van legalább heti egy óra, amikor magyarul beszélhet. Ez ott lebegtetni a gyerekeknek a lelkében, hogy ő nem román, hogy ő nem is lesz román soha, ő igenis magyar. Ez a gyerek számára is egy jelzés, hogy igenis tudom és felvállalom azt, hogy magyar vagyok. Mert el lehet képzelni azt, hogy egy román iskolában magyarnak lenni, én nem irigyelem a gyerekeket. (47. interjú)

A településekre nem jellemző, hogy a gyerekek a fakultatív magyar nyelvoktatás után egy későbbi iskolai szinten magyarul tanuljanak tovább. Ennek oka, hogy elérhető közelségben nem létezik felsőbb iskolai szinten magyar tannyelvű oktatás (*Sárkány, Csengerbagos*), vagy a Bihar megyei települések esetében a szülők szemében a köröstárkányi magyar tagozat visszalépést jelentene a helyi iskolához képest. *Szászlekence* esetében elmondható, hogy a Cegőtelkéről, illetve Szentmátéről a magyar tagozatról érkező gyerekek számára azért kizárólagos választási lehetőség a szászlekencei iskola, mert a szülők anyagi okok miatt nem tudják megengedni a gyerek Besztercére való ingáztatását, Szászlekencére pedig iskolabusszal viszik a gyerekeket a község településeiről. Ezen problémára nagyrészt lehetőséget jelentene egy iskolabusz biztosítása, amely Cegőtelkéről és Szentmátéból bevinné a gyerekeket a besztercei iskola magyar tagozatára. Információink szerint a 2018-19-es tanévtől az RMDSZ által ezen lehetőség már biztosítva van.

Az említett települések egy részén az iskola vezetősége általában negatívan viszonyul a magyar oktatáshoz és fakultatív magyar órákhoz. Egyes iskolák asszimilációs iskolaként működnek, az igazgatóság nehezményezi a beolvasztás elleni fellépést: „Rossz szemmel nézi a magyarkodást.” Jellemző problémák az órák számának csökkentése, a fakultatív magyar órákra való beiratkozás megnehezítése, állandó terem hiánya:

Azzal jött az igazgató, hogy nem lehet semmiképpen, mert csak 4 óránk van. Pedig 37 gyerek az egy osztály is, ha úgy veszed. S mind próbáltam megmagyarázni, de azt mondták, hogy nem lehet, mert nagyon sok órát levágtak a román tagozatról is, és innen is levágtak a két órát. (48. interjú)

Nincs benne a rendes programba. Reggel 7-től 8-ig meg kell várni a gyerekeket, amikor jönnek. Ha nincsen neked termed, akkor 8 előtt zavarnak téged a másik gyerekek, akik jönnek a rendes órára. (48. interjú)

Minden év végén megszólítom a szülőket, hogy ne felejtsetek el, jövőre megint kell kezdeni, hogy kérvény által kérjük a magyar fakultatív órákat. (48. interjú)

Egyes településeken a tanárok kiemelik, hogy bár az iskola soha nem ellenezte a fakultatív magyar órákat, többnyire nem is segítették elő pozitív intézkedésekkel azok működését:

Az iskola soha nem gátolta, hogy legyen fakultatív magyar oktatás. Mondták, hogy igen, törvény adta jogunk, hogy lehet. De semmit nem tettek érte, hogy legyen. Soha nem tették be az órarendbe. (47. interjú)

Az iskola vezetőségének ellenző viszonyulásának mintegy ellentéte képpen a legtöbb esetben a tanárok kiemelték, hogy a tanfelügyelőség támogatja a fakultatív magyar oktatást a településeken.

A tanfelügyelő lelkesedéssel és nagyon szépen beszél velünk. Tudja, hogy foglalkozunk a gyerekekkel. (48. interjú)

Vigyáztak ránk onnan fentről [ti.a tanfelügyelőségről]. (47. interjú)

Ugyanakkor, amikor a tanárok a tanfelügyelőség támogatásáról beszélnek, többnyire nem konkrét pozitív intézkedéseket neveznek meg, hanem általánosságban beszélnek arról, hogy a magyar tanfelügyelő érdeklődő, és figyelemmel kíséri a magyar órákat a településen. Egyes esetekben ugyanakkor a tanárok nehezményezik a konkrét támogatás hiányát, különösen a tantervek, tankönyvek és segédanyagok vonatkozásában.

Nincs egyeztetés, nem kaptunk semmi útmutatást fentről, nincs egy program megszabva. (31. interjú)

A fakultatív magyar oktatásra való odafigyelés oka lehet, hogy a fakultatív magyar órákon szinte kizárólag magyar anyanyelvű gyerekek vesznek részt, akiknek a már említett okok miatt a fakultatív magyar oktatás hiányában nem lenne reális lehetőségük semmilyen formában magyar nyelven (is) tanulni.

6. Hídtelepülések

A kategóriába a következő településeket tartoznak: *Újfazekasvarsánd* (Arad megye), *Mezőbaj*, *Belényesújlak* (Bihar megye), *Kapnyikbánya* (Máramaros megye), *Dánya* (Maros megye)

Ezen kategóriába azon településeket soroltuk, melyeken a fakultatív magyar nyelvórákon dominánsan magyar szülők gyerekei vesznek részt, és a gyerekek anyanyelvi szinten vagy nagyon jól beszélnek magyarul. Emellett fontos szempont volt, hogy ezen településeken jellemző (volt), hogy a gyerekek egy része a fakultatív magyar nyelvoktatás után magyar tannyelven folytatja tovább tanulmányait. Az órákon anyanyelvoktatás folyik, ezen belül hangsúlyossá válik a magyar nyelvtan és irodalom oktatása. Valamennyi településen működik magyar óvoda és/vagy magyar tagozat elemi szinten. A magyar órákat legtöbb esetben a helyi tanító tartja.

Az öt településen összesen 117 diák vesz részt a fakultatív magyar nyelvoktatásban. *Mezőbaj* és *Kapnyikbánya* esetén román-magyar vegyes, illetve román családtól is jönnek gyerekek, – általában a román tagozat felől – akik kevésbé beszélnek magyarul, ennek ellenére nem tolódik az oktatás az idegennyelv-oktatás irányába, a tanár ugyanis differenciál az órákon, és a magyar gyerekeket a magyar tagozaton való továbbtanulásra készíti fel. *Dányán* dominánsan magyar anyanyelvű roma (75%) gyerekek vesznek részt a magyar órákon, mivel azonban a fakultatív magyar oktatás után szinte kivétel nélkül mindenki a bonyhai magyar tagozaton tanul tovább, a diákok nemzetiségi háttérétől eltekintve *Dányát* is a hídtelepülések kategóriájába soroltuk.

A gyerekek nemzetiségi háttere és nyelvtudása *Kapnyikbánya* esetén a legváltozatosabb, a kategóriába sorolt települések közül itt a legnagyobb a beiratkozott gyerekek száma, összesen 80 gyerek, az összéklétszám 46%-a *Kapnyikbányán* vesz részt fakultatív magyar nyelvoktatásban. *Kapnyikbányán* magyar, magyar-román vegyes, román, magyar és román anyanyelvű roma gyerekek is részt vesznek az órákon, a magyar gyerekek aránya mindössze 30%. A tanár a gyerekek 60%-ról állította, hogy jól beszélnek magyarul, illetve kiemelte, hogy nyelvtudás alapján hozza létre a kezdő és haladó csoportokat, ezzel biztosítva, hogy a magyarul jól beszélő gyerekek fejlődni tudjanak.

Azokat a gyerekeket, akik beszélnek a magyart a haladó csoportba teszem, mert nem csinálhatom azt, amit a román gyerekekkel, aki 0-ról indul. (26. interjú)

A kategóriába tartozó települések iskoláira jellemző, hogy kis létszámú iskolák, román tannyelvű oktatás 8. osztályig működik összevont osztályokkal (kivétel *Dánya*, ahol csak óvoda és elemi osztályok vannak). *Kapnyikbánya* az egyetlen nagy iskola, ahol egészen 12. osztályig lehet tanulni román tannyelven. Minden településen van magyar óvoda és elemi osztályok, *Kapnyikbányán* és *Dányán* csak magyar óvoda működik az iskolában, a gyerekek legnagyobb része tehát tanult már magyar nyelven mielőtt a fakultatív magyar oktatásba került.

A településeken a fakultatív magyar nyelvoktatás szülői kérésre alakult ki, valószínűleg a magyar tagozat megszűnésének következtében, ez azonban nem derül ki egyértelműen minden interjúból. A magyar órákra járó gyerekek nagy része jól beszél magyarul, általában a családban és egymás között is magyarul beszélnek. A fakultatív magyar órákon kizárólag magyar nyelven beszélnek, ez alól kivétel *Kapnyikbánya*, ahol az elemiben a tanár a magyar gyerekekkel magyarul, míg a román gyerekekkel többnyire románul beszél. 5-8 osztályban külön csoportokban tanulnak a magyarul tudó gyerekek, így ebben a csoportban kizárólag magyarul beszélnek.

A településeken a románok kivételével a gyerekek jól beszélnek magyarul, mindannapi kommunikációs helyzetekben nehézség nélkül elboldogulnak, anyanyelvi szókinccsük azonban hiányos, illetve esetenként nehézséget jelent a szövegértés és az adekvát önkifejezés.

Folyékonyan beszélnek magyarul, viszont mindenkinek a szókinccse nagyon szegényes, nehézkes a szövegértés és az önkifejezés az a minimálisra korlátozódik. (53. interjú)

Folyékonyan tudnak olvasni, de nem tudják mit olvastak. (53. interjú)

Mivel a gyerekek nagy része előző iskolai szinten magyar tannyelven tanult, az írás-olvasás sem jelent nekik különösebb nehézséget. Ez értelemszerűen kivétel *Dánya* és *Kapnyikbánya* esetében, ahol a fakultatív magyar nyelvoktatás már 0. osztálytól elkezdődik, tehát a gyerekeknek a magyar órákon kell megtanulni magyarul írni-olvasni. Mivel *Dánya* kivételével minden településen részt vesznek a fakultatív órákon olyan – általában román vagy roma – gyerekek is, akik előző szinten román tannyelven tanultak, általában az egyes csoportokon belül is különbségek vannak a gyerekek nyelvtudása között, a román tagozatról érkező gyerekeket írni-olvasni is meg kell, hogy tanuljanak.

Nyelvtudásban nagy különbség van, ha valaki román osztályból jön, mert ott 5. osztályban a betűkkel kezdjük, az ábécé meg az olvasás. Értene meg tudnak beszélni, de a helyesírás... Mindent az alapoktól kell kezdeni. (33. interjú)

A fakultatív magyar nyelvoktatás nagyobb óraszámában, többnyire heti 3-4 órában zajlik, általában két évfolyam összevonására kerül sor. Az oktató legtöbb esetben a magyar tagozatos tanítónő, akivel a gyerekek előző iskolai szinten is tanultak.

A magyar órákon anyanyelvként tanulják a magyart, ez pedig nemcsak az óra felépítéséből derül ki, hanem a tanári narratívában is világosan megjelenik, a tanárok elsősorban ezzel indokolják a fakultatív magyar nyelvoktatás fontosságát a településeken:

Fontos, mert az anyanyelvükről van szó. (33. interjú)

Még vannak magyar gyerekek, és a gyerekek megérdemlik, hogy tudjanak az anyanyelvükről, hogy kapcsolatba kerüljenek vele. (26. interjú)

Ez *Kapnyikbánya* esetében különösen hangsúlyos, a tanár külön csoportba választja szét a magyar és román gyerekeket annak érdekében, hogy a magyaroknak magyar mint anyanyelvet taníthasson. Ötödik osztálytól a magyarok a haladó csoportba kerülnek, ugyanis a tanár kiemeli, hogy nem taníthatja ugyanazt „*mint a román gyerekekkel, akik nulláról indunak*”. Az interjúkól ugyanakkor az is kiderül, hogy a román gyerekek nem tudnak megtanulni magyarul, ehhez vélhetően az is hozzájárul, hogy a hangsúly nem a románoknak való idegennyelv-oktatáson, hanem a magyar mint anyanyelv oktatásán van. Ezen esetekből is levonható a következtetés, hogy amennyiben felmerül a román gyerekek magyar oktatásba való bevonása, akkor azt más formában, más órák és/vagy tantárgyak keretében javasolt megtenni. A fakultatív magyar oktatás keretei között ugyanis a román gyerekeknek való nyelvoktatás nem tud sikeres lenni, emellett pedig sok esetben negatív hatása van a magyar gyerekekre nézve.

Vannak román gyerekek, akik meg akarnak tanulni magyarul, de azoknak nem igazán sikerül. Ahol két román szülő van, azok nem is tudnak segíteni nekik otthon. (26. interjú)

A tanárok a magyar tagozat tantervét és tankönyveit követik, valamint hangsúlyozzák, hogy a magyar nyelv- és irodalomoktatás ugyanúgy történik mint a magyar tagozat esetében.

Ugyanúgy tanítom, mintha magyar tagozaton lennének (...), csak annyi a különbség, hogy jó, heti két óra volt, de én nem kettőt tartottam, az a valóság, mert heti két órával nem lehet. (12. interjú)

Megpróbáljuk betartani a fakultatív magyar tantervét. (26. interjú)

Megnézem, hogy körülbelül mit kellene ők tudjanak és akkor feadatlapot csinálunk, olvasunk. (4. interjú)

A kategóriába tartozó településekről elmondható, hogy a tanárok nem úgy gondolnak a magyar órákra, mintha azok plusz megterhelést jelentenének a gyerekek számára. Több esetben a hivatalos fizetett óraszámom felül is tartanak magyar órákat, valamint ugyanúgy értékelnek, mint bármely más tantárgy esetén.

...felmérőkkel, munkalapokkal, szóbeli felméréssel. Tehát ugyanúgy folyt a felmérés, mint akármilyen óránál. (12. interjú)

A magyar órák minőségét továbbá az is tükrözi, hogy a diákok egyes feladatokat otthon kell, hogy elvégezzenek, ami a többi településkategóriánál ritkán jelent meg. Ezek közül a feladatok közül a tanárok a házi olvasmányok elolvasását és tartalmi összefoglalójának elkészítését, valamint témaspecifikus projektek, mappák elkészítését emelik ki.

A tanárok hangsúlyozzák, hogy bár a gyerekek a családban és egymás közt, vagyis a mindennapi kommunikációs helyzetekben magyar nyelven beszélnek, az irodalmi nyelv elsajátítására, valamint a magyar irodalmi művek megismerésére azonban csak a magyar órákon van lehetőségük. A nyelvtudás, illetve választékos kommunikációs készség fejlesztése továbbá mind az identitás-, mind pedig a nyelvmegtartás szempontjából fontossá válik. Ezen szerepénél fogva tehát a fakultatív magyar órák hiánypótlóak ezeken a településeken, ahol a fakultatív magyar tannyelvű oktatás hiányában a magyar nyelvhasználat terei a magánélet színterei szorulnának vissza.

Hogyha szépen ki tudják fejezni magukat, akkor több esélye van annak, hogy ezt meg is őrzi, tovább is adják. Ha nem tudják kifejezni magukat, nehézkesen vagy sután, és akkor egyszer-kétszer rossz élmény éri őket, amikor magyarul jobban beszélővel kommunikálnak, akkor átválthatnak. (53. interjú)

„Otthon a szülőkkel beszéljük a napi dolgokat, de más egyebet nem. Biztos nem szerepelne, biztos nem tudna magyar énekeket.” (4. interjú)

A településeken a magyar órák általában olyan tartalmak és képességek köré épülnek, melyek elsajátítása szükséges a magyar nyelven való továbbtanuláshoz. A szókinccs és szövegértésfejlesztő gyakorlatokon túl fontossá válik a nyelvtan és irodalom (versek, mesék, novellák, háziolvasmányok) tanítása is.

A mondatrészekre, szófajokra, helyesírásra fektetünk nagyobb hangsúlyt. Versekét tanulunk, regényeket elemzünk. (33. interjú)

Emellett *Dányán* és *Kapnyikbányán* az elemi osztályokban a betűk, az írás és olvasás megtanulása is fontossá válik, amely szintén szükséges ahhoz, hogy ötödiktől a gyerekek magyar tagozaton tanulhassanak tovább.

Ha tovább akar tanulni magyar nyelven, akkor tanulhat, ha nem tanulna meg 1-4 osztályban magyarul írni-olvasni, akkor tovább csak románul tanulhatna. (12. interjú)

A magyar nyelven való továbbtanulásra való felkészülés érdekében a magyar órákon a tanárok általában más tantárgyakhoz is kapcsolódnak, és bevezetik a gyerekeket az egyes tantárgyak szókincsébe. Emellett a magyar tannyelvre való átiratkozáshoz szükséges magyar vizsgára külön is készülnek.

A matematikát nem lettem volna köteles, de mindent elmondtam nekik magyarul is, hogy ha 5.-től magyar iskolába mennek, tudjanak minden kifejezést, ami vele jár. (12. interjú)

Úgy 7. osztály végén döntik el, hogy jó lenne magyarul tanulni tovább. [...] Akkor átismételjük, feladatokat oldunk pluszba, és próbálunk felkészülni a vizsgára. (33. interjú)

A településeken az iskola vezetősége támogatja a fakultatív magyar nyelvoktatást, ennek oka elsősorban az, hogy kis létszámú iskolákról lévén szó a magyar gyerekek megtartása szükséges a diáklétszám stabilizáláshoz. Ha ugyanis a gyerekek 0. vagy 5. osztálytól elmennének még több osztályösszevonásra, esetenként akár az iskola megszűnésére is sor kerülne. Az iskola vezetőségének támogatása konkrét cselekvésekben is megnyilvánul, az igazgatónő szorgalmazására megnövelték a magyar órák számát, megrendelték a szükséges tankönyveket:

Mindig, ha rendeltek valamit, témában voltam én is, és tankönyvek szempontjából is kaptam mindent az iskolától, ha szükség volt. (12. interjú)

Amint azt már korábban is említettük, a bemutatott településeket azért soroltuk a hídtelepülések kategóriájába, mert az elmúlt négy-öt év alatt voltak olyan gyerekek, akik a fakultatív magyar oktatás után magyar tannyelven tanultak tovább. Ezt a tényt a tanügyminisztérium felvételi adatbázisa is megerősíti. Kimutatható tehát annak gyakorlata, hogy a településeken a fakultatív magyar nyelvoktatás átvezető a magyar tagozatra. Továbbá kirajzolódnak azon felétek is (diákok szocio-demográfiai jellemzői, intézményes feltételek, oktatás diszkurzív keretei és gyakorlata), melyek facilitálják, hogy a gyerekek magyar tannyelven tanuljanak tovább. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a települések nagy részén utoljára 2015-ben voltak olyan diákok, akik magyarul tanultak tovább. A 2017-18-as tanévre tanévről nem állnak rendelkezésünkre adatok.

Dányára és részben *Kapnyikbányára* ez nem vonatkozik. *Dányáról* 5. osztálytól a gyerekek a bonyhai magyar tagozaton tanulnak tovább. *Kapnyikbánya* esetén jellemző, hogy a katolikus plébános összegyűjti a nehezebb anyagi körülmények között élő családok gyerekeit, és negyedik-ötödik osztálytól elviszi őket Nagybányára a Németh László Líceum bentlakásába. Ezek a gyerekek tehát 4. vagy 5. osztálytól magyar nyelven tanulnak tovább. Vélhetően a plébános akkor is elvinné a

gyerekeket, ha *Kapnyibányán* nem tanulnák a magyart fakultatívként, ugyanakkor mivel a fakulatatív magyar órákon megtanulnak magyarul írni-olvasni, ez minden bizonnyal segítik őket, hogy felzárkózzanak magyar tagozatos társaikhoz.

Annak ellenére, hogy a legtöbb településen az elmúlt két-három évben egyetlen diák sem tanult a fakultatív magyar oktatás után magyar tannyelven, az interjúkból kitűnik, hogy a tanári diskurzusok és gyakorlatok nem igazodtak a megváltozott helyzethez. A tanárok esetenént elmondják, hogy a magyarul való továbbtanulás nem általános – ennek okát elsősorban a szülői narratívákhoz kötik – azonban a kontextusból nem lehet következtetni arra, hogy felismerték volna, hogy a magyarul való továbbtanulásra nem volt példa az elmúlt 2-3 évben.

Hanyagság és nemtörődömség a szülők részéről is. Úgy gondolják, hogy jobban boldogul, ha románul fejezi be az iskolát. (33. interjú)

A román iskola nehézség nekik, de egy olyan általános nézet van a faluban, hogy románul kell majd érvényesülniük és románul kell majd a gyárban megállják a helyüket. És mivel otthon nem tanulnak meg románul, ezért küldik román iskolába. (53. interjú)

Egyetlen interjúban fogalmazza meg expliciten a tanár, hogy a magyar nyelven való továbbtanulás év- és diákfüggő, főként azon múlik, hogy hány végzős diák van az adott tanévben, illetve vannak-e olyanok, akik megfontolják a magyarul való továbbtanulás lehetőségét.

Ha van 3-4 magyar gyerek az osztályban, aki végez, akkor egymást befolyásolják. Ha egy gyerek végez, akkor az nem olyan könnyen megy el Váradra.

Abból kiindulva ugyanakkor, hogy a kategóriába sorolt településeken éveken keresztül megvolt a magyar tannyelven való tovább gyakorlata, feltételezhető, hogy erre a jövőben is sor kerülhet. Annak feltárása azonban, hogy az elmúlt években ez miért nem volt jellemző, további vizsgálatot igényel, melyhez több szereplő bevonására is szükség van.

7. Roma-oktatási helyszínek

A kategóriába a következő településeket tartoznak: *Érendréd, Érszentkirály, Hirip, Királydaróc, Kismajtény, Szentmiklós, Sződemeter* (Szatmár megye), *Szapáryliget* (Arad megye)

Ezen kategóriába azon településeket soroltuk, ahol dominánsan a magyar anyanyelvű romák járnak a fakultatív magyar órákra, akik jól beszélnek magyarul. Az órák általában a kommunikáció és nyelvfejlesztés köré épülnek. Legtöbb településen a tanárok szakképzetlenek a magyar oktatás szempontjából. A települések felén működik van óvoda és magyar tannyelvű elemi oktatás.

A nyolc településen összesen 387 gyerek vesz részt a magyar órákon, 73%-ban magyar nyelvű roma szülők gyerekei, kisebb számban magyar, illetve román gyerekek is jelen vannak. *Hiripen* a magyar nyelvű romák mellett a román anyanyelvű romák is megjelennek, fele-fele arányban, azonban a román anyanyelvű romák is jól beszélnek magyarul.

Az említett települések iskoláiról elmondható, hogy nem nagy létszámú iskolák, legtöbb esetben csak 8. osztályig működik az oktatás (*Érszentkirály* és *Szentmiklós* esetében csak 4. osztályig), kilencediktől tehát a gyerekeknek más településen kell továbbtanulniuk. Mivel azonban többségükben roma gyerekekről van szó, nem nagy a továbbtanulók száma. Három település

esetében 4. osztályig van magyar tannyelvű oktatás is (*Szapáryliget, Érendréd, Hirip*), ezeken a településeken csak ötödik osztálytól van fakultatív magyar oktatás, a többi településen azonban már 0. osztálytól járnak a gyerekek a magyar órákra.

A fakultatív magyar órákra járó gyerekek többsége jól beszél magyarul (akik korábban magyar tagozaton tanultak írni-olvasni is tudnak magyarul), a családban és egymás között is magyarul beszélnek. Több település esetében is jellemző azonban, hogy hiányos a tanulók román nyelvtudása, így gyakran előfordul, hogy a magyar órákon a románul tanult tantárgyak anyagát (román nyelvtan, matematika stb.) beszélnek meg magyar nyelven. Esetenként a román tagozaton tanító tanárok is tudnak magyarul, és amennyiben szükséges elmagyarázzák a gyerekeknek magyarul is a tananyag egy részét:

Mindamellet, ha látja a tanár, hogy hiába magyarázza a gyerekeknek románul, mert nem érti az a gyerek, akkor elmondja magyarul, tehát meg van magyarázva a gyerekeknek, nincs abban gond. (27. interjú)

A fakultatív magyar órákon *Szódemeter* kivételével (70%-ban beszélnek magyar nyelven) kizárólag magyar nyelven kommunikálnak. *Szódemeteren* a magyar óra az egész osztály számára kötelező, ezért a magyar órákon 12%-ban román gyerekek is részt vesznek, akik nem beszélnek, csak értenek magyarul, így a tanár velük leginkább románul beszél, a magyart idegen nyelvként tanítja számukra.

A legtöbb település esetén a magyar órákra heti három alkalommal kerül sor, van azonban olyan település is, ahol csak heti egy-két magyar óra van, ennek oka leginkább az, hogy a tanár több településen is tartja a fakultatív magyart, a településekre való kijutás pedig az órák idejéből vesz el.

A tanárok általában nem fogalmaznak meg hangsúlyos narratívákat a fakultatív magyar órák céljából kapcsolatosan, ez leginkább az órai tevékenységekből és használt segédanyagokból olvasható ki. Amikor a magyar órák célját és fontosságát próbálják megfogalmazni, leginkább a nyelvi elemet hangsúlyozzák, nyelvmegtartás, nyelvfejlesztés, irodalmi beszéd elsajátítása formájában.

Tudjanak irodalmi nyelven beszélni. Nem az utca nyelvén, hanem tudjanak szépen irodalmi nyelven beszélni. (27. interjú)

Az explicit tanári narratíva hiánya azzal is magyarázható, hogy a tanárok abból indulnak ki, hogy az órákon elsősorban magyar anyanyelvű romák vesznek részt. Az identitásmegtartás/identitás erősítés narratívája csak azon települések esetében jelenik meg, ahol az órákon nagyobb arányban vannak jelen magyar gyerekek, valamint abban az esetben, amikor a tanár elsősorban nem a célcsoporthoz, hanem saját narratívájához igazítja az oktatást:

Ha már magyarul beszélnek, legyen roma vagy nem roma, akkor már írjon-olvasson, egy alapvető irodalmi műveltsége azért legyen. (14. interjú)

Fontosnak tartom a helyesírást és szép beszédet, mindig szerettem volna átadni. (...) Mindenkinek legyen fontos, hogy helyesen beszéljen és írjon, és ismerje meg a saját irodalmát. (16. interjú)

A településeken nem jellemző, hogy a gyerekek egy későbbi iskolai szinten magyarul tanuljanak tovább, legtöbb esetben a roma gyerekek nem is tanulnak tovább 8. osztály után. Ehhez

az is hozzájárul, hogy a közeli magyar iskolák többnyire nem is igyekeznek bevonni a gyerekeket a magyar tagozatra. Ez alól leginkább a hiripi roma gyerekek jelenthetnének kivételt, ugyanis az ombódi magyar iskolának hosszú távon problémát jelenthet a gyereklétszám csökkenése. Mivel az ombódi iskolában is 75-80%-ban romák tanulnak, a magyar iskolaigazgató 5. osztálytól szeretné az iskolába vonni Hiripről a magyar nyelvű roma gyereket:

A községben vannak mikrobuszok, amivel át is lehetne szállítani a gyerekeket Hiripről Ombódra. Nem lenne könnyű, de meg lehetne oldani. Akik magyar nyelven akarnak tanulni, magyarul tanulhatnának, és nem kellene ezzel bajlódni. Ennek az akadálya többnyire a kényelem a szülők, gyerekek, de a vezetőség részéről is, az oktatási-nevelési támogatással sem lehet ösztönző, mert helyben is megkapják a fakultatív miatt. (56. interjú)

Legtöbb település esetében jellemző, hogy a fakultatív magyar órákat mind a tanár, mind a diákok másodlagosnak, kevésbé fontosnak értékelik, a tanárok kiemelik, hogy magyarból nem kell vizsgázni, illetve meglátásuk szerint a gyerekek részéről is elvárásként fogalmazódik meg, hogy mivel a magyar óra csak fakultatív, a többi órához képest másnak, érdekesebbnek kell lennie.

Mivel Pelekesziben azok a diákok, akik továbbtanulnak, azoknak vizsgázni kell, ott akkor azért csak próbálunk valamit, mert nekik valamit utána fel kell mutatni. De fakultatívon kijárta a 8-at, megvoltak a jegyek, megvannak a félévik, lezárjuk, és ott annak vége. (50. interjú)

Próbálom nem olyan szigorúan venni, mert mégiscsak ez egy opcionálisnak mondható tantárgy. (50. interjú)

Ha ezek az órák fakultatívak, akkor olyan legyen, amit a gyerek szeret. (27. interjú)

Mindehhez az is hozzájárul, hogy a szülők számára a magyar órákra való beiratkozás legfőbb motivációja a magyarországi oktatás-nevelési támogatás. Ugyanakkor a tanárok azt is kiemelik, hogy miután a gyerekek megtapasztalják, hogy a magyar óra más, mint a többi tanóra, szívesen járnak az órákra.

Ez az elsődleges szempont [ti. magyarországi támogatás], ezért íratják be. De amikor azt hallják a gyerektől, hogy milyen jó a magyar óra, akkor már nem csak ezért. (16. interjú)

Az órák és követelmény oldottabb hangulata mellett a magyar órák kedveltségéhez az is hozzájárul, hogy mivel a diákoknak általában nehézséget jelent a román nyelv használata, örülnek, hogy heti 2-3 alkalommal az anyanyelvükön is beszélhetnek. Emellett zokon a településeken, ahol a magyar órákat a magyar tanítónő tartja, a tanár személye is vonzza a gyerekeket a magyar órára.

A román tagozat működik, de a roma gyerekek főleg van aki jobban tud románul, van aki kevésbé. És akkor könnyebb nekik, hogy van olyan óra, ahol az anyanyelvükön is meg tudnak szólalni. (50. interjú)

A településeken a tanárok legfőbb problémaként azt fogalmazzák meg, hogy a gyerekeknek nagyon eltérőek a képességeik, így mindenkivel egyéni szinten kell foglalkozni, más-más feladatokat adni: *Nehéz, mert kell találnom azt az időt, módot, hogy mindenkivel tudjak foglalkozni, de ez nem*

mindig sikerül. (50. interjú) Ez azonban nemcsak a fakultatív magyar órákkal kapcsolatosan, hanem a többi tantárgy esetében is megjelenik.

8. „Káros” helyszínek

Ezen kategóriába azon településeket soroltuk, melyeken a fakultatív magyar nyelvórákra dominánsan magyar vagy magyar-román vegyes házasságból származó gyerekek járnak, akik jól beszélnek a magyar nyelvet. Egyes településeken ugyanakkor jelentős számban vannak jelen román gyerekek is, akik kevésbé jól, vagy egyáltalán nem beszélnek magyarul. Két településen a fakultatív magyar órák keretében anyanyelvoktatás folyik, míg a többi településen többnyire a magyart mint idegennyelvet oktatják. A magyar órákat jellemzően a helyi óvónő vagy tanítónő tartja, két esetben magyar szakos tanár, illetve vannak települések, ahol a tanár katedrása a fakultatív magyar órákból áll össze. A települések esetében fontos jellemző, hogy fakultatív oktatásban részt vevő diákok helyben vagy a közeli településen magyar tagozaton is tanulhatnak, a fakultatív oktatás működése pedig vélhetően hozzájárul ahhoz, hogy a gyerekek helyben, a román tagozaton maradjanak.

A településeken működő fakultatív magyar oktatás az alábbi szempontok miatt lehetnek károsak a magyar oktatási hálózat szempontjából:

1) Diákokat vonnak el a magyar oktatástól

Ezen kategóriába tartozó településekre jellemző, hogy helyben vagy elérhető közelségben van magyar tagozat. A magyar tagozat rendszerint összevont osztályokkal működik, a diáklétszám további csökkenése pedig újabb összevonásokat, esetleg a magyar tagozat megszűnését eredményezheti.

Egyes települések esetében helyben, az iskolában van magyar tagozat összevont osztályokkal, a fakultatív magyar órákat a magyar tagozaton tanító magyartanár tartja. A gyerekek jól beszélnek magyarul, a családban is magyarul beszélnek. Ezek a gyerekek tehát a helyi magyar tagozaton is tanulhatnak.

Most az én véleményem... nem tudom, nem tudom most őszintén megfogalmazni, hogy mi is lenne a jó... amíg van külön magyar oktatás is, számomra az lenne a természetes, hogy azok a gyerekek, akik egyébként is otthon magyarul beszélnek, akkor magyarul tanuljanak. (25. interjú)

Tényleg az lenne a sikertörténet, hogyha az a gyerek rájönne arra, hogy hát én otthon magyarul beszélek, a szüleim magyarul beszélnek, akkor mit keresek román iskolában, román osztályban. S hogyha ez idővel változna. (25. interjú)

Más települések esetén a közeli magyar falvokról iskolabusszal hozzák a magyar nemzetiségű, magyarul jól beszélő gyerekeket az iskola román tagozatára. A szomszédos településen 8. osztályig van magyar tagozat, azonban több gyerek román tagozaton tanul és fakultatív oktatásban vesz részt, a fakultatív magyar oktatás pedig döntően befolyásolja a szülők iskolaválasztási opcióját. Amennyiben ez a tendencia nagyon megerősödik, a fakultatív magyar oktatás ténylegesen veszélyeztetheti a szomszédos magyar általános iskolai oktatás jövőjét. Ennek ellenére a pedagógus nem gondolja károsnak a fakultatív magyar oktatást, leginkább annak előnyeit hangsúlyozza mind a román, mind a magyar gyerekek szempontjából.

Nem kérdeztem meg őket, örültem, hogy jönnek olyan diákok, akik szívesen tanulnak magyar nyelven helyesen is beszélnek, helyesen is írnak. Ezekkel a gyerekekkel mindenképpen könnyebb dolgom volt. (55. interjú)

Előnye az, hogy még az a gyermek is, aki nem magyar, tanul. Aki magyar, az meg még jobban jár, mert megismeri jól a magyar irodalmat. (55. interjú)

Egy település esetében a fakultatív magyar órákra járó gyerekek a helyi magyar elemiből jönnek. Mivel a helyi román 5-8-as tagozat is létszámproblémákkal küzd, a tanárok, valamint a magyar igazgató is az iskola és tanári katedrák megtartása érdekében igyekeznek az iskolában, román tagozaton tartani a gyerekeket. A szomszédos településen 8. osztályig van magyar tagozat, mivel azonban ott a magyar tagozat összevont osztályokban, de stabil létszámmal működik, helyi érdek a gyerekek román tagozaton és fakultatív magyar oktatásban való megtartása. Ez azonban azt eredményezi, hogy a gyerekek a fakultatív magyar oktatás után 9-től is román tagozaton tanulnak tovább.

Ezek a helyszíneken semmiképpen sem javasolt a fakultatív magyar oktatás erősítése, ugyanis amellet, hogy egyértelműen káros a magyar oktatás szempontjából, az oktatás minősége (órák száma, használt módszertan, elért eredmények) sem olyan színvonalú, hogy hosszútávon előnyére válhasson a diákoknak.

2) A fakultatív magyar oktatás színvonala miatt nem tud híddá válni a magyar oktatás felé

Ezen kategóriába két oktatási helyszínt soroltunk. Az első településen működik magyar óvodai csoport, a fakultatív magyar órákon pedig dominánsan azok a gyerekek vesznek részt, akik a magyar óvodában jártak. Ennek ellenére a magyar órák olyan tartalmak és tevékenységek (népdal, mondóka tanulása) köré szereződnek, melyek az idegennyelv-oktatás felé mozdítják el az oktatást.

Hiába teszek be egy költőt, egy író, egy regényt, mert ha nem érti az alapszavakat, akkor én hiába kínlódom, mert nem érek el velük semmit. (21. interjú)

Jó eredményeket értem el velük: népdallal foglalkozunk, ábécé, nagyon sok szót elsajátítottak. Mondókákkal kezdjük minden év elején, mert az hamarabb bemegy, hamarabb rögzíti a feje, hamarabb megmarad a szó a népdallal, minthogy beszéljünk. (21. interjú)

A település a gyerekek nyelvtudása alapján, a magyar óvodának, illetve 1-4 osztályban a fakultatív magyar oktatásnak köszönhetően 5. osztálytól híddá válhatna a magyar oktatás felé. A fakultatív oktatás minősége, valamint kevés óraszám miatt azonban a település nem tud híddá válni.

A másik település esetében a fakultatív magyar órákon magyar, magyar-román vegyes családból, valamint román diákok is részt vesznek a fakultatív magyar oktatásban. A diákok nyelvtudása nagyon különböző, a románok jelenléte miatt pedig magyar mint idegennyelv oktatás történik a településen.

Akik tiszta magyar családból származnak, elég szépen tudnak írni-olvasni. Eléggé jól ki tudják fejezni magukat. Akik vegyes házasságból származnak, azok értenek szavakat, értik, hogy mit mondok, de nehezebben tudnak válaszolni. (34. interjú)

A településen a fakultatív magyar oktatás valószínűleg két ok miatt nem válhat híddá a magyar oktatás felé: egyrészt vannak szülők, akik már korábban elviszik a gyerekeket a közeli városba (a településre tehát az oktatási migráció is jellemző), másrészt mivel a magyart nem anyanyelvként, hanem idegennyelvként oktatják, a gyerekek nyelvtudása nem fejlődik olyan mértékben, hogy 5-től magyar tagozaton tanulhassanak tovább.

Ezekon a helyszíneken az oktatás színvonalának erősítése lenne az elsődleges cél, ami akár egyes gyerekek továbbtanulási opcióit is módosíthatja.

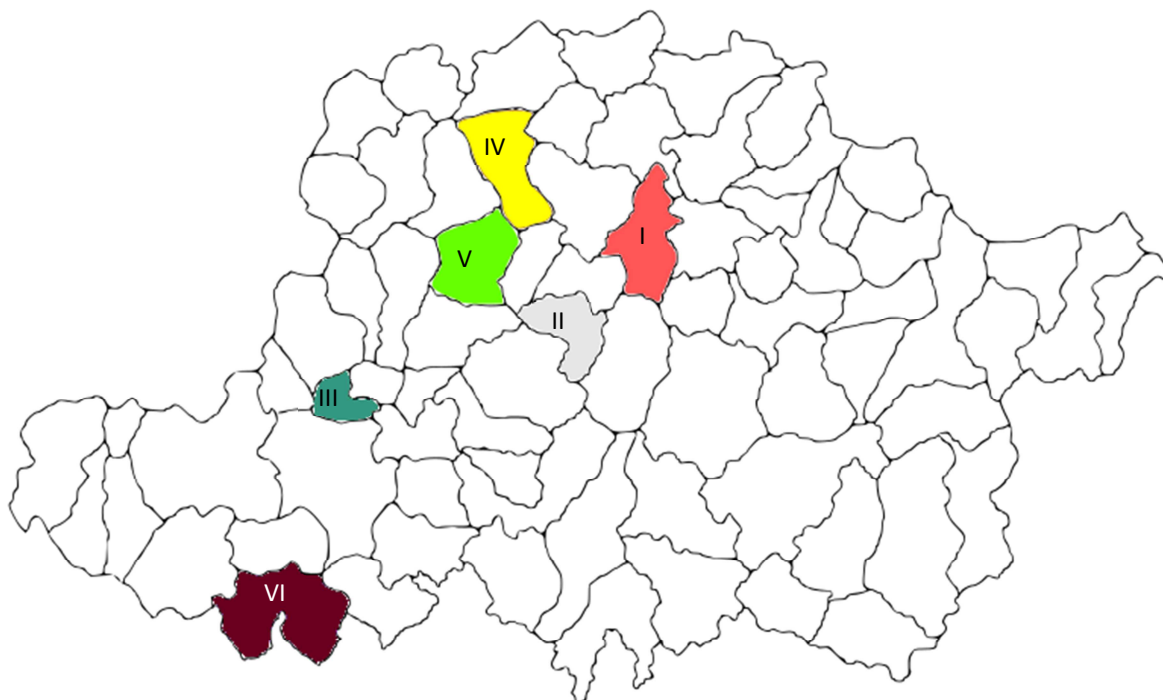
V. A megyék helyzetének vizsgálata

Az előző fejezetben bemutatott kategóriák, valamint a rendelkezésünkre álló kvantitatív adatok alapján megvizsgáltuk, melyek az érintett megyék jellemzői, megfogalmazhatóak-e megyei következtetések és stratégiák. Ez hat a kérdés szempontjából jelentősebb megyék közül négy esetben sikerült (Beszterte-Naszód, Bihar, Szatmár és Temes), míg a két másik esetben a helyszínek igényeinek és kihívásainak változatos volta miatt ez nehezen megvalósítható. A maradék három megye esetében az alacsony esetszám miatt (max. 3 helyszín) eleve nem beszélhetünk „megyei” stratégiáról, ezek eseti beavatkozásnak számítanak. Az elkövetkezőkben a megyéket ábécé sorrendben mutatjuk be. Minden térképen a következő színeket használtuk:

- (1) Idegennyelv oktatási helyszínek – **kék**
- (2) Előrehaladott nyelvvesztési helyszínek – **piros**
- (3) Nyelvi revitalizációs helyszínek – **narancssárga**
- (4) Oktatási migrációs helyszínek – **türkíz**
- (5) Szigettelepülések – **sötétzöld**
- (6) Hídtelepülések – **világos zöld**
- (7) Roma-oktatási helyszínek – **sárga**
- (8) „Káros” helyszínek - **barna**
- (9) Nem besorolt települések – **lila**
- (10) Települések, amelyekről nincs adat – **szürke**

Azokban az esetekben, ahol egy település két kategóriába is behelyezhető volt, csíkozottan jelöltük a térképeken.

1. Arad megye

Települések listája: Borosjenő (I), Pankota (II), Sofronya (III), Szapáryliget (IV), Újfazekasvarsánd (V), Vinga (VI)

Az Arad megyei hat helyszín közül mindegyik más-más kategóriába tartozik, ezért nehéz egységes stratégiát kialakítani. A települések egyetlen közösnek mondható jellemzője, hogy (Újfazekasvarsándot és Sofronyát leszámítva) mindenhol magas diáklétszámokról beszélhetünk.

A hat település közül a legfontosabb helyszín *Újfazekasvarsánd*, amely az egyetlen, ahonnan kerülnek be diákok a magyar oktatási hálózatba. Az itt működő fakultatív magyar nyelv- és irodalom órák megtartása kiemelten fontosnak mutatkozik.

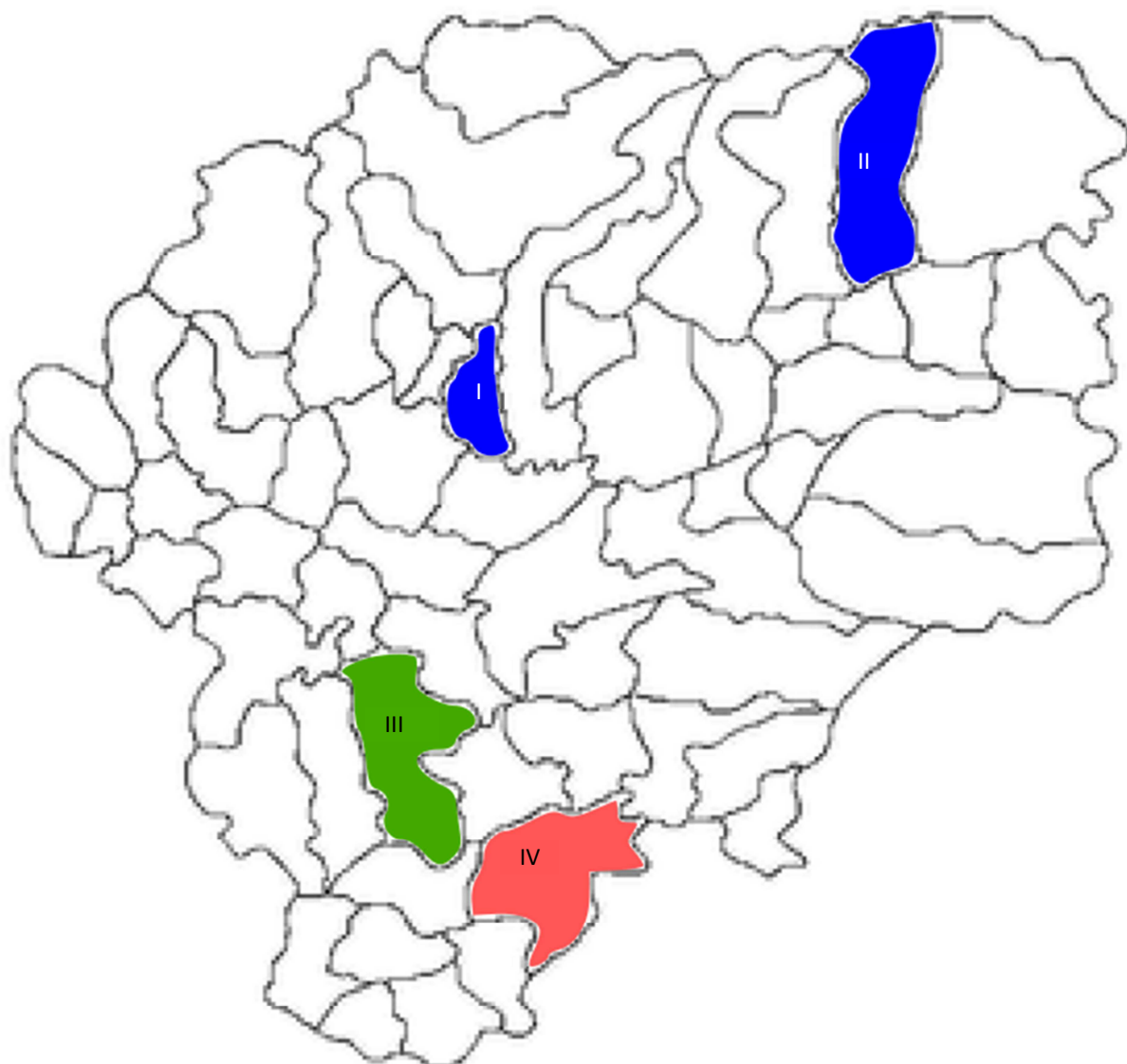
A legkritikusabb helyszín *Vinga*, ahol a fakultatív oktatás, amennyiben megfelelően kerülne megtartásra, akár hídtelepülése lehetne a majláthfalvi általános iskolába, vagy akár a temesvári, vagy aradi középiskolákba. Ugyanakkor a vingai iskolába több majláthfalvi diák is jár, akik kérték a fakultatív magyar nyelvoktatásra való beiratkozásukat, azonban ezek a mozgások gyengítik a majláthfalvi magyar oktatás helyzetét, ahol mind az elemi iskolában, mind pedig az általános iskolában összevont osztályok vannak.

A másik három helyszín esetében (Borosjenő, Sofronya, Szapáryliget) a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás nem befolyásolja a diákok magyar intézményrendszerbe való bekerülését. *Sofronya* egy oktatási migrációs településnek számít, hiszen azok a diákok, akiket magyar iskolába szeretnének írni, már előkészítő osztálytól Aradra járnak, itt a fakultatív magyar oktatás erősítése ezt a hasznosnak tekinthető migrációt állíthatná meg, tehát semmiképpen nem ajánlott. *Szapáryligeten* dominánsan magyar anyanyelvű romák járnak a fakultatív magyar órákra, akik jellemzően nem mennek el a településről és nem tanulnak tovább, tehát számukra a fakultatív magyar óra az egyetlen lehetőség a magyar nyelv- és irodalomtanulásra. A település közvetlen közelében csak 5-8. osztály van magyarul Kisjenőben (óvoda és 0-4 Szapáryligeten is van), magyar középiskola nincs a környéken. *Borosjenőn* a fakultatív magyar nyelvoktatás célja a nyelvi revitalizáció, valamint az identitás-megtartás lehetne, hiszen a fakultatív magyar nyelv- és

irodalomoktatásban résztvevő diákok magyar, vagy magyar vegyes családból származnak, azonban dominánsan nem beszélnek magyarul. Más, ennél magasabb cél megfogalmazása reálisan nem tekinthető kivitelezhetőnek, hiszen a településen egyáltalán nincs magyar oktatás és nincs magyar iskola a település közvetlen környezetében, ahol a magyarul megtanuló diákok tovább tanulhatnának.

A megyében még *Pankotán* működik fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás, azonban arról a helyszínről nem rendelkezünk semmilyen információkkal.

2. Beszterce-Naszód megye

Települések listája: Naszód (I), Óradna (II), Szászlekenye (III), Teke (IV)

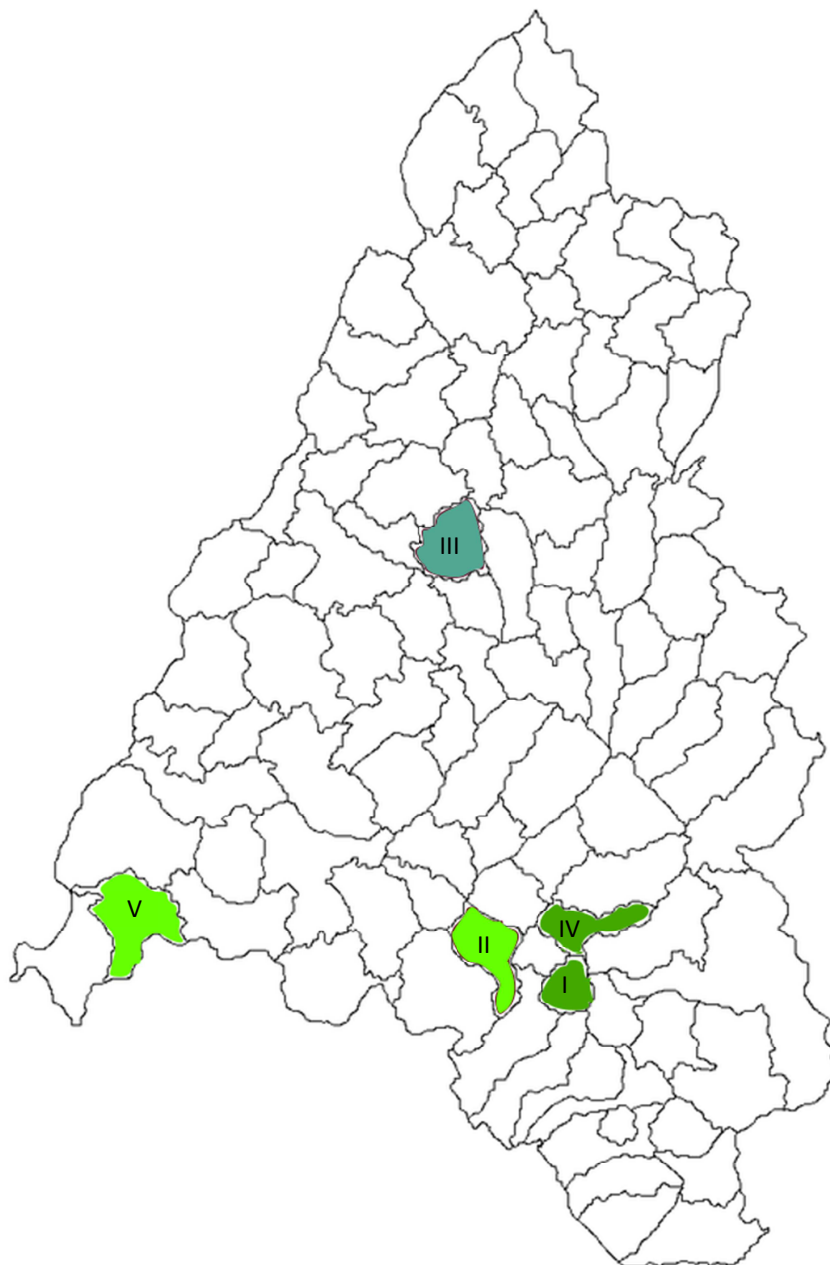
Beszterce-Naszód megye egységesebb képet mutat, hiszen Szászlekenyét leszámítva mindegyik település az első két kategóriába tartozik. *Naszódon*¹¹ és *Óradnán* a fakultatív magyar nyelvoktatás inkább idegennyelv-oktatásként működik, hiszen a gyerekek származásukat tekintve inkább román, vagy román anyanyelvű roma családból származnak és nem beszélnek egyáltalán magyarul. Sok esetben a családban vannak magyar származású személyek (pl. magyar nagyszülő), azonban a gyerekeknek otthon csak ritkán adatik meg a lehetőség, hogy magyarul beszéljenek. A magyar nyelvet tehát kizárólag az iskolában, magyar órán használják. A harmadik helyszínen, *Tekén*, habár származásukat tekintve a diákok túlnyomó többsége magyar vegyes családból származik, nem beszélnek egyáltalán magyarul. Módszertanilag mindhárom település esetében a fakultatív magyar nyelv- és irodalom óra magyar nyelv mint idegennyelv oktatást jelent, a jelenleg gyakorolt barkácsolással és egyéb szabadidős tevékenységgel egybekötött nyelvoktatással. Ugyanakkor

¹¹ Naszódon a 2018/2019-es tanévtől megszűnt a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás.

megfontolandó lehet a potenciális magyar identitású gyerekek lokalizálása és leválasztása a csoport többi tagjáról, akiknél az identitás megtartása célként megjelenhet.

A megye negyedik települése *Szászlekenca*. A települést a szigettelepülések kategóriába soroltuk, hiszen meglenne a lehetőség arra, hogy a fakultatív magyar oktatásban részt vevő gyerekek magyar iskolába kerüljenek, azonban erre eddig nem volt lehetőségük, szerényebb anyagi körülményeik miatt. Amennyiben beindul egy besztercei iskolabusz, a lekencei fakultatív magyar oktatást, középiskolai szinten legalább is le kell építeni és arra bátorítani a szülőket, hogy Besztercére küldjék a gyerekeiket.

3. Bihar megye

Települések listája: Belényes (I), Belényesújlak (II), Köröskisjenő (III), Magyarremete (IV), Mezőbaj (V)

Bihar megye, a beszercei környezethez hasonlóan aránylag egységes képet mutat, hiszen a fakultatív magyar nyelvoktatásban általában magyar, vagy magyar vegyes családból származó jó nyelvvállapotú gyerekek vesznek részt. A négy település közül kettő, *Belényesújlak* és *Mezőbaj* – hídtelepülésnek számít, ami azt jelenti, hogy a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás ezeken a helyszíneken kiemelt fontossággal bír, hiszen a benne részt vevő diákok egy jelentős része magyar iskolában folytatja a tanulmányait. Mindkét településen a fakultatív magyar oktatás erősítését kiemelt célnak lehet tekinteni.

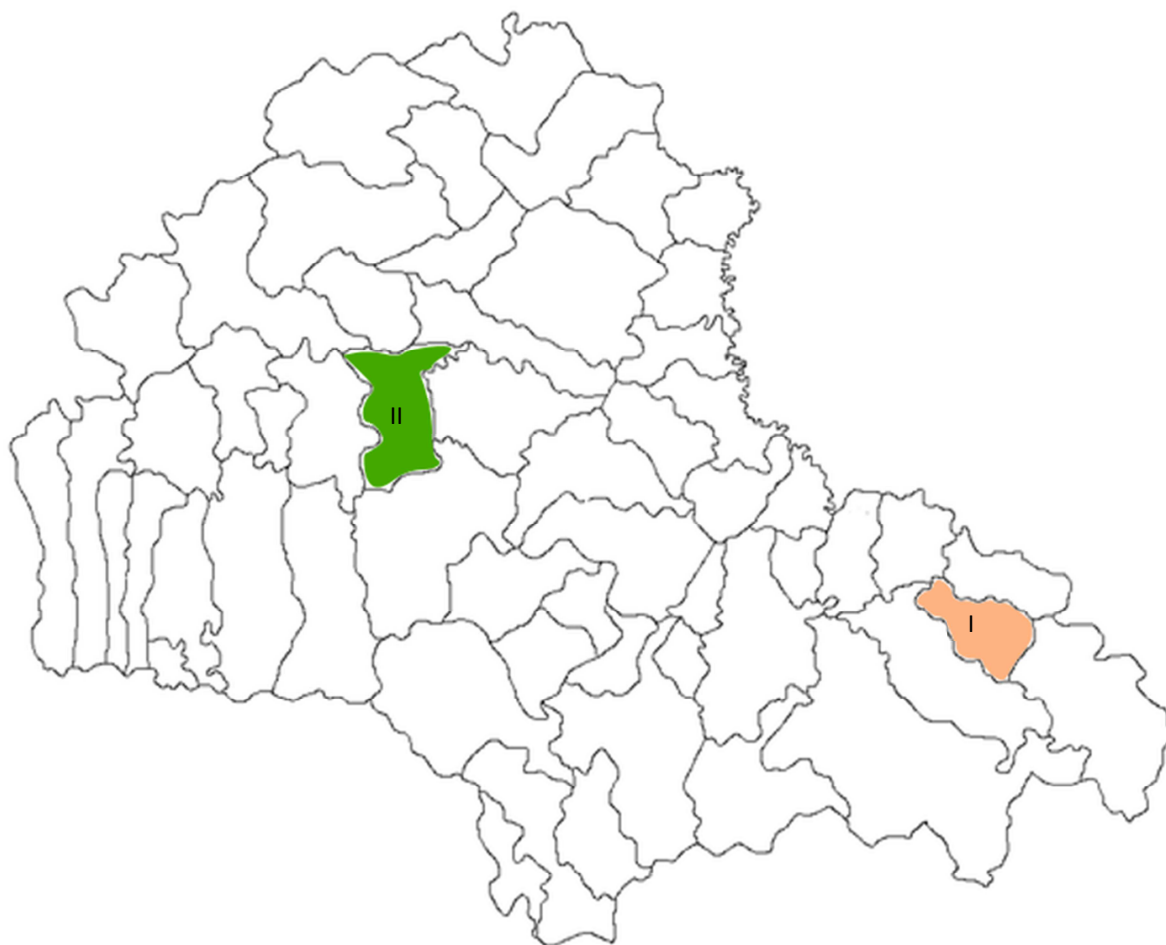
Két másik települést, Belényest és Magyarremetét, szigettelepülésnek kategorizáltuk. Ezeknek potenciálisan meglenne a lehetősége, hogy hídtelepüléssé váljanak, hiszen mindkét helyen van működő 0-4 osztály, egy jól megszervezett fakultatív magyar oktatás és egy ezzel összehangolt iskolai kampány akár kialakíthat egy, a belényesújlakéhoz hasonló gyakorlatot.

A belényesi medencében az elmúlt 25 évben folyamatosan téma egy szórványkollégium létrehozása. Ehhez azonban a helyi szereplők együttműködésére lenne szükséges, valamint egy a szülőket célzó intenzív kampányra arra vonatkozólag, hogy ingáztassák 5. osztálytól a gyerekeiket. A jelenlegi diáklétszámokat figyelembe véve egy szórványkollégium létrehozásának mind kisebb és kisebb az esélye, és kizárólag csak a köröstárkányi iskola 5-8 osztályos magyar tagozatának feladásával jöhetne létre. Ez azzal indokolható, hogy egyrészt, Köröstárkányra nehezebb eljutni a többi településről, másrészt, jelenleg sem a belényesújlaki, sem pedig a magyarremetei vagy a belényesi gyerekek nem iratkoznak oda. Más szóval, jelenlegi körülmények között az említett települések számára elérhetőbb alternatívának mutatkozik a hídtelepülési szerep megtartása és kiépülése.

Az utolsó Bihar megyei település *Köröskisjenő*. A Nagyvárad közelében elhelyezkedő településen nincs magyar nyelvű oktatás, azok a szülők, akik azt akarják, hogy magyarul tanuljanak a gyerekeik, már akár óvodától beviszik őket Nagyváradra. A helyszínen működő fakultatív magyar oktatásnak tehát híd szerepe lehet, hogy azok a gyerekek is bekerüljenek legkésőbb 5. osztálytól a magyar oktatási hálózatba, akiket a szüleik nem szerettek volna már egész kis koruk óta ingáztatni. Ebből a szempontból fontos lehetne a fakultatív magyar nyelvoktatás 5. osztálytól való leépítése és a gyerekek Nagyváradra való irányítása. Problémát jelenthet, hogy a jobban szituált nagyváradi magyar iskolák nem a város keleti felén helyezkednek el. A közeli negyedekben működő iskolák presztízse nem a legjobb,¹² illetve a Nufărul negyedben működő iskolákban nincs magyar tagozat.

¹² Mind a Ioan Slavici Általános Iskolába kizárólag, a Lucreția Suciú Általános Iskolában pedig dominánsan magyar anyanyelvű roma gyerekek járnak.

4. Brassó megye

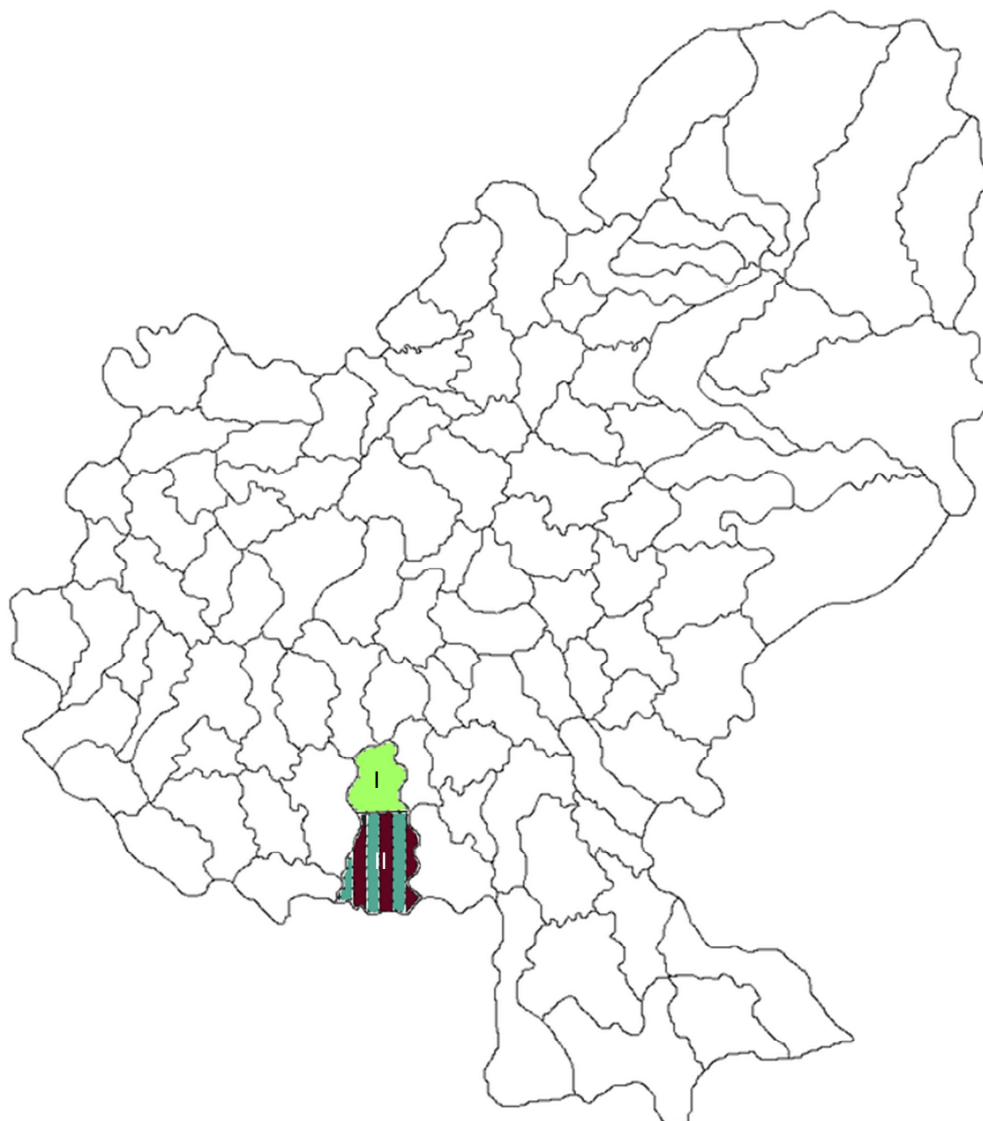
Települések listája: Bodola (I), Sárkány (II)

Brassó megyében mindössze két településen folyik fakultatív magyar nyelvoktatás. Ezek közül Bodolát nyelvi revitalizációs helyszínnek tituláltuk, míg Sárkányt szigettelepülésnek.

Bodolán a gyerekek jelentős része a környező magyar iskolákban tanul. A bodolai gyerekek egy jelentős része a környező magyar iskolákban tanulnak, a település román iskolájában maradt gyerekek nyelvtudása viszont nem a legjobb. Továbbá a fakultatív magyar oktatásban részt vevő diákok körülbelül háromnegyede nem tanult előzőleg magyarul és több mint fele nem is beszél jól magyarul. Hosszú távú cél lehetne a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás híd szerepének kiépítése, főleg hogy az oktató heti hat órában tanítja magyarul a diákokat.

Sárkányon nincs magyar nyelvű oktatás semmilyen szinten és a gyerekeknek nincs lehetőségük a közelben magyarul tovább tanulni. Mivel nehezen elképzelhető, hogy a magyar oktatási hálózatba való bekerülésük 9. osztálytól valósuljon meg, számukra az egyetlen lehetőség a magyar nyelv- és irodalomtanulásra a fakultatív magyar oktatás. Mivel a gyerekek magyar nyelvtudása jó, a magyar órák célja ebben az esetben a nyelvfejlesztés, magyar identitás megtartása és erősítése, valamint a magyar kultúra átadása lehet.

5. Maros megye

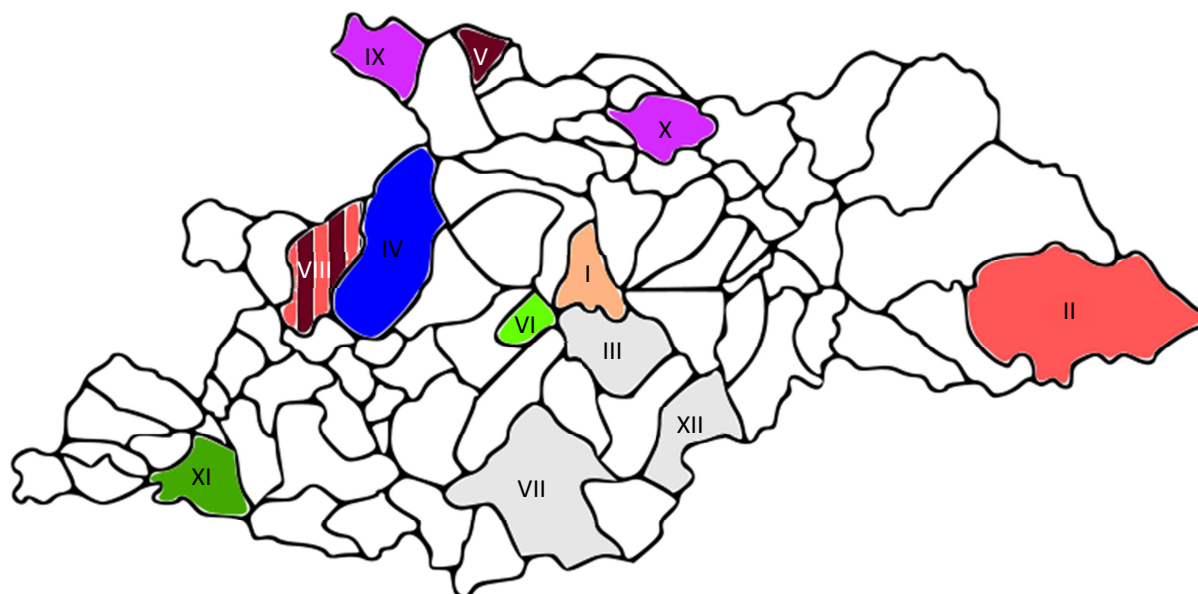

Települések listája: Dány (I), Gogán (II)

Maros megyében egyetlen község két településén működik fakultatív magyar nyelvoktatás, a Bonyhához tartozó *Dányán* és *Gogánban*. *Dányán* csak óvoda működik magyar nyelven, a gyerekek 0. osztálytól fakultatívan tanulnak magyart. A helyszín hídtelepülésnek számít, mert a gyerekek 5. osztálytól Bonyhán tanulnak tovább magyar tagozaton. Más szóval a dányai fakultatív magyar órák kiemelten fontosak, mert ezek készítik fel a magyar diákokat a magyarul való továbbtanulás lehetőségére.

Gogánban 4. osztályig van magyar oktatás, 5. osztálytól a gyerekek egy része nem megy át Bonyhára, hogy magyarul folytassák tanulmányaikat, hanem a helyi román iskolában marad, és fakultatív módon tanulnak magyar nyelven. Ez azzal magyarázható, hogy nélkülük a gogáni 5-8. osztály megszűnne. A gyerekek otthon tartásában a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás fontos szerepet játszik. A gogáni fakultatív oktatás jelenleg még nem káros, hiszen a bonyhai magyar tagozaton elégséges diák van a két szimultán osztály fenntartásához, azonban, amennyiben a diáklétszám megcsappan, ez a bonyhai magyar általános iskola megszűnéséhez is vezethet.

6. Máramaros megye

Települések listája: Aknasugatag (I), Borsabánya (II), Erzsébetbánya (III), Fernezej (IV), Hosszúmező (V), Kapnyik (VI), Magyarlápos (VII), Misztótfalu (VIII), Pálosremete (IX), Rónaszék (X), Sülelmed (XI), Tőkés (XII)

Máramaros egyike a kiemelt fontosságú megyéknek a fakultatív magyar nyelvoktatás szempontjából mind a helyszínek száma (12), mind pedig a diáklétszám (kb. 200-262) tekintetében. Ennek ellenére a megyében nehéz egy egységes megyei stratégiát kidolgozni, mert a helyszínek nagyon változatosak, mind a diákok származása és nyelvtudása, mind pedig az oktatói célkitűzések és megvalósítások tekintetében.

A megyében a fakultatív magyar oktatás tekintetében kiemelt helyet foglal el *Kapnyik*, amely bizonyos szempontból hídtelepülésként működik, hiszen jellemző, hogy egyes diákok 5. osztálytól Nagybányán folytatják tanulmányaikat magyar iskolában. Ez a híd szerep mindenképpen erősítendő. Probléma, hogy nincs szervezett iskolabusz, aminek a bevezetése lehet erősíteni ezt a tendenciát. Hasonló a helyzet *Misztótfaluban*, ahol habár a fakultatív magyar órákra dominánsan olyan gyerekek járnak, akik egyáltalán nem beszélnek magyarul, a jó magyar nyelvállapotú gyerekek esetében kiemelten fontos lenne az 5. osztálytól való Nagybányán továbbtanulás. Itt az 5-8. osztályban működő fakultatív magyar oktatás kifejezetten károsan befolyásolja ezt a lehetőséget.

Károsnak mondható még a *Hosszúmezőn* működő fakultatív magyar oktatás. Az iskolának van magyar tagozata, azonban az elmúlt években valamikor létrehozták a fakultatív magyar oktatást a román tagozatra járó magyar diákoknak is. Ennek működése világosan erősíti a román tagozatra való irakozás lehetőségét.

Három helyszín (*Borsabánya*, *Fernezej* és *Misztótfalu*) esetében dominánsan magyar mint idegennyelv oktatás folyik. A gyerekek túlnyomó többsége rosszul, vagy egyáltalán nem beszél magyarul. Ezeken a helyszíneken fontos lenne a magyarul tudó gyerekek a csoport többi tagjáról való leválasztása és külön kezelése (akár külön csoportokon belül is), hiszen számukra a magyar mint idegennyelv oktatása nem megfelelő módszertan, inkább nyelvi revitalizációs, valamint identitásépítő gyakorlatok lehetnek hasznosak. Egy sikeres hasonló program akár hídtelepülési státuszt is kölcsönözhet a településeknek, hiszen Nagybánya közelsége megteremti a lehetőséget, hogy akár 5. osztálytól magyar iskolába irakozzanak a gyerekek.

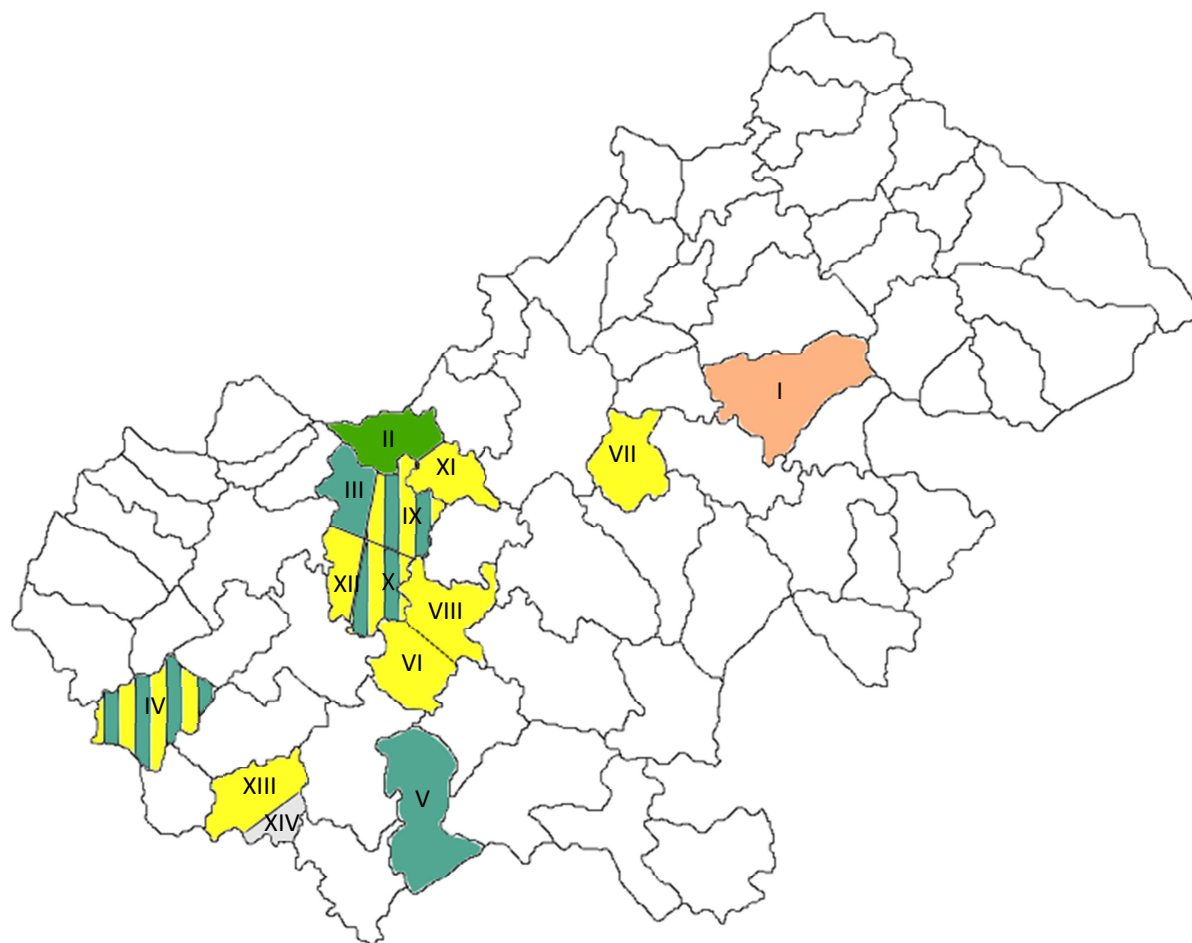
Sajátos helyzetben van *Sülelmed*. A településen középiskolai szinten van fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás. Ez főleg az Ardórol érkező gyerekek miatt működik, akik 8. osztályig magyar iskolába jártak. Hozzájuk csatlakoznak a sülelmedi gyerekek, akik 5-8. osztályban nem tanulnak magyarul. Mivel a környéken nincs más magyar iskola (legközelebb Szilágycsehen van magyar középiskola), a sülelmedi fakultatív magyar oktatás az egyetlen lehetőség a diákok számára az anyanyelv-tanulás intézményen belüli művelésére.

Egy másik sajátos eset *Aknasugata*, ahol van egy aránylag nagyszámú csoport, amelyben a gyerekek magyar, vagy magyar vegyes családból származnak. Habár az oktató megállapítása szerint a gyerekek jól beszélnek magyarul, a felsorolt oktatási technikák és órai nyelvhasználat (vegyesen használja a román és magyar nyelvet) alapján a diákok nyelvállapota nem lehet a legjobb. További problémát jelent, hogy egyáltalán nincs magyar oktatás a településen (még óvodai csoport sem) és nincs elérhető közelségben magyar iskola (legközelebb Máramarossziget van 25 km-re). A helyszín tehát nehezen válhatna hídtelepüléssé, nyelvi revitalizációs helyszínnek számít, ahol egy dinamikus és jól szervezett fakultatív magyar oktatással a magyar származású gyerekek nyelvállapota stabilizálható.

Pálosremetét és *Rónaszéket* nem tudtuk egyik kategóriába sem besorolni, azonban mindkettő potenciálisan több kategóriába is besorolható volt. Amennyiben sikerül megszüntetni a csoportok magas szintű differenciáltságát, a települések akár hídtelepülések is lehetnek, hiszen az 5-8. osztályos magyar nyelvű képzés Hosszúmezőn, valamint Máramarosszigeten elérhető közelségben lennének. Rónaszéken bármiféle beavatkozás esetén problémát jelenthet az iskola ellenséges hozzáállása, amely maga is létszámhiánnyal küzd.

Három településről (*Erzsébetbánya*, *Magyarláros* és *Tőkés*) semmiféle információval nem rendelkezünk.

7. Szatmár megye

Települések listája: Aranyosmeggyes (I), Csengerbagos (II), Domahida (III), Érendréd (IV), Érszakácsi (V), Érszentkirály (VI), Hirip (VII), Királydaróc (VIII), Kismajtény (IX), Nagymajtény (X), Szamosdob (XI), Szentmiklós (XII), Sződemeter (XIII), Tasnádcsány (XIV)

Szatmár megyében dominánsan magyar nyelvű romák járnak a fakultatív magyar nyelv- és irodalom órákra. A 14 település közül 9 esetében a romák többségben vannak, vagy legalábbis a csoport felét ők adják ki (*Érendréd, Érszentkirály, Hirip, Királydaróc, Kismajtény, Nagymajtény, Szamosdob, Szentmiklós, Sződemeter*) és mindössze egy település van (*Aranyosmeggyes*), ahol egyáltalán nincs roma származású diák a fakultatív magyar nyelvórákra beiratkozva. A gyerekek nyelvtudása anyanyelvi szintű, náluk inkább a román nyelvtudás a probléma. Éppen ezért a fakultatív magyar órák sokszor az iskolában hallott szaktantárgyak anyagának a magyar nyelvű átismétlését szolgálják. A fakultatív órára járó diákok ritkán vállalkoznak a továbbtanulásra. Ezeken a helyszíneken jellemzően nagy létszámú csoportok működnek.

Négy település (*Domahida, Érszakácsi, Érendréd és Kismajtény*) oktatási migrációs településnek is számít, hiszen a magyar anyanyelvű diákok egy jelentős része már egész kis korban bekerül a nagykárolyi vagy tasnádi magyar iskolahálózatba. A településen a romák mellett csak azok maradnak, akik nem tudnak (nem engedhetik meg maguknak), vagy nem akarnak a városi magyar iskolákban tanulni.

A maradék két település közül *Csengerbagos* szigettelepülésnek számít. Itt nincs magyar oktatás semmilyen szinten, azonban a gyerekek magyar, vagy magyar anyanyelvű roma családból

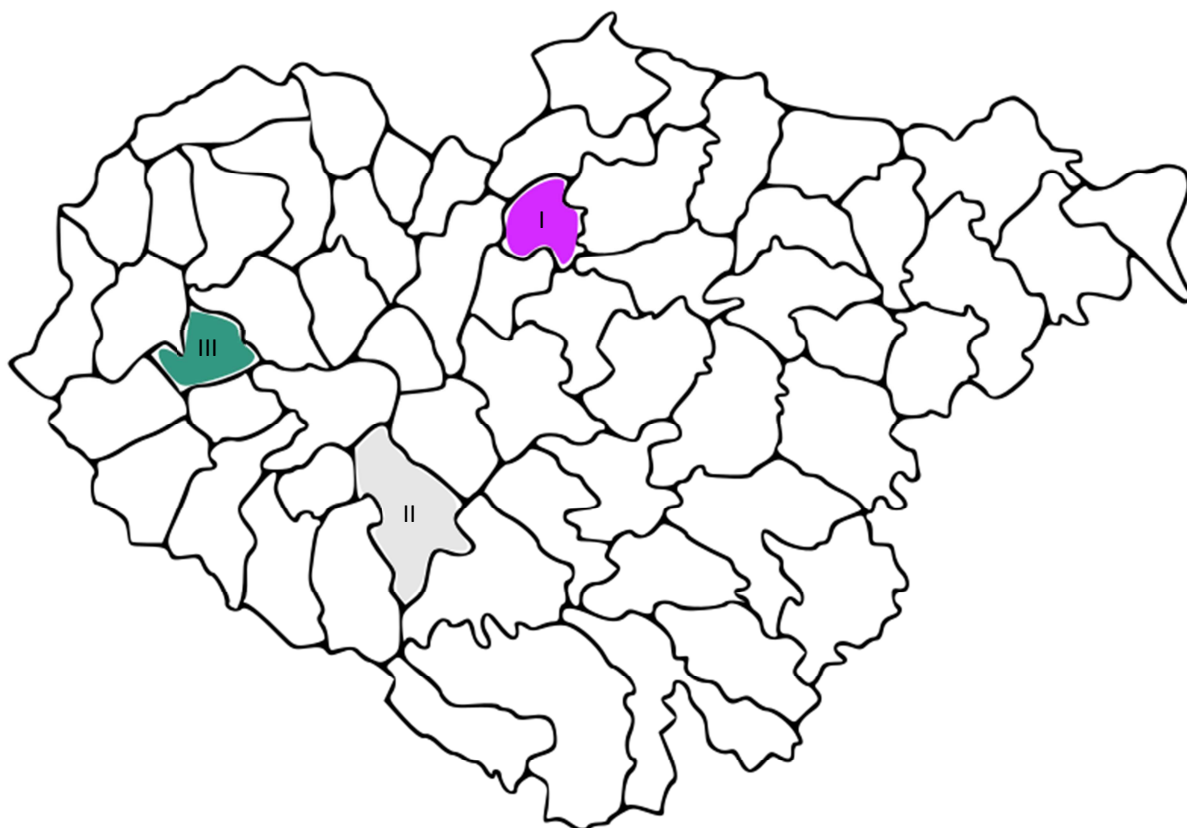
származnak. Fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás a 0-4. osztályban van. 5. osztálytól a szamosdobi általános iskola román tagozatán folytatják tanulmányaikat.

A megye legatipikusabb települése *Aranyosmeggyes*. A városhoz tartozó Józsefházán és Patóházán van magyar oktatás, a fakultatív magyar órákra a szatmárgörbedi megszűnt iskolából átkerült magyar gyerekek iratkoznak. A gyerekek magyar családból származnak, azonban a nyelvtudásuk nem a legjobb. Mivel már óvodától románul tanulnak, sokszor keverik a román és magyar nyelvet, a folyósón románul beszélgetnek egymással is.¹³ Nem jellemző, hogy ezek a gyerekek a magyar iskolát válasszák, habár lenne iskolabusz, amelyik elvinné őket. Ezen a fakultatív órák megszüntetése sem valószínű, hogy változtatna, mert az nem szülői, hanem oktatói kezdeményezésre jött létre a településen. A fakultatív magyar órák reális célja a nyelvi revitalizáció lehet. Ebben az esetben ez a magyar nyelvi készségek elsajátítását, valamint a magyar kultúra és irodalom megtanulását jelentheti.

A *tasnádcsányi* fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatásról nem rendelkezünk adatokkal, az oktató elérhetőségét nem adta kis az iskola és más formában nem sikerült elérni (jelenleg már nem is ő tartja a magyar órákat a településen).

¹³ Ez vélhetően azzal is magyarázható, hogy egy több száz diákot magába foglaló iskolában mindössze 14 magyen anyanyelvű diák jár.

8. Szilágy megye

Települések listája: Debren¹⁴ (I), Krasznahorváti (II), Szilágynagyfalu (III)

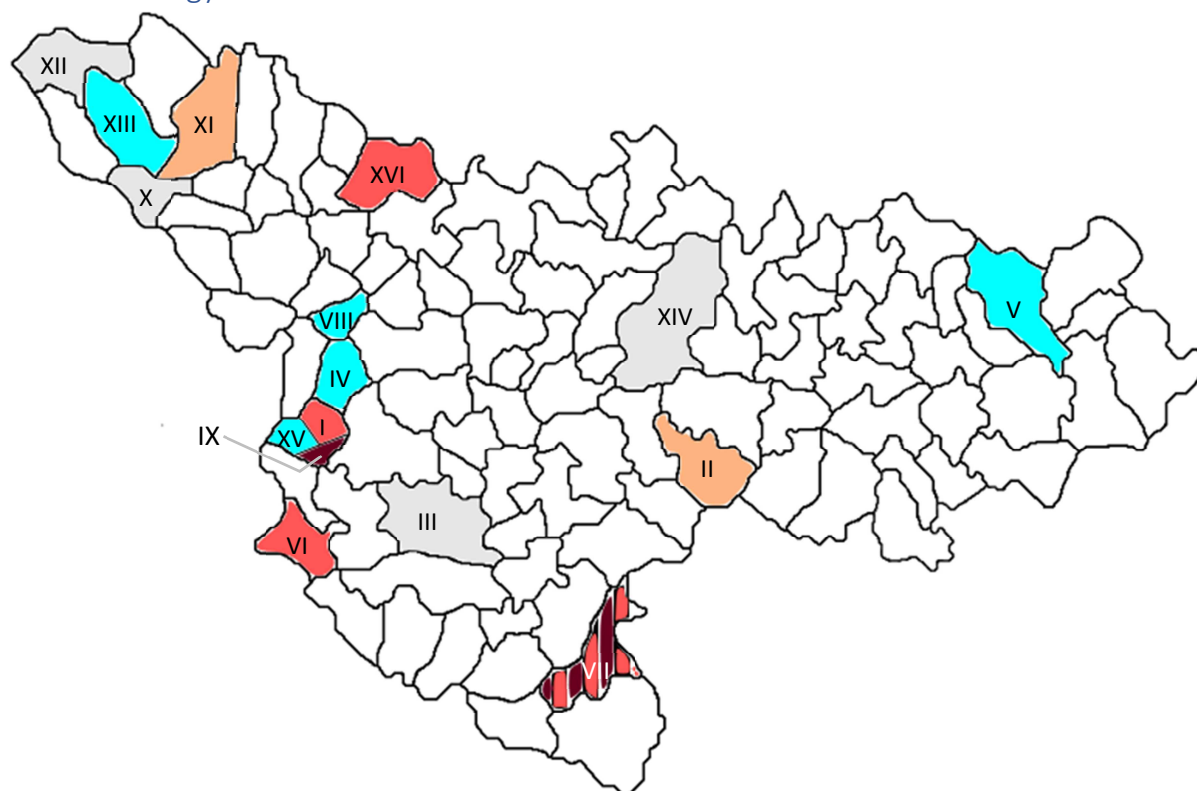
Szilágy megyében a 2017/2018-as tanévben három helyszínen folyt fakultatív magyar oktatása. Ezek közül a legkomplexebb helyszín *Debren* volt, ahol majdhogynem minden kategória képviseltette magát. Az iskola a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatást azért vezette be, hogy megpróbálja meggátolni a magyar diákok Zilahra ingázását, azonban ez csak kisebb sikerrel járt. Emiatt az idei tanévtől az igazgatónő megszüntette ezt.

Szilágynagyfaluban az iskolában 0-11. osztályban zajlik magyar oktatás, azonban csak szakiskolai osztályok vannak, míg a román nyelven elméleti oktatás is zajlik, valamint meg van a lehetősége a szakiskolásoknak érettségire tovább tanulni. A fakultatív magyar oktatás ezen utóbbi kategóriában szereplő diákok számára jött létre. A helyszínt oktatási migrációs helyszínnek neveztük, mivel 9. osztálytól jellemzően a hátrányosabb helyzetű gyerekek maradnak az iskolában, a tehetősebb családok gyerekei, valamint a jobb képességű gyerekek a megye más városaiban működő elméleti líceumokat választják.

A megyében működő harmadik helyszínről (*Krasznahorvát*) nem rendelkezünk információkkal.

¹⁴ A fakultatív magyar oktatás megszűnt a 2018/2019-es tanévtől.

9. Temes megye

Települések listája: Aurélháza (I), Buziásfürdő (II), Csák (III), Csene (IV), Facsád (V), Fény (VI), Gátalja (VII), Gyertyános (VIII), Magyarszentmárton (IX), Máriafölde (X), Nagyszentmiklós (XI), Óbéba (XII), Óbesenyő (XIII), Rékás (XIV), Újvár (XV), Varjas (XVI)

A legtöbb fakultatív magyar oktatásos helyszín Temes megyében van, és elmondható, hogy itt a legegységesebb a kép. A települések az első három kategóriába tartoznak, és egy fokozott leépülésről beszélhetünk. Azok a települések, amelyek nyelvi revitalizációs helyszíneknek számítottak ezelőtt 5 évvel, most előrehaladott nyelvvesztési állapotban vannak. Ugyanakkor a Temes megyei folyamatok tanulságosak lehetnek bizonyos máramarosi helyszínek esetében is, ahol ez a típusú nyelv- és identitásvesztés még nem következett be.

A Temes megyei települések nagy része két nagy kategóriába sorolható. Vannak települések, ahol a fakultatív magyar órákra dominánsan nem magyar származású gyermekek vannak beiratkozva, tehát magyar mint idegennyelvoktatás folyik. Ilyenek például *Csene*, *Facsád*, *Gyertyános*, *Óbesenyő* és *Újvár*. Ezen a helyszíneken kiemelt fontosságú lenne azoknak a magyar származású gyerekeknek a leválasztása, akiknek a nyelvéllapota jobbnak mondható. Az ő esetükben hosszabb távon akár egy nyelvi revitalizációs program is elképzelhető.

A második kategóriába olyan települések tartoznak, ahol habár a gyerekek származás szerint magyarnak tekinthetők, de egyáltalán nem, vagy nagyon rosszul beszélnek magyarul. Ilyen települések *Aurélháza*, *Fény*, *Gátalja* és *Varjas*. Ezen a helyszíneken, az előző kategóriába tartozó helyszínekhez hasonlóan magyar mint idegennyelv-oktatás folyik, azonban egy jobban átgondolt módszertannal ezeknek a gyerekeknek a magyar nyelvtudása és identitása is javítható. Hosszútávú célként megfogalmazható egy olyan hálózatot létrehozása, ahol évente pár gyerek 5. vagy 9. osztálytól a magyar oktatási hálózatban folytassa a tanulást.

Az előző kategóriánál valamivel jobb helyzetben Buziásfürdő és Nagyszentmiklós van. Ezen a helyszíneken valamivel jobb a gyerekek nyelvéllapota (habár nem beszélnek jól magyarul) és az

oktatás is több, mint idegennyelv-oktatásnak tűnik. Ezeket nyelvi revitalizációs helyszíneknek neveztük, ahol a fent említett cél leghamarabb elérhető. Fontos adalék, hogy Nagyszentmiklóson van magyar elemi iskola, azonban oda főleg roma és hátrányos helyzetű gyerekek járnak, a magyar családok a román osztályba íratják gyerekeiket.

Két helyszínen a fakultatív magyar nyelv- és idegennyelv oktatást károsnak tituláltunk. Az egyik *Magyarszentmárton*, ahol, habár nincs önálló iskola, a gyerekek Újvárra kénytelen bejárni már 0. osztálytól. Az ő esetükben megoldást jelentene az óteleki magyar tannyelvű iskola is, hiszen nyelvvállapotuk kifejezetten jónak mondható. Éppen ezért a fakultatív magyar nyelv- és irodalomórák számukra – abban a formában, ahogy Újváron tartják – nem csak fölöslegesek, hanem kifejezetten károsak is, hiszen hozzájárulnak ahhoz, hogy nem Óteleket választják. A másik „káros” helyszíneknek *Gátalját* neveztük, ahol van magyar óvoda. Fakultatív magyar órákra az elemi iskolában kerül sor, azonban a gyerekek magyar nyelvből idegennyelv oktatást kapnak. Ez részlegesen azzal magyarázható, hogy a magyar óvodai csoportokba szellemileg fogyatékos és hátrányos helyzetű gyerekek is járnak.

VI. Problémakatalógus

Az alábbi fejezetben olyan problémákat és kihívásokat próbáltunk összesíteni, amelyek kategóriától függetlenül több település esetében megjelennek és ezek orvoslása javíthatná a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás hatékonyságát. A fejezetet három részre osztottuk. Az első részben strukturális problémákat mutatunk be, amelyek az oktatás szervezéséhez vagy a törvényi keret hiányosságaihoz kötődnek. A második részben az oktató személyéhez, szerepértelmezéséhez és tevékenységéhez kötődő problémákat soroltunk fel. A fejezet utolsó részében egy sajátos problémát, a nyelvi hierarchiák újratermelődésének kérdését fogjuk vizsgálni, amelyet több tényező befolyásol.

1. Strukturális problémák

Az első kategóriába azon problémákat soroltuk, melyek elsősorban a törvényi keret hiányosságaiból, valamint ennek okán a végrehajtás nehézségeiből következnek. Itt elsősorban a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás alacsony szintű szervezettsége, a csoportok magas differenciáltsága, valamint a tanterv és tankönyvhiány emelhető ki.

1) A fakultatív magyar oktatás szervezettsége

Az adatgyűjtés és a tanárokkal való beszélgetés során több esetben is azt tapasztaltuk, hogy a tanárok egyedül érzik magukat a problémáikkal. A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás során felmerülő nehézségeikre elsősorban a magyar tannyelvű oktatás viszonylatában igyekeznek megoldásokat keresni. A tananyag szervezése során a magyar tagozat tankönyveit próbálják használni, esetenként az elérni kívánt eredményeket is ehhez viszonyítják:

Kaptak felmérőt, de őket nem lehet úgy felmérni, mint a magyar iskolába járó gyermekeket. Kapnak egy-egy kis felmérőt, mondjuk egy 5-dikes kapott egy 3-os szintű tesztet. (46. interjú)

Nincs egy egységes koncepció, és nem lehet a normál tanterv szerint oktatni őket. Megnyugodtam, amikor azt mondták, hogy nem kell én egy nyolcadikos képességvizsgára felkészítem őket, de amikor azt mondom, hogy a nyomában sem vagyok annak a vizsgának, akkor az elkeserítő. (53. interjú)

Kevés kivételtől eltekintve azonban (a kivételhez többnyire a híd vagy a szigettelepülések tartoznak) a tanároknak azzal kell szembesülniük, hogy a magyar tagozat esetében működő eszközök és módszerek nem alkalmazhatóak a fakultatív magyar oktatásban, problémáikkal egyedül érzik magukat. Sokan hangsúlyozzák a tapasztalatcsere fontosságát, illetve annak hiányát: „*Régebb voltak találkozók a magyart fakultatívként oktató tanároknak, ezek célja a tapasztalatcsere volt.*” (34. interjú)

Mindehhez hozzájárul, hogy az oktatók jelentős része elszigetelve végzi a munkáját, nem ismeri azokat a kollégáit, akik a magyart fakultatívként oktatják. Legtöbbször csak az iskolán belüli magyar tanítókkal (amennyiben működik magyar tagozat), vagy jobb esetben valamely közeli iskola magyar szakos tanáraival tartanak fenn kapcsolatot. Kiemelik, hogy a magyart fakultatívként oktatók számára nincsenek szakmai továbbképzési lehetőségek:

„Sajnos nekem nincs semmiféle kapcsolatom azokkal a kollégákkal, akik ebben a térben működnek, egy alaklommal voltam egy megbeszélésen, amit még anno H.Gy. tanár úr szervezett, azután és azelőtt sem, és valahogy mindig kifelejtődök a magyar tanárok közül, mert hát hivatalosan én nem vagyok magyar tanár. (5. interjú)

A tapasztalatcserére többnyire a magyar pedagógusoknál van lehetőségük, néhányan pozitív értelemben emelik ki, hogy ezen alkalmakkor a magyar szakos tanfelügyelő érdeklődik a fakultatív magyar oktatásról. Néhány kivételtől eltekintve azonban úgy érzik, hogy az oktatáspolitikával foglalkozók és a tanfelügyelők nem foglalkoznak a helyzettel: *„Nem igazán tulajdonítanak neki nagy hangsúly. Ez ilyen elveszett gyermek.” (46. interjú)*

2) Magas differenciáltság

Számos településen több évfolyam összevonásával jönnek létre a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás csoportjai, esetenként akár nyolc vagy tizenkét évfolyamról jövő gyerekek összevonására is sor kerül. Amennyiben csoporton belül a gyerekek nyelvtudása vagy képességei is nagyon különböznek, a tanár nem tud több szinten differenciálni:

Ezek a gyerekek mindenhol össze vannak válogatva, gyengébb képességűek is, a neveléssel is baj van. Mivel összevont osztály van, mind a két osztályban vannak románok is, magyarok is. A magyarokkal mást kell venni, a románokkal mást kell venni. Az ötödikkel mást kell venni, a hetedikkel megint mást kell venni. Itten akkor hány osztály van? (13. interjú)

A tanárok több település esetén – főként, ahol roma diákok is jelen vannak – kiemelik, hogy a gyerekek képességei annyire különböznek, hogy minden diákkal külön, egyéni szinten kellene foglalkozni: *„Nehéz, mert meg kell találnom azt az időt, módot, hogy mindenkivel tudjak foglalkozni, de ez nem mindig sikerül.” (50. interjú)* A differenciálást az is nehezíti, hogy a tanároknak nincsenek meg ehhez a megfelelő eszközei, gondolunk itt a módszertani hiányosságokra vagy az életkor, illetve tanterv szerint differenciált tantervekre és tankönyvekre.

A magasan differenciált csoportok sok esetben azt eredményezik, hogy a tanár a könnyebb utat választja: román diákok megjelenése esetén az idegennyelv-oktatást (szavak, versek, énekek tanulása) választja, vagy a játékos és kézműves foglalkozásokkal igyekszik feltölteni a magyar órák tartalmát, ugyanis ezen tevékenységekben sem az életkori, sem pedig a nyelvtudásbeli különbségek nem relevánsak. A nyelvtudás és/vagy életkor szerint való csoportokra való felosztásra gyakran nincs lehetőség, ezzel ugyanis nőne a megtartott órák száma, kevés diák esetén pedig az iskolának nincs anyagi kerete a nagyobb óraszám kifizetésére.

3) Tankönyv- és tantervhiány

A tanárok nagy része nem tud azon magyar nyelv és irodalom tanterv létezéséről, mely a román tannyelven tanuló diákok számára készült. Amint azonban azt már korábban is kifejtettük, ezen tanterv csak azokban az esetekben használható, amikor a magyar órákon részt vevő diákok nyelvtudása megfelel a tanterv által életkor szerint differenciált kezdő (0-4), középhaladó (5-8) és haladó (9-12) csoportoknak. A tankönyvek szempontjából is hasonló a helyzet, román tannyelven tanuló diákoknak csak a második, harmadik és negyedik osztály számára írtak tankönyvet, ez is csak a

2018/19-es tanévben jelent meg. A tanárokkal való beszélgetések idején tehát még nem létezett. A tanárok gyakran a magyar tagozatos tankönyveket használják, esetenként Magyar Sára *Magyarul nem magyaroknak* című könyvét, ez is azonban csak egy bizonyos kategória számára tud megfelelő segítséget nyújtani.

Speciális és használható tanterv, valamint tankönyvek hiányában a tanárok sok esetben nem tudják, hogy mi szerint szervezzék a tananyagot, ami nagyfokú bizonytalanságot eredményez a fakultatív magyar órák céljainak konkretizálásban.

Hát ez így nehéz, mert én nem tudom... vagy nem tudom, hogy van-e ilyen külön fakultatív... órákra... munkafüzet, vagy tankönyv, vagy bármi. (25. interjú)

Nincs olyan füzetszerűség, ami útmutatást adna, hogy mit tanítson meg nekik az ember, vagy hogy hogyan. (40. interjú)

Megpróbáltam használni 9-12-es magyar tankönyvet, ellenben a fakultatív magyar oktatásnak nem létezik tankönyv. Ha elkezdünk tanítani egy ilyen gyerekek magyar líceumi szinten, akkor többet nem jön órára. (47. interjú)

Ha lenne egy ilyen tanterv, ami kimondottan ilyen csoportra vonatkoznak. Könyveket most kaptam, de nem tudom úgy felhasználni, ha léteznének valami füzetek vagy könyvek, amik kimondottan ilyen gyerekeknek szólnak, akik nehezen tudnak magyarul és most tanulják a magyar nyelvet, mint az angol nyelvet vagy akár a franciát. (34. interjú)

Ez a bizonytalanság fokozódik azon esetekben, amikor a magyar órát nem a magyar tanító vagy szakos tanár tartja: „Sokkal egyszerűbb egy olyan tanárnak, akinek van képesítése magyarból.” (47. interjú) Ilyenkor a tanárok gyakran a kisebbségtörténelemhez, népdalokhoz és kézműves tevékenységekhez fordulnak, melyekkel ki tudják tölteni a fakultatív magyar órák idejét:

Én a magyarórákat összeköttem egy kis kézimunkával (barkácsolás), mert máshogy nem tudtam a gyerekek figyelmét fenntartani, mert órák után ők már fáradtak, főleg, ha kicsik. Reggel még álmosak, ezért muszáj volt, hogy reggel egy kicsit énekeljünk, vagy valami mást csináljunk, amit ők órán talán nem nagyon csinálnak.” (8. interjú)

Aki kezdte a magyar óvodát, az 8-os koráig jön fakultatívrá, és az megmarad valamivel. Életén keresztül eszébe jut, hogy csak jártam magyar óvodába és magyar fakultatívrá. Ha nem is tud beszélni, csak megmarad neki az a népdal, hogy én ezt valamikor tudtam és énekeltem. (...) A népdal nálam a minden. A népdal s a mondóka. (21. interjú)

Azon csoportok esetén, ahol a diákok nagy része jól beszél magyarul, a tanárok gyakran használják a magyar tagozat tanterveit és tankönyveit, ugyanakkor mindig kiemelik, hogy szelektálniuk kell a tantervből, mert a fakultatív magyar órán nem lehetne mindazt megtanítani, ami a magyar tagozatos diákoktól elvárható. A tanárok válogatnak a tantervből és azokat a tartalmakat tanítják meg, melyeket könnyebbnek, esetleg a gyerekek számára érdekesebbnek gondolnak.

Megpróbáljuk betartani a fakultatív magyar tantervét. (...) Megnézem, hogy milyen gyerekek vannak, és azoknak a szintje szerint választom ki a szövegeket. (26. interjú)

Abból próbálok kivenni olyan dolgokat, amit úgy gondolok, hogy én meg tudok csinálni, szükséges ezen a szinten a gyerekek tudjanak. De nem tudom azt a ritmus tartani, mint

azok, akik magyar szakon tanulnak, de egy minimális szintet próbálok én is elérni. (34. interjú)

Ami a tananyagot illeti: próbálkoztam, és próbálkozom jelenleg is a magyar tagozat könyveit használni, de csak ott és akkor amikor lehet. És főleg akikkel lehet. Az a véleményem, hogy a fakultatív magyar oktatást nem lehet összehasonlítani semmilyen más nyelvtanuláshoz, még az idegen nyelvek oktatásához sem. (6. interjú)

Nekem azt mondták, hogy vigyázzak arra, hogy képesek legyenek arra, amit tanítok. És ha én úgy látom, hogy nehéz, ami elő van írva a tananyagban, akkor azt nyugodtan vegyem ki. (55. interjú)

Olyan tanmenetre van szükség, ahol úgy van kialakítva a fakultatív magyar oktatásnak az anyagrésze, hogy az érdekes legyen. (47. interjú)

A tankönyvek hiánya továbbá nemcsak a tananyag szervezése során jelent nehézséget, hanem a tanárok azt is kiemelik, hogy a gyerekek nincs olyan kézzelfogható eszköz a kezében, amiből otthon is tanulhatna. Amennyiben az iskolában nincs lehetőség fénymásolásra, tankönyv vagy munkafüzet hiányában az óra nagy része azzal telik el, hogy a diákok lemásolják, amit a tanár a táblára felír:

Hát elsősorban mondhatom azt, hogy az anyaghiány. Nincs amit a gyerekek kezébe adjak tankönyv, vagy ilyesmi. (5. interjú)

Sokszor eltelik az idő azzal is, hogy mindent leírunk. (28. interjú)

2. Személyi jellegű problémák

Ezen kategóriába az oktatókat érő szakmai és személyes kihívásokat soroltuk, amelyek kihatással vannak az oktatói munkára és a magyar nyelv- és irodalomtanítás hatékonyságára. Itt elsősorban a feladattal szemben érzett bizonytalanság, a módszertani hiányosságok, valamint a sikertelenség-érzet jelenik meg. Ezen problémák esetében elmondható, hogy többé-kevésbé a rendszerszintű problémákban gyökereznek. A tanterv- és tankönyvhiány, valamint a differenciálás nehézsége bizonytalanságot kelt a tanároknak a tananyag tartalmával és kitűzendő célokkal kapcsolatban.

1) Feladattal szembeni bizonytalanság

A tananyag összeállításában való támpontok hiánya sok esetben bizonytalanságot kelt a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás céljainak megfogalmazásában. Ennek okán a tanárok sok esetben rosszul mérik fel a fakultatív oktatás célját, nem tudnak a gyerekek életkori és nyelvtudásbeli sajátosságainak megfelelő konkrét és elérhető célokat megfogalmazni.

Ez az egyes kategóriák esetén világosan tettenérhető: a tanárok például nyelvi revitalizációs és identitásmegetartó célokat fogalmaznak meg azon településeken esetében, ahol előrehaladott nyelvvesztésről beszélhetünk. Ezen településeken ugyanakkor nem reális a nyelvi revitalizáció lehetősége, ugyanis a gyerekeknek szinte sehol nincs lehetőségük a magyar nyelv használatára, a családban, egymás közt, az utcán is románul beszélnek, a magyar órák is csak részben folynak magyar nyelven. A magyar identitás esetén inkább annak kialakításáról, mint megtartásáról lenne helyénvaló beszélni, ugyanakkor ennek esélye is elenyésző azon esetekben, amikor a szülők számára

sem fontos a magyar nyelvhasználat és magyar identitás erősítése. Általában ezek azok az esetek, amikor a fakultatív magyar oktatásba való beiratkozás elsődleges motivációja nem a nyelvtudás vagy identitás megtartása, hanem a magyarországi oktatási-nevelési támogatás megszerzése.

2) Módszertani hiányosságok a tanárok munkájában

A feladattal szembeni bizonytalanságból is következik, hogy konkrét, elérhető célok hiányában a tanárok olyan nagy narratívákat, általános célokat fogalmazznak meg, mint például az identitáserősítés, román-magyar kapcsolatok erősítése, melyeknek megvalósulása túlságosan távolra mutató, illetve nem mérhető. Problémát jelent továbbá, hogy a túlságosan távoli vagy nem reális célokhoz nehéz a megfelelő módszertant, órai tevékenységeket és követelményeket hozzárendelni. Így gyakran előfordul az, hogy bár a tanár narratívájában a nyelvi revitalizáció vagy nyelvfejlesztés hangsúlyos, az órai tevékenységek az idegennyelv-oktatás irányába mutatnak. A nem megfelelően megfogalmazott célok és rosszul választott módszertan azt eredményezik, hogy nem tapasztalható számottevő fejlődés a diákok nyelvtudásában.

Az előzőekben elmondottak következménye továbbá a nagyfokú sikertelenség-érzet a tanári narratívákban. A tanárok gyakran érzékeli, hogy a megfogalmazott célok és elért eredmények nincsenek összhangban egymással. Egyrészt ugyanis megfogalmazzák, hogy a magyar órák célja az identitás erősítése, másrészt azonban azzal kell szembesülniük, hogy a diákok nem akarnak egymás között vagy sokszor órán, a tanárral magyarul beszélni, ellenkeznek a magyar ruha viselete ellen.

Fiúcska, akinek anyja-apja magyar, kavarta, mert a baráti kör román, kavarta a beszédet, s még nagyon megsértődött, amikor megszólítottam. (...) Ez fáj a legjobban az embernek, hogy nem büszkéek arra, hogy kik vagyunk, ezzel a sok vegyes házassággal, és hogy magyarok vagyunk, és hogy milyen a mi történelmünk.” (51. interjú)

Igényelték, hogy menjenek Válaszútra táborba, de ott sem akartak magyarul beszélgetni. Amikor hazamentek valósággal szégyellték azt, hogy magyarul megszólaljanak. (...) „Készítettem nekik magyar ruhát. Fel kellett, hogy öltözzenek egy magyar nap alkalmából, és valósággal visszautasították, hogy nem veszik fel.” (40. interjú)

A tanárokból sok esetben az is tudatosul, illetve kudarcélményhez vezet, hogy bár az ő céljuk a magyar gyerekek nyelvtudásának fejlesztése, a román diákok jelenléte miatt ez kevésbé valósul meg.

Ha nem fogadnánk be a román gyerekeket, akkor rengeteget tudnék felolvasni nekik. ... De most nem tudok egy mesét se rendesen elolvasni, mert az a pár gyerek, aki nem érti rendesen, vagy beszélget vagy elalszik. Elég nehéz így. (19. interjú)

3. A nyelvi hierarchiák újratermelésének problematikája

Az egyik legnagyobb kihívás, ami a fakultatív magyar oktatáshoz kötődik az a magyar nyelv alacsony presztízsének kérdése. Mivel a diákok román nyelven tanulnak, számukra a magyar nyelvnek rövid távon látszólag nincs funkcionális haszna, ehhez csak jobb esetben érzelmi értéket

csatolnak.¹⁵ A kettő ilyen típusú elkülönítése vmagyargyilágos hierarchiába rendezi a román és a magyar nyelvet, funkcionalitásából adódóan a román fontosabbá válik. Erre ráerősít az is, hogy sok esetben a román iskolaválasztás egyik magyarázata a magyar nyelvhez való alacsony érzelmi kötődés: a szülőknek és a diákoknak nem fontos, hogy anyanyelven tanuljanak, vagy extrém esetben, hogy megtartsák anyanyelvüket.

A fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatásnak ezt az aszimmetriát kellene valamilyen formában ellensúlyozni, azonban, mint ahogy a következőkben bemutatjuk, ez általában nem sikerül. Sőt mi több, sok esetben a fakultatív magyar oktatás és maga az oktató is segít ennek az értelmezésnek az újatermelésében.

A nyelvi hierarchiák újatermelését három tényező-csoport befolyásolja. Az első, az iskola hozzáállása és az iskola által hozott. a fakultatív magyar nyelv- és irodalomoktatás érintő, döntések, a második csoport a diákok hozzáállásához köthető, és bizonyos szempontból kötődik a fakultatív tárgyak státusához is, a harmadik tényező-csoport az oktató hozzáállásához és szerepértelmezéséhez kötődik. Az elkövetkezőkben a három tényező-csoportot részletesen fogjuk tárgyalni.

1) Az iskola hozzáállása

Az interjúk egy visszatérő eleme, hogy az iskolák támogatóan viszonyulnak a fakultatív magyar- nyelv és irodalomoktatáshoz. Ez az esetek nagyrésztében azt jelenti, hogy nincs komolyabb konfliktus az iskola vezetősége és az oktató között, vagy azt, hogy elismerik az oktató munkáját, a felkészülésbe fektetett idejét, vagy azt, hogy nem zárják ki a közösségből „jelölt volta” miatt. Mint ahogy már az előző fejezetekben is érintettük, ez a támogató magatartás inkább semlegességet és passzivitást jelent a fakultatív magyar oktatás megszervezésének tekintetében.

Ez a semlegesség sajátos problémákat szül, amelyeknek az indirekt, vagy esetenként direkt következménye a nyelvi hierarchiák iskolák általi megerősítése. Az esetek egy jelentős részében az iskola nem biztosít termet a magyar órák megtartására. Ilyenkor az oktató az elemi osztályok által használt termeket próbálja „birtokba venni”, azonban sok esetben a terem zárva van, hiszen a tanítók szándékosan vagy egyszerűen csak figyelmetlenségéből saját óráik után elfelejtik nyitva hagyni a termet.

Egy másik hasonló következménnyel járó szervezési kérdés az órarendhez kötődik. A magyar órák, amennyiben órák után kerülnek megtartásra,¹⁶ sok szempontból párhuzamosan zajlanak más tevékenységekkel, vagy az iskolabuszok indulása után kerül rájuk sor. Ezekben az esetekben egyes gyerekek, habár beiratkoztak a magyar órára nem tudnak maradni, vagy inkább a másik tevékenységet választják. Van olyan eset is, amikor az óra nincs is benne a hivatalos órarendben, a diákok délután visszajönnek az órákra ezzel is erősítve ennek fakultatív jellegét.

Egy harmadik probléma, hogy az iskola sok esetben semmilyen pénzügyi támogatást sem ad a magyar tanárnak az órái megtartására. Sokszor nincs kréta a teremben, vagy az oktató saját pénzén nyomtatja ki a munkafüzeteket. Tankönyvek nem állnak a rendelkezésükre.

A fenti gyakorlatok minden esetben azt üzenik a diákoknak, hogy a magyar órák másodlagosak, azok nem olyan fontosak, mint a többi óra. Más szóval, segítenek a nyelvi hierarchia újatermelésében, hiszen devalorizálják a diákok anyanyelvi oktatásról alkotott képüket. Ugyanakkor

¹⁵ Ez a dichotómia visszatérő motívum a nyelvpolitikában, több szempontból is meghatározza a nyelvről és nyelvtanulásról alkotott gondolkodást. Stephen May például arra hívja fel a figyelmet, hogy az ilyen típusú elkülönítés azért is problematikus, mert nincs olyan nyelv, amelynek pusztán funkcionális, vagy pusztán érzelmi „haszna” van. (lásd: Stephen May. "Language Rights: Moving the Debate Forward." *Journal of Sociolinguistics* 9, no. 3 (2005): 319-47.

¹⁶ A nap közepére szervezett magyar órák hátrányairól a II. fejezetben írtunk.

fontos tényező, hogy ezeket a gyakorlatokat az oktató nem éli meg feltétlenül a munkája elleni támadásként, vagy az iskola által tanúsított negatív hozzáállásként. Más szóval az oktató iskolával szembeni elvárásai nagyon alacsonyak, elfogadja ezt a megtűrt státust.

A fenti gyakorlat alól két kivétel van. Az egyik, azoknak a hídtelepüléseknek az esete, amikor az iskolának szüksége van a magyar diákokra,¹⁷ akiknek meg lenne a lehetőségük már 0. vagy 5. osztálytól szomszédos településeken magyarul továbbtanulni. A másik esetet a szigettelepülések képezik, ahol nincs meg a magyar diákoknak az az opciójuk, hogy korábban más iskolába iratkozzanak és az iskolának nincs feltétlenül „szüksége” azokra a diákokra is, tehát ők ki vannak szolgáltatva a vezetőség döntéseinek. Mindkét esetben a gyerekek nyelvéllapota jó, magyar családból származnak és számukra a nyelvi hierarchiák nem olyan evidensek. Az első esetben az iskola ténylegesen minden segítséget megad a magyart oktató kollégának, sokszor az órák számát is megemeli. Gyakorlatilag facilitálja a hídtelepüléssé válást. Hozzáállásával azt tükrözi, hogy habár van egy aszimmetria a két nyelv között (hiszen az oktatási intézmény román nyelven működik), ez nem jelenti a magyar nyelv jelentéktelenségét nyilvánítását. A második esetben az iskola vezetősége teherként éli meg a magyar órákat. Sokszor agresszív asszimilációs politikát folytat, minden évben akadályokat gördítenek a csoport beindulása elé, intézményes és személyes nyomást gyakorolnak az oktatóra. Ezekben az esetekben a gyakorlat nem a nyelvi hierarchiák újratermelését, hanem megteremtését és a diákokkal való elfogadását jelenti.

2) A diákok hozzáállása

A romániai oktatási rendszerben a fakultatív tárgyak általában egy szürke zónában helyezkednek el, hiszen ezeket sok esetben a diákok másodlagosnak, kevésbé fontosnak gondolják. Ez nem feltétlenül a magyar nyelv ellen irányul, azonban indirekt következménye a nyelv presztízsének csökkenése és a két nyelv közötti hierarchia újratermelése.

Szimptomatikus elemei ennek a hozzáállásnak, hogy a diákok nem veszik komolyan a fakultatív órákat, nem tanulnak és ellenállnak minden olyan komolyabb próbálkozásnak, amely a számonkérés, vagy a komolyabb munka felé tolná a magyar órák menetét.

Házi feladatokat is szoktam adni, de nagyon kevesen csinálják meg. És tanulni se nagyon tanulnak. Ugyanez a szerb nyelvnél is, mert a szerbeknél is ugyanígy van fakultatív, és ott is panaszkodik a tanárnő, hogy nem tanulnak. Nem tudjuk, hogy próbálkozzunk, hogy jobb legyen, érdekesebb legyen. (11. interjú)

Sok esetben a jobb tanulók azok, akik a legjobban lázadnak, azonban általában mindenki számára a fakultatív magyar órák a média feljavításának egyik eszközei. A probléma az, hogy mindezt minimális munka-befejtetéssel szeretnék elérni.

Volt olyan gyerek, aki azt mondta, hogy én kínlódom a románnal fizikánál is, mateknél is, hogy meglegyen a kilenc-tízese, s akkor jön a magyar tanárnő s 4-es félévit ad nekem? Hát miért, hát én beszélek magyarul. De akkor miért? (27. interjú)

A probléma egy másik vetülete azokon a helyszíneken jelentkezik, ahol a gyerekek a mindennapi életben kizárólag magyarul beszélnek, viszont a román nyelvet csak az iskolában

¹⁷ Ez azokban az esetekben merül fel, amikor a magyar diákok nélkül megszűnne az iskola, vagy osztályösszevonásra kerülne sor.

használják. A román környezetbe való bekerülés után a magyar órán való jó teljesítés, illetve a jó jegy természetesnek tűnik, hiszen az az egyetlen tárgy, amelyet úgymond „tudni vélnek” (beszélnek magyarul). Ellentétben a szaktárgyaknál, ahol az új anyag elsajátítása mellett a román nyelvvél való megküzdés is kihívást jelent. Ebben a kontextusban a magyar órákhoz való hozzáállás azonban pontosan a nyelv presztízisének csökkenéséhez vezet.

Az órák órarendbeli szervezése is kihatással lehet a diákok hozzáállására. Egyes esetekben nehezményezik, hogy nekik több órát kell maradniuk, nem előnyként élik meg a magyar órára járás lehetőségét.

Azt mondják, hogy nem fair velük szemben, hogy a többiek elmennek és ők még maradnak az iskolában. Most már amúgy nincsen gond, megszokták ők is, belerázódtak a programba, csak az első hetekben még nagyon vakációs hangulat volt. (22. interjú)

Habár ez a probléma a szemeszter előrehaladásával megoldódni látszik, jól tükrözi mennyire fontos a magyar nyelv tanulása a diákok számára.

A diákok hozzáállásával kapcsolatos másik probléma már a magyar nyelvhez kötődik. Egyes oktatók arról beszélnek, hogy vannak diákok, akik szégyellik, hogy tudnak magyarul, vagy megtagadják azt, hogy magyarul szólaljanak meg.

Úgy vettem észre, hogy ha román tagozaton járnak, valahogy szégyellik is, hogy beszéljenek. (51. interjú)

Ennek a hozzáállásnak több lehetséges magyarázata lehet: egyrészt, a román diákok hozzáállásától való félelem, a nyelvi szempontból „jelöltté” válásnak az elkerülése, másrészt, a magyar nyelvtől és identitástól való eltávolodás. Mindkét esetben a hozzáállás eredményeként a magyar nyelv devalorizálódik a diákok attitűdjének eredményeként.

3) A tanárok hozzáállása és feladatértelmezése

Sok esetben a nyelvi hierarchiák újratermelése az oktatói hozzáállástól függ. Az interjúk egyik visszatérő motívuma, hogy sokan nem kérnek sokan a gyerekektől, mert úgy gondolják, hogy amúgy sem lenn ki segítsen nekik a házfeladatban, vagy ha lenne is, amúgy sem csinálnák meg a házfadataikat. Továbbá, egyes tanárok is magukévá teszik a fakultatív órával kapcsolatos előítéleteket és úgy gondolják, hogy pont ezért nem kell annyira komolyan venni.

Mivel fakultatív, nem minden órán olvasunk és írunk. Varrunk, rajzolunk, hogy egy kicsit a magyar népszokásokat is tudják. Megtanítottam nekik a csárdást, s akkor azt nagyon szeretik. Azért is nőtt meg a gyerekek száma. (7. interjú)

Mivel x-ben [ahol magyar tagozaton folyik az oktatás] azok a diákok, akik továbbtanulnak, azoknak vizsgázni kell, ott akkor azért csak próbálunk valamit, mert nekik valamit utána fel kell mutatni. De fakultatívon kijárta a 8-at, megvoltak a jegyek, megvannak a félévik, lezárjuk, és ott annak vége. (50. interjú)

A fenti idézetek sora folytatható lenne. Ezek, egyrészt ráerősítenek a diákok által vallott előítéletekre, másrészt, jól tükrözi a tanár attitűdjét is. A disszonancia azokban az esetekben a legnagyobb, amikor az oktatók a fakultatív magyar órákat olyan lehetőségként értelmezik, amelyik

segítségével a diákok egy újabb nyelvet sajátíthatnak el. Más szóval, hasonló filozófiát vallanak, mint saját „tituláris” tantárgyaiknál, azonban a gyakorlat és az alkalmazott módszertan merőben különbözik a két tárgy esetében. Míg a magyarnál lazítanak a követelmény-rendszeren, addig vélhetően az angol esetében nem teszik ugyanezt. A probléma, hogy ezzel a hozzáállással munkájuk sikerességét ássák alá, hiszen azt üzenik a diákoknak, hogy ez a lehetőség ennek az órának a keretén belül nem elérhető, és nem mellékesen újratermelik a nyelvek közötti aszimmetriát.

Egyes tanárok úgy gondolják, hogy a magyar óra egy plusz teher a diákoknak és ezért nem akarja nagyon őket megterhelni. Általános probléma, hogy a tanárok úgy gondolják, hogy ha komolyabban vennék az órákat, akkor a gyerekek nem járnának magyar órára.

Az ő szintjükön, amennyit lehet nekik tanítani, mert ezek nem szuper képességű gyerekek, és nekik ez egy plusz. Nem is szeretném elvadítani őket a magyar órától, túlzottan sokat kérni, mert akkor nem fognak járni. (15. interjú)

Egy másik visszatérő probléma az értékeléshez kötődik. Mivel nincs kidolgozott és működő kerettanterv, az oktató saját maga kell kitalálja, hogy mit és hogyan értékel. Ez az esetek legnagyobb részében azt jelenti, hogy az értékelés nem olyan szigorú. Sokszor elvárás az iskola részéről is, hogy egy fakultatív tárgyjal nem rontható le a diákok médiája.

Az értékelés nem annyira szigorú. Nehogy elrontsam én. Lehet, hogy nem érdemli meg a legjobbat, de ha első tanuló nem szabad én elrontsam. (7. interjú)

Mások a jó jegyeket arra használják, hogy bátorítsák a gyerekeket, hogy beiratkozzanak a magyar órára. Vannak helyszínek, ahol, habár a fakultatív oktatás a törvénynek megfelelően zajlik, az oktató nem ír jegyet a naplóba, csak egy füzetben vezeti ezeket, hogy „nehogy elijessze a gyerekeket.” Habár sok esetben tényleg a jó szándék vezérli őket, a magyar órákat ez a hozzáállás kiveszi a „komoly” tantárgyak listájáról, azt üzeni a diákok felé, hogy ez nem egy komoly tárgy, amivel foglalkozni kell.

A lazább értékelés, valamint a lazább követelmények valahová a szabadidős tevékenység és az oktatás közé helyezi a magyar órát. Erre sokszor az oktatók még jobban ráerősítenek, mert úgy gondolja, hogy a diákok csak akkor jönnek órára, a jól érzik magukat. Éppen ezért sokan olyan tevékenységeket találnak ki, amelyek vonzóvá teszik a fakultatív magyar órákat. Az órán csárdást tanítanak, kézimunkáznak, népdalokat énekelnek. Szerintük, ha „*ezek az órák fakultatívak, akkor olyan legyen, amit a gyerek szeret*” (27. interjú). Ezzel azonban nem csak a nyelvtanulás hatékonyságát rontja, hanem magát a nyelvet is egy szabadidős tevékenység szintjére degradálja.

Az utolsó probléma-csokor a szerepértelmezéshez kötődik. A tanárok egy jelentős része az identitás megtartásának fontosságát jelöli meg központi narratívaként és a nyelv szentimentális értékét hangsúlyozzák. Kétségtelen, hogy ez egy fontos a magyar identitás megmaradásához, azonban ezzel is ráerősít arra dichotómiára, amivel már az oktatási intézménybe való bekerüléskor szembesül a diák. Saját nyelvének ebben a közegben nincs funkcionális haszna, ennek esetleg szentimentális értéke van. A fakultatív magyar óra pedig sok esetben ráerősít erre. Ezt a megfigyelést erősíti az a tény is, hogy a fakultatív óra sikeressége akkor a legnagyobb, amikor a megfogalmazott szentimentális célok mellé a magyar nyelv funkcionálisát is figyelembe vevő célt tudnak társítani (pl. a magyar oktatási rendszerbe való bekerülés hídtelepülések esetében, vagy a kommunikációs képességek fejlesztése az idegennyelv oktatási helyszínek esetében).

A követelmény-rendszer lazítása, valamint a célok pontatlan megfogalmazása az esetek jelentős részében a kerettanterv és az elvárások standardizációjának hiányában gyökerezik. Mivel a tanárok nem rendelkeznek fogódzókkel arra vonatkozóan, hogy mit és hogyan kellene csinálni, túl nagy mozgástérrel rendelkeznek, ami az elvárttal ellentétben negatívan befolyásolja az oktatás hatékonyságát. Ez azzal is magyarázható, hogy az esetek nagy részében nincsenek felkészítve arra, hogy a fent bemutatott kihívásokat megoldják, hiszen mind a differenciáltság, mind pedig az elemi osztályos diákok tanítása – hogy csak két sajátosságot említsünk – sajátos képzést igényel.

Egy másik, a tanár szerepértelmezésből adódó probléma, hogy sok esetben a tanár az, amelyik a román anyanyelvű diákok felé való nyitást végrehajtja és ezzel eltolja az oktatást az idegennyelv oktatás felé. Általában ezekhez a döntésekhez megfelelő diskurzus is társul, amely a román-magyar kapcsolatok erősödésének fontosságát, valamint a román diákok tolerancia-szintjének növelését teszi központi elemmé.

*Már az is nagy eredménynek számít, hogy [a román gyerekek] jól érzik magukat közöttünk.
(6. interjú)*

Aki román beiratkozik, vagy bármilyen nemzetiség: szerb, török, szlovák, ukrán – minden van; az legalább nem lesz magyargyűlölő. (21. interjú)

Ennek több következménye van. Egyrészt, a magyarul jobban beszélő gyerekek számára a fakultatív magyar óra semmilyen kihívást nem jelent, másrészt, az egyetlen formális helyszínen, ahol addig a nyelvi hierarchiák fordítottak voltak, hiszen a magyar nyelvhasználat volt az alap, a román nyelvhasználat teret nyer, sőt egyes esetekben felül is kerekedik, hiszen mindenki által megértett lingua franca-ként jelenik meg, amelyet az oktató akkor fog használni, ha mindenkihez egyszerre akar szólni.

Következtetés

A kutatás egyik fő eredménye, hogy sikeresen lokalizálta a fakultatív oktatás helyszíneit, beszélt minden elérhető oktatóval és megteremtette a lehetőséget egy oktatói hálózat létrehozatalára, amelyik megkönnyítheti a kérdésben hozandó közpolitikai döntések végrehajtását.

Továbbá, bebizonyította, hogy a fakultatív magyar oktatás sokkal komplexebb képet mutat, mint eddig az oktatáspolitikával foglalkozó szakemberek gondoltak. A vizsgált helyszíneket nyolc kategóriába soroltunk, amelyek sajátos jellemzőkkel bírnak és sajátos problémákkal és kihívásokkal küzdenek. Ezek közül hat helyszín (idegennyelv oktatás, előrehaladott nyelvvesztés, nyelvi revitalizációs, oktatási migrációs, szigettelepülés és hídtelépülés) között megvan az átjárás. Pontosabban egy nem megfelelően kezelt nyelvi revitalizációs helyszín hamar előrehaladott nyelvvesztéses helyszínné válhat, vagy ha egy település megszűnik hídtelépüléssé válni, hamar oktatási migrációs helyszínné, majd nyelvi revitalizációs és akár nyelvvesztéses helyszín lehet belőle. Az ilyen típusú szétesés potenciális oka a román anyanyelvű diákok rendszerbe való bekerülése lehet, amikor a magyar nyelv- és irodalomóra idegennyelv oktatássá változik.

Természetesen nem elképzelhetetlen a kategóriák közötti pozitív átjárás sem. Feltételezhetően egy jól átgondolt stratégia, valamint az oktatás hangsúlyos differenciálása akár közép és rövid távon is eredményeket hozhat. Ennek érdekében egy potenciális beavatkozási lehetőség az óraszám növelése lehetne. Az iskoláknak sok esetben nincsenek forrásaik, de nem is érdekük, hogy a különböző nyelvtudású gyerekeket szétválasszák, erre külső forrásokat kell(ene) bevonítani.

Egy másik fontos beavatkozási lehetőség a magyar oktatási hálózat és a fakultatív helyszínek közötti hidak létrehozása lehetne. A helyszínek túlnyomó többségén nincs semmilyen szinten formális magyar oktatás és sok esetben a diákok úgy gondolják, hogy nem állnak meg a helyüket a magyar oktatási hálózatban. Egy szorosabb együttműködés a magyar iskolahálózat és a fakultatívabb oktatási helyszínek között áthidalhatná ezt a problémát és megteremthetné a kapcsolódási lehetőségeket. Az egyes helyszínek valamely magasabb kategória felé irányulását továbbá elősegíthetné, ha a fakultatív magyar órákon részt vevő diákoknak lehetőségük lenne iskolán kívül is magyar környezetben találkozni, magyarul beszélni. Ehhez a pedagógus, egyházak, illetve a helyi értelmiségi és politikai elit szorosabb együttműködésére van szükség. A magyar nyelv szélesebb körű használata továbbá elősegíthetné a tényleges nyelvi revitalizációt, illetve a kommunikációs képesség fejlődését, valamint a színvonalas programok a magyar nyelv presztízsét is növelhetnék. Ennek feltétele azonban, hogy amennyiben hasonló programok megvalósulására sor kerül, azok kizárólag magyar nyelvűek legyenek.

Ha megyei szinten vizsgáljuk a fakultatív oktatást, elmondható, hogy vannak megyék (Beszterce-Naszód, Szatmár, Temes), ahol megfogalmazható egy egységes stratégia, hiszen a települések jelentős része egyes kategóriákba tartozik, azonban a többi megye esetében majdhogynem minden kategóriából vannak települések. A legsajátosabb helyzetben Szatmár megye van, ahol habár számszerűleg a legtöbb diák tanul fakultatívan magyarul, azonban ez nem egy központi probléma a megyében, hiszen a diákok mindössze 2,8%-át érinti. Ugyanakkor, a megye azért is sajátos helyzetben van, mert a fakultatív magyar nyelv- és irodalomórákon főleg magyar anyanyelvű roma származású diákok vesznek részt, akik sajátos figyelmet és stratégiát igényelnek. A másik egységesnek tekinthető megye (Temes) helyzete azért fontos, mert előrevetítheti a fakultatív

magyar oktatás alakulását más hasonló úton járó megyék (Arad, Máramaros) esetében. A Temes megyében a helyzet kezelésére összegyűjtött tapasztalatok és programok kiindulópontot jelenthetnek ezen utóbbi megyék számára.

A differenciáltság ellenére jelentős számú azoknak a problémáknak a száma, amelyek egységesen jelen vannak majd minden helyszínen. Ezek közül egyik legfontosabb a kerettanterv és tankönyvek hiánya, valamint az oktatók elszigeteltsége. Mivel az oktatók semmilyen támponttal nem rendelkeznek arra nézve, hogy pontosan mit kéne csinálniuk, milyen számonkérést alkalmazzanak és nincsenek helyszínek, ahol kibeszélik ezeket a problémákat sok esetben saját maguk próbálnak összeállítani egy tanmenetet, ami a követelményrendszer lazítását, az óra szabadidős jellegét, valamint a célok túl általánosan való megfogalmazását, vagy akár rossz lokalizálását eredményezi. Ugyanakkor emiatt sokszor a munkahelyi elégedetlenség növekszik, a sikerélmények elmaradnak, hiszen a megfogalmazott célok és narratívák nincsenek összhangban a helyi realitásokkal vagy alkalmazott módszerekkel. A fentebb leírt folyamatok általában a magyar nyelv presztízsének csökkenéséhez, vagy az amúgy is erős lábakon álló nyelvi hierarchiák újratermeléséhez vezetnek. Ebben a kontextusban a gyerekek magyar oktatási rendszerbe való becsatornázása, vagy a nyelvi revitalizáció lehetősége távolinak tűnik és a fakultatív oktatási helyszínek degradálása reális veszélyként jelenik meg. Egy potenciális másik beavatkozási lehetőség tehát ezen a területen mutatkozik. Szükséges lenne egy olyan tanterv létrehozására, amely figyelembe veszi a helyi sajátosságokat, a szimbolikus és érzelmi célok mellett reális és pragmatikus és főleg kivitelezhető célokat fogalmaz meg. Ugyanakkor kiemelten fontos lehet a tankönyvek kidolgozása, tankönyvcsomagok, online feladat-gyűjtemények létrehozása, amely szolid alapot nyújthat az oktatóknak a munka hatékonyságának növelésére. Mivel az interjúk alapján a tanárok és szülők gyakran a szakszókincs nem ismerését hangsúlyos érvnek látják a magyar tagozatra való iratkozás ellenében, az egyes szaktantárgyak (pl. matematika, kémia, fizika, biológia, földrajz stb.) szövegének kidolgozása a tanár segítségére lehetne abban, hogy milyen magyar kifejezések ismeretére van szükség ahhoz, hogy az egyes tantárgyakból a diákok magyar nyelven is boldoguljanak. A tanárok és diákok motivációját, illetve sikerélményét továbbá növelni lehetne olyan versenyek szervezésével, melyek a magyart fakultatívként tanuló diákokat szólítanák meg. A versenyekre való felkészülés továbbá a tanár számára is új támpontokat nyújthatna a magyar oktatás tartalmának és céljainak megfogalmazásában. Az általunk kidolgozott kategóriák segítséget nyújthatnak ebben. Egy másik beavatkozási terület egy oktatói hálózat létrehozása lehetne, amely lehetősége nyújtana az oktatók számára a problémák „kibeszélésére” és a jó gyakorlatok terjedésére.

Egy visszatérő probléma a törvény azon hibás értelmezése, hogy minden évben újra és újra meg kell újítani a kérést a fakultatív magyar oktatásra. Az iskolák, amennyiben gátolni szeretnék a fakultatív magyar oktatást, előszeretettel alkalmaznak ilyen típusú procedurális bonyolításokat. Ezek azonban egy működő információs hálózat segítségével hamar lebonthatóak és a tanárok könnyedén juthatnának olyan információkhoz, amelyek segítségével felvehetik a harcot az iskolák vezetőségével.

Fontos információ, hogy az esetek jelentős részében az iskolák passzívan viszonyulnak a magyar órákhoz, ami abban áll, hogy nem gátolják, de semmilyen formában nem segítik ennek szervezését. Ez az információ azért fontos, mert vélhetően, addig ameddig nem veszélyeztetik az iskolák normális működését, a beavatkozások az esetek nagy részében nem váltanának ki ellenállást az iskolák vezetősége részéről.

A fakultatív magyar oktatásban részt vevő diákok túlnyomó többsége számára az oktatás-nevelési támogatás fontos ösztönzőként hat, hogy folytassák tanulmányaikat. Ez azért fontos

információ, mert a források célirányos növelése hozzásegíthet a hídtelepülések megerősödéséhez, vagy egyes helyszínek hídtelepüléssé válásához is.

A kutatás legfontosabb hiányossága, hogy egy sajátos, tanár-centrikus, nézőpontból fogalmazza meg a mondanivalóját. A kép árnyalása érdekében szükséges a helyszínek meglátogatása, valamint az iskolák vezetőségével, a helyi elittel, valamint a szülőkkel való beszélgetések szervezése. Ezt a kutatócsoport tagjai a 2019-es évben tervezik végrehajtani egyes kiemelt helyszínek esetében.

Közpolitikai javaslatok

1. a fakultatív magyar nyelv- és irodalmat oktató tanárok pénzügyi támogatása az óraszámok és a csoportok differenciálása érdekében
2. a fakultatív magyar nyelv- és irodalmat oktató tanárok hálózatának és levelezőlistájának létrehozása
3. hídtelepülések létrehozásának facilitálása a fakultatív magyar oktatási helyszínek magyar oktatási hálózatba való bekapcsolása által
4. magyar középiskolák fakultatív magyar csoportokat megcélzó programjainak kidolgozása és támogatása
5. iskolán kívüli tevékenységek szervezése a fakultatív magyar oktatásban résztvevő diákok számára
6. a fakultatív magyar oktatást célzó megyei oktatási stratégiák létrehozása
7. kategória-specifikus oktatási tantervek létrehozása és hozzárendelhető tankönyvek gyűjtése/kidolgozása
8. mindenki számára elérhető oktatási segédanyagok online feladat-gyűjtemények készítése
9. az egyes szaktantárgyakhoz (pl. matematika, kémia, fizika, biológia, földrajz stb.) tartozó kifejezés-gyűjtemények kidolgozása, amely segíteni a diákokat, hogy később a magyar nyelvű oktatási hálózatban is boldoguljanak
10. olyan versenyek szervezése, melyek a magyart fakultatívként tanuló diákokat szólítanak meg
11. a fakultatív magyar oktatás formai szabályait összesítő információs csomag létrehozása